

Nr. 79 • November 1997

Maandblad voor Onderwijs in Vlaanderen

GEZONDHEID!

KLASSE

Maandblad voor Onderwijs
in Vlaanderen
Uitgegeven door het ministerie
van de Vlaamse Gemeenschap
departement Onderwijs

Nr. 79 • November 1997

Hoofdredacteur Leo Bormans
Productcoördinator Diana De Caluwé
Eindredacteur Gaby De Moor
Redactie Veerle Devos, Myriam Paquet, Jan T'Sas, Jan Van den Bossche, Michel Van Laere
Redactiesecretaris Patrick De Busscher
Secretariaat Anny Lecocq

Foto's Luc Daelemans

Cartoons Camp Illustratie p. 32 Mieke Lamiroy
Design Marc Herman, Pieter Vandenbroucke

Verantw. uitgever Georges Monard,
RAC Arcadengebouw, 1010 Brussel

Abonnement (10x per jaar): 900 fr.
Gunsttarief (studenten, enz.): 450 fr.
Alle Vlaamse leerkrachten, PMS-medewer-
kers enz. (van elk net en van elk niveau)
krijgen KLASSE gratis.
Adreswijzigingen uitsluitend regelen via de
eigen schooladministratie.

Er is ook een Klasse voor Ouders (t.e.m.
tweede jaar secundair onderwijs) en een
Klasse voor Jongeren (van het derde tot het
zevende jaar secundair onderwijs) voor
scholen die dat wensen.

KLASSE, Koningsstraat 138, 1000 Brussel
Tel. redactie 02-211 46 60
Tel. coördinatie 02-211 46 58
Tel. abonnementen 02-211 46 62
Tel. publiciteit 02-211 46 58
Tel. KLASSE voor Ouders 02-211 45 64
Tel. KLASSE voor Jongeren 02-211 45 82
Telefax 02-211 46 61
E-mail klasse@artefact.be
URL www.artefact.be/klasse

DE MOTOR

De ploeg van Klasse schuift voortdurend de voeten onder tafel in een lerarenkamer, op een oudercomité of bij een leerlingenraad. Het is opvallend hoe al die mensen meestal dezelfde bekommernissen delen: goed onderwijs mogelijk maken voor iedereen. Even opvallend is het hoe weinig ze vaak van elkaar weten. U weet dat we daar met Klasse iets proberen aan te doen. De drie publicaties kunnen samen (met meer dan één miljoen lezers per maand) bijdragen tot meer begrip, meer kennis van zaken, meer betrokkenheid... Het komt niet langer allemaal enkel en alleen op de rug van de leraar neer: kansarmoede, faalangst, leerproblemen, gezondheidsopvoeding... Maar dikwijls moet van hem wel de **stimulans** uitgaan. Hij is de motor en de draaischijf. Het is ook zijn beroep. Daarom moet elke leraar zich zo goed mogelijk geïnformeerd en ondersteund weten. In zijn eigen school en daarbuiten. Deze maand starten we met een vaste advies- en overleggroep voor Klasse. Daarin zitten ook de beoogde doelgroepen zelf: mensen die van onderwijs het beste willen maken. Om u te dienen.

IN DIT NUMMER

Zonder ontbijt naar school. Vizier p. 4-11

4-11

Broodje gezond

Ze eten te veel, ze eten te weinig, ze eten ongezond. Eén op vier leerkrachten zegt dat de algemene gezondheid van zijn leerlingen er de jongste vijf jaar op achteruit is gegaan. En dat laat zich voelen op school. We publiceren de eerste exclusieve resultaten van het grote gezondheidsonderzoek bij jongeren. En we kijken wat scholen eraan (kunnen) doen. Een dossier dat niemand op zijn honger laat.

14

Te vlug afgehaakt

Te veel jongeren verlaten op 18 jaar de school zonder een diploma in handen. Toch hebben ze vaak een deel van een opleiding afgewerkt. Een gemodulariseerd model kan hen meer zelfvertrouwen en kansen geven op de arbeidsmarkt.

15-16

Klasse goes classic

Met klassieke muziek valt veel te doen op school. Ontdek de nieuwe educatieve mogelijkheden van de Filharmonische Vereniging. Duizend lezers (van basis tot hoger onderwijs) krijgen een VIP-ontvangst én een concert van Schubert, Mendelssohn of Brahms. Even kuchen en de zaal in.

28-29

Filosofen in de klas

«Het eerste wat ik hen moet afleren is dat een antwoord ofwel goed ofwel fout is», zegt een leraar die filosofie geeft aan kinderen. Of hoe filosofen niet alleen de wereld van Sofie kan veranderen.

Hoe buitengewoon onderwijs kan zijn. p. 30-31

30-31

Buitengewone leerkrachten

«Ik zou geld geven om hier te mogen lesgeven», zegt leraar Jan. Hij staat, net als zo'n 4000 andere leerkrachten, in het buitengewoon secundair onderwijs. Daar gaat het er lichtjes anders aan toe dan in het gewoon onderwijs. Buitengewone leerkrachten voor buitengewone leerlingen.

32-33

Als tranen mogen

Elke leraar heeft ermee te maken: een leerling die ernstig ziek wordt of sterft, ouders die doodgaan... verdriet in de klas. Het hoofdstuk tranen staat niet in het leerplan. Maar wat doen we met de lege stoel?

■ **Journal p. 12-13** ■ **Idee p. 15-27** ■ **Signaal p. 34-35** ■ **Dialog p. 36-38** ■

Deze maand in Klasse voor Ouders:

- Ongezonde voeding. Wat kunnen ouders eraan doen?
- Filosofen met kinderen. Er zijn geen domme vragen.
- Wat komt de inspectie doen op school?

Deze maand in Klasse voor Jongeren:

- Ongezonde voeding. Het verhaal van de leerlingen.
- Ruil je bank. De ene opleiding is de andere niet.
- Leerlingen denken mee op school. Maar hoe?

Klasse op Internet:

- Met steeds nieuwe hyperlinks. Ontdek het zelf:
www.artefact.be/klasse

Elke leerling een filosoof? p. 28-29

Superdikkerds en pluimgewichten

Het aantal zwaarlijvige jongeren dikt aan. Ze hebben nu al in de kleuterschool af te rekenen met gewichtsproblemen. Kinderen eten te vaak frieten, hamburgers, donuts, muffins en zoete tussendoortjes. Veelal hebben ze slechte voedingsgewoonten: te veel vetten en suikers. De meesten eten te weinig groenten en fruit. Vergeleken met Nederland en Groot-Brittannië eten Vlaamse jongeren relatief veel vlees en weinig vezelrijk voedsel. Maar zoete frisdrank drinkt 65 procent van de jongeren dagelijks, 24 procent zelfs meermaals per dag.

VIZIER

sel. Maar zoete frisdrank drinkt 65 procent van de jongeren dagelijks, 24 procent zelfs meermaals per dag.

Zwaar op

Terwijl de enen te dik zijn, lijnen de anderen. Slechts de helft van de jongens en meisjes tussen 17 en 18 jaar neemt dagelijks een ontbijt. Dertig procent van de 11-12-jarigen slaat het nog al eens over. Eén op tien 17-jarige meisjes volgt een dieet. Anorexia (magerzucht) en boulemiepatiënten (geeuwhonger) worden steeds jonger. Eetstoornissen duiken steeds vroeger op. Schoolkinderen moeten kiezen tussen eten (en snoepen) en een opgedrongen slankheidsideaal.

Samen aan tafel

«Stilte! Iedereen in de rij! De boterhammeneters vooraan, per klas. De warme eters achteraan. Ik herhaal: aan tafel géén woord. En er wordt nu niet meer naar het toilet gegaan! Mars!» Voeding heeft niet enkel te maken met eten, maar ook met eetcultuur. «Waarom altijd van die fantasieloze lange rijen kale tafels in de eetzaal, waarbij de leerlingen zich erg schools moeten gedragen», vraagt **Annemie Peeters** van de **Vlaamse Kankerliga**

de maag

zich af. «Kunnen er geen tafelkleedjes en bloemen op tafel? In sommige scholen zorgen de leerlingen daar in een beurtrol zelf voor. Men kan ook eens de muren laten opruimen of nieuwe gordijnen hangen. Wat muziek op de achtergrond maakt de sfeer toffer. Samen aan tafel is een vorm van cultuur.»

Smurrie

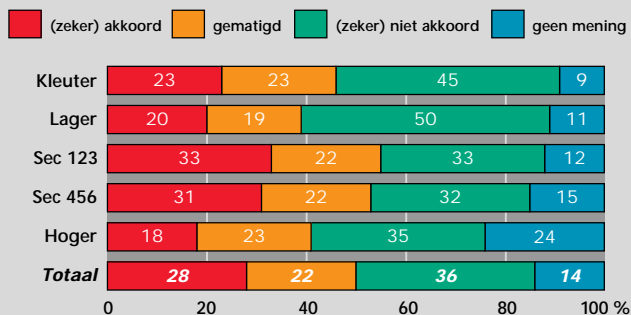
Besteden we echt te weinig aandacht aan de gezonde eetgewoonten van kinderen? Oordeelt u zelf. Meer dan de helft van de secundaire scholen biedt snoep te koop aan. Van de 11-12-jarigen zegt ook al weer meer dan de helft dat ze op school frisdrank kan kopen, in het secundair is dat aantal 88 procent. Drinkautomaten zijn ingeburgerd. Maar is frisdrank botweg verbieden de oplossing? Tal van scholen slagen erin greep te krijgen op de eetgewoonten van hun leerlingen. Zij bieden gezonde tussendoortjes aan en concurreren zelfs het populaire broodje **smurrie** met een bruin broodje **gezond**. Andere scholen kwamen op het idee gratis water aan te bieden. 't Hoef niet altijd spectaculair te zijn.

Smeren

Dat er iets aan de hand is met de voeding van de jongeren, daar is blijkbaar iedereen het over eens. En dit heeft zo zijn gevolgen op school: een ongezonde geest in een ongezond lichaam? Bij de vakoverschrijdende eindtermen is gezondheidsopvoeding alvast een centraal gegeven. Elke leraar krijgt het dus op zijn brood. Tijd om hem te smeren? ■

«De algemene gezondheid van mijn leerlingen gaat er de jongste vijf jaar op achteruit.»

(enquête van Klasse bij meer dan 2000 Vlaamse leerkrachten, cijfers in procenten)

lets meer dan een kwart van de leerkrachten vindt dat de algemene gezondheid van de leerlingen er de jongste vijf jaar op achteruit is gegaan. Een derde gaat daarmee niet akkoord.

Uitschieter is het secundair onderwijs. Een derde van de leerkrachten signaleert er een achteruitgang van de algemene gezondheid van de leerlingen.

Uit onze enquête bleek ook dat leerkrachten in het TSO zelfs voor 39 procent akkoord gaan met de stelling. Dus ver boven het gemiddelde van 28 procent.

Klasse Grafiek

Is het snoepwinkelje al open? Nee, niet de winkel om de hoek, maar de **candybar** van de school. In meer dan de helft van de

De school smaakt zoet

secundaire scholen kunnen scholieren snoep kopen. En blijkbaar zijn ook de drankautomaten ingeburgerd, want vrij veel scholen verkopen frisdranken. De exclusieve resultaten van een nieuw onderzoek naar de gezondheid van jongeren in Vlaanderen.

Jongens eten nog ongezonder dan meisjes.

Eén op vijf jongeren drinkt of eet slechts zelden of nooit volle melk of melkproducten. Dat staat in de jongste enquête *Jongeren en Gezondheid*. Het onderzoek bundelt de cijfers van een enquête bij meer dan 4000 kinderen en jongeren tussen 11 en 18 jaar in meer dan 100 scholen. Klasse publiceert de nog niet verschenen resultaten (over voeding) van het jongste onderzoek dat plaats had in 1996. De studie *Jongeren en Gezondheid* is nu voor de derde keer uitgevoerd in Vlaanderen. De eerste enquête had plaats in 1990. Deze studie maakt deel uit van een internationaal onderzoek naar de gezondheid en het gezondheidsgedrag van schoolgaande kinderen, de *Health Behaviour of School-aged Children Study*.

Dagelijks brood

Twee derde van de jongeren eet elke dag vlees of gevogelte. Slechts één op tien doet dat zelden of nooit. Meer meisjes eten dagelijks vlees of gevogelte dan de jongens. De helft van de ondervraagden (54 %) eet ten minste een keer per week vis. Bij twee op drie staat ten minste een keer per week pasta op het menu.

Eén op vijf jongeren (22 %) eet nooit wit brood. Maar bijna de helft eet het dagelijks of zelfs meer keer per dag. Maar dat zal wel geen nieuws zijn. In het beroepsonderwijs eten

zowel jongens als meisjes opmerkelijk meer dagelijks brood (57 %) dan in het technisch (49 %) en algemeen secundair onderwijs (37 %). Van degenen die nooit wit brood eten, zitten de meesten in het algemeen secundair.

Bijna drie op vijf jongeren (57 %) eten dagelijks één of meer keer bruin brood. Eén op vijf (22 %) eet het zelden of nooit. In het algemeen secundair is dagelijks bruin brood eten iets meer in de mode (63 %) dan in de andere richtingen (gemiddeld 52 %). In het beroepsonderwijs eet men het minst dagelijks bruin brood (49 %).

Meisjes en fruit

Van de jongeren drinkt 64 procent dagelijks

zoete frisdrank, van wie 23 procent zelfs meermaals per dag. Meisjes van 17-18 jaar drinken dat minder vaak. Twaalf procent van hen zegt dat zelfs nooit te drinken. Bij hun leeftijdgenoten van het mannelijke geslacht is dat percentage slechts 2. Over alle leeftijden heen drinken jongens iets meer dagelijks frisdrank. Jongens en meisjes van het beroepsonderwijs zijn de grootste dagelijkse verbruikers.

Bijna vier op vijf van de ondervraagden (78 %) zeggen dagelijks groenten te eten. Achttien procent eet dat meermaals per week, maar niet elke dag. Slechts 2 procent ziet minder dan een keer per week groenten op tafel. Meisjes eten over het algemeen vaker groenten dan jongens. **Twee op drie jongeren bewerden dagelijks fruit te eten.** Zes procent eet minder dan eenmaal per week fruit. Meisjes eten vaker fruit dan jongens. Het verschil is het grootst bij 17-18-jarigen. Bijna zeventig procent (68 %) van deze meisjes eet dagelijks fruit, bij de jongens 51 procent.

Pizza

Drie kwart van de jongeren eet zeven keer per week een warme maaltijd. Meisjes van 17-18 eten iets minder vaak warm dan de anderen. Dat valt vooral op in het beroeps- en technisch onderwijs. Meer dan 80 procent van de jongeren eet op werkdagen zijn warme maaltijd meestal thuis. Dit geldt voor alle leeftijden en voor beide geslachten. Meer dan 90 procent van de meisjes in het beroepsonderwijs gaat thuis warm eten. In het algemeen vormend secundair onderwijs is dit percentage minder dan 78. In het technisch 83. Thuis een pizza in de microgolf

Pizza's zeggen niets over de kwaliteit van warm eten

gooien, telt ook als warm eten. De cijfers zeggen niets over de kwaliteit van de warme maaltijd.

Slechts 13 procent blijft op school warm eten en amper 1 procent duikt een snackbar of een hamburgertent binnen. Anderhalf procent blijft warm eten bij oma of tante in de buurt. In het algemeen secundair onderwijs nuttigt 22 procent van de jongens en 20 procent van de meisjes een warme maaltijd op school. In het beroeps dalen deze percentages tot respectievelijk 12 en 4 procent.

Zakken

Van de jongens en meisjes tussen 15 en 18 jaar ontbijt één op tien nooit. Het aantal jongeren dat elke dag een ontbijt neemt, daalt met de leeftijd. Waar ongeveer 70 procent van de 11-12-jarigen elke dag van de week nog ontbijt, zakt dit per-

Meer frisdrank in het technisch en beroeps-onderwijs?

kopen. Van de jongens in het secundair beweert gemiddeld meer dan 89 procent dat dit kan. Bij de meisjes ligt dat aantal 10 procent lager. Ligt dat aan de nog zeldzame aparte meisjesscholen? Volgens de enquêteresultaten wordt er in het technisch en beroeps-onderwijs meer frisdrank op school aangeboden dan in het algemeen secundair. Althans bij de jongens.

Een kwart (27%) van de 11-12-jarigen zegt dat ze van het aanbod van frisdranken op school gebruik maakt. Van de jongens in het secundair zegt 42 procent dit. Van de meisjes 29 procent. Jongens in het technisch en beroeps-onderwijs kopen gemiddeld merkbaar meer frisdrank op school dan hun kameraden van het algemeen secundair. De onderzoekers sluiten niet uit dat de scholieren frisdranken van buiten de school zouden kunnen meebrengen. Als de school geen water of fruitsap aanbiedt, grijpen de scholieren sneller naar een frisdrank, vrezende de onderzoekers. Er zit alvast bruis op school.

VERLEIDING (cijfers in procenten)				
Op mijn school kun je koeken, snoep e.d. kopen				
	11-12 jaar		17-18 jaar	
	jongens	meisjes	jongens	meisjes
ja	21	23	52	43
neen	71	69	39	46
soms	8	8	9	11

tage naar gemiddeld zowat 55 procent voor de 17-18-jarigen. Slechts iets meer dan de helft van de 17-18-jarige meisjes zet zich elke ochtend aan de ontbijttafel. Twee derde van de jongeren in het algemeen secundair onderwijs ontbijt dagelijks. In het technisch slechts 55 procent en in het beroeps net niet de helft.

Tal van scholen, vooral secundaire, verkopen zelf snoep (koeken en andere zoete dingen). In het lager onderwijs 14 procent. In het secundair onderwijs stijgt het percentage tot gemiddeld meer dan 53 procent bij de jongens. Meisjes van het secundair zeggen dat ze in 39 procent van de gevallen snoep kunnen kopen op school.

Of jongeren de snoep die de school aanbiedt ook daadwerkelijk kopen, is een andere vraag. Van de 11-12-jarigen zegt 77 procent dat ze op school

VEEL BRUIS (cijfers in procenten)				
Op mijn school kun je frisdrank kopen (cola, limonade e.d.)				
	11-12 jaar		17-18 jaar	
	jongens	meisjes	jongens	meisjes
ja	64	57	88	75
neen	33	40	10	24
soms	3	3	2	1

geen snoep koopt. Het aanbod (14%) is er wel, maar slechts gemiddeld 4 procent maakt er gebruik van. Dit sluit evenwel niet uit dat ze hun waar van thuis al kunnen meehebben of dat ze in de snoepwinkel om de hoek zoetigheden kopen. Snoep op school: jongens laten zich door het zoete aanbod makkelijker verleiden dan de meisjes.

Blijkbaar zijn drankautomaten ingeburgerd op school. In elk geval bieden vrij veel scholen frisdrank te koop aan. Van de 11-12-jarigen zegt 60 procent dat ze op hun school frisdrank kan

Andere belangen

In 95 procent van de scholen kunnen de leerlingen geen fruit kopen. De onderzoekers merken op dat men op school makkelijker aan koeken dan aan fruit geraakt. Ze zijn er nochtans van overtuigd dat leerlingen zullen ingaan op het aanbod van fruit. In plaats van een in choco gedoopte koek zouden ze sneller naar bijvoorbeeld een appel grijpen. Als die er maar ligt! Waartoe dienen trouwens lessen over gezonde voeding als het aanbod van de school andere belangen dient, aldus de onderzoekers. Kiezen tussen geld en gezondheid?

Bannen en verbieden

Van de 11-12-jarigen zegt 72 procent dat ze op school fruitsap, water of melk kan kopen. Wellicht wordt dit veeleer gunstige cijfer beïnvloed door het aanbod van melk in de lagere school. In het secundair onderwijs zakt dit percentage tot gemiddeld 63 procent. In het beroeps-onderwijs ligt het aanbod het laagst met gemiddeld 52 procent. Het aanbod van frisdranken ligt duidelijk hoger dan dat van fruitsap en water.

Gemiddeld maakt 19 procent gebruik van het aanbod van fruitsap, water of melk. Meisjes veel meer dan jongens. Zo koopt in het technisch onderwijs meer dan een kwart (27%) van de meisjes fruitsap e.d. op school. Van de jongens doet slechts één op tien dit ook.

De onderzoekers stellen voor de frisdrankautomaten niet te bannen, maar er ook water en fruitsap in te stoppen. Zo komt er meer variatie in het aanbod en kan men de coladrinkers op langere termijn beïnvloeden. Sommige scholen passen hun schoolreglement aan en verbieden de import van coladranken. Of verbieden de juiste oplossing is? ■

De school verkoopt zelf snoep en frisdrank

ELK JAAR ONGEZONDER

Jongens hebben een minder gezonde voedingsgewoonte dan meisjes. Jongens eten minder fruit en drinken meer zoete frisdranken. Maar zowel jongens als meisjes eten steeds minder dagelijks fruit. Tussen 1990 en 1994 daalde het percentage dagelijkse fruitconsumenten al gemiddeld met 5 procent. Deze trend zet zich voort. Er valt in de cijfers van 1996 opnieuw een belangrijke daling op van het aantal jongeren dat dagelijks fruit eet. Bij jongens van 11-12 is dit zelfs opnieuw 7 procent. Bij de vrouwelijke leeftijdgenoten 3 procent. Meisjes drinken steeds meer dagelijks zoetefrisdranken, maar ze halen de jongens nog niet in. Tussen 1990 en 1994 was bij de meisjes het verbruik nochtans gedaald. Maar de jongste jaren stijgt het percentage weer. Bij meisjes van 11-12 sinds 1994 met 12 procent. Bij jongens van 11-12 jaar is er de jongste zes jaar een stijging van 14 procent. Vooral in het ASO blijken jongens steeds meer aan de frisdrank te zitten.

Chips, cola en chocolade zaaien terreur op school. Jongeren eten liever hamburgers, donuts, muffins en pizza's. Ze lusten zeker geen prei, witloof of Waldorf-salade. Eetcultuur hebben ze niet. Maar waar zouden ze die leren? Kinderen imiteren gewoon de volwassenen. Die nemen ook nauwelijks de tijd om behoorlijk te eten, trekken zelf naar een hap-slik-in-tent of gooien thuis snel een kant-en-klare diepvries-schotel in de microgolf. Probeer op school dan maar eens goede eetgewoonten aan te kweken... Hoe gezond is trouwens eten op school? Een blik in de pan.

Het is niet schitterend gesteld met de schoolmaaltijden in Vlaanderen. Dat bewijzen verschillende bronnen. Nochtans is een warm middagmaal de hoofdmaaltijd van de dag. Daarin moet een derde van de energie zitten die men op een dag nodig heeft. Amper 13 procent van de jongeren tussen 11 en 18 jaar blijft op school warm eten, zo leren we uit een recent onderzoek. Van de anderen die koud blijven eten, gaan velen naar een sandwichbar om een broodje. «De diëtisten zijn zelden opgetogen over het beleg met veel mayonaise», zegt *Annemie Peeters* van de *Vlaamse Kankerliga*. De meeste kinderen brengen een lunchpakket mee van thuis. Maar op school *ineten* staat vaker gelijk met snel wat boterhammen naar binnen werken. Enkel de kleuters blijven wat langer aan tafel. De *groten* staan na een kwartier al weer op de speelplaats. In de eetzaal mag je immers toch niet praten en van de kleur van het behang krijg je het zuur. 's Middags op school blijven eten: kan dat gezonder en gezelliger? Klasse nam zijn bestek mee en trok naar enkele scholen.

Niet spectaculair

«t Is misschien niet ideaal, maar bij ons moeten ze zwijgen», zegt *Armand Peeters* (*Sint-Vincentius*, basisschool in Ekeren). «Onze eetzaal galmt enorm. Je kunt niet iedereen zijn zegje laten doen, want dan overschreeuwen ze elkaar meteen. Zeker met 80 kinderen. In een rustige ruimte eet je veel smakelijker. Rustig je boterhammen opeten heeft ook voordelen. De kinderen moeten ten minste een half uur in de eetzaal blijven. Zo krijgen de trage eters voldoende tijd. Vroeger stonden de tafels in lange rijen achter elkaar. Dat hebben we op voorstel van de leerlingen veranderd. Ze gaan nu per klas zitten. Dat is gezelliger. Een vaste stoel hebben ze niet, wel een vaste tafel voor de tafelgroep. Och, het moet allemaal niet zo spectaculair zijn.»

Oude gordijnen

Ongeveer 80 van de 430 leerlingen van het *Koninklijk Technisch Atheneum* in Willebroek gebruiken de warme maaltijd op school. Maar lang niet iedereen was tevreden over de samenstelling ervan en over de sfeer in de eetzaal. Een *Samen aan Tafel-team*, vertegenwoordigers van personeel en leerlingen, verhielp de tekortkomingen. De leerlingen vonden dat er te weinig variatie is in de warme maaltijden die de kokkin en haar twee helpers bereidden. Het eten was niet altijd lekker. Een gezond dessert ontbrak en er stonden te weinig groenten en fruit op het menu. Een diëtist van de *dieetpolykliniek* van het *UZ Gent* kwam tot dezelfde bevindingen. Nu brengen de leerlingen zelf menu's van thuis mee, waaruit het keukenpersoneel nieuwe ideeën put. «Vroeger kregen we vis zonder groenten. Nu staan er altijd groenten op het menu», zegt *Rik Hellemans*. «En er is ook meer afwisseling. Er komt al eens rijst op tafel, een ander soort vlees en de kokkin probeert soms een ander bereidingswijze uit.» Ongezellig, groezelig, oude gordijnen, geen muziek: zo was de eetzaal vóór de opknopbeurt waarvoor de leerlingen zorgden. Nu staan er plantjes en versieren affiches de muren. Ook de gordijnen zijn vernieuwd.

Sinds kort gratis water optafel

«Een beetje muziek op de achtergrond brengt sfeer in de refter», zegt *Annemie Peeters* van de *Vlaamse Kankerliga* en de actie *Samen aan Tafel*. «En maak het gezellig aan tafel: een vrolijk tafelkleed, een boeketje bloemen, een servetje...»

Bakstenen

«Het winkeltje draait prima», zegt *Alain Goolaerts* (*Provinciale Technische Scholen*, Boom). «Onze leerlingen beheren het zelf. Ze kunnen er onder meer terecht voor het *fruit van de week*. 's Middags

Hap e

is er bij ons verse soep met brood te verkrijgen. En gezonde broodjes met sla, tomaat, komkommer, kaas of ham en ei. Voorts bieden we sinds kort ook gratis water aan. Dat is een goedkoop en gezond alternatief voor de favoriete frisdranken.»

Gezond eten is ook milieubewust eten en overbodige verpakkingen vermijden. De leerlingen van het *Sint-Jozefinstituut* in Aalst stimuleren het gebruik van brooddozen, zodat er minder aluminiumfolie in de vuilnisbak belandt. «Gedurende veertien dagen verzamelden we alle aluminiumfolie in de eetzaal», vertelt *Christine Danckaert*. «Van die folie maakten we bakstenen. We bouwden er op de speelplaats een grote muur mee. De campagne hielp. Uit een rondvraag blijkt dat ongeveer de helft van de leerlingen de boterhammen nog verpakt in aluminiumfolie. De andere helft gebruikt echter weer een brooddoos. Daar blijven we verder op hameren.»

Platgekookt

«Steeds meer scholen doen een beroep op een cateringbedrijf», zegt *Willy Vermeulen* van *Eurest*. Dit bedrijf voor collectieve restauratie serveert in Vlaamse scholen dagelijks tot 3000 maaltijden. «Scholen krijgen meer financiële verantwoordelijkheid en daarom worden ze ook meer prijsbewust. Grote scholengemeenschappen met samen 400 tot 1200 leerlingen in hun lagere en secundaire afdeling sluiten een contract af met een professionele partner. De infrastructuur van hun eigen schoolkeuken is vaak verouderd.

Het staat vanaf 10 uur in grote ketels te sudderen

Een schoolrestaurant in eigen beheer blijven uitbaten wordt dan ook moeilijk en duur. Maar vooral de kwaliteit en de uitbreiding van het aanbod geven de doorslag. In een traditioneel schoolkeuken staan de gerechten al vanaf 10 uur in grote ketels na te sudderen. Zo wordt alles platgekookt. Bij onze moderne bereidingstechnieken blijven groenten krokant. *Al dente*. In ons aanbod is er keuze tussen een warme of een koude schotel. In het secundair onderwijs bieden we ook broodjes aan. We hou-

n Slik

den rekening met de smaak van de leerlingen.

Je moet bijvoorbeeld een leerling van 10 jaar geen witloof voorschotelen. Er zijn zoveel andere dingen die hij wel lust. Spaghetti kan een degelijke voedingswaarde hebben, maar daar moet je niet elke week mee afkomen.»

Kleffe saus

Scholen schipperen tussen kwaliteit en prijs. «Soep, hoofdschotel en dessert bieden we aan voor 90 tot 150 frank», zegt Vermeulen. «Vroeger zegden onze ouders: laat de rest liggen, maar eet je vlees op. Deze mentaliteit behoort tot het verleden. We opteren voor gezonde voeding met elke dag groenten. De school heeft inspraak. Het aantal keren vleesbereidingen op basis van varkensvlees spreken we onderling af met de schooldirectie. Bij de samenstelling van de menu's is er telkens supervisie van een diëtist. We houden ook rekening met moslimvoorschriften voor het eten, als de school daarom vraagt. Inspelen op de smaak van de kinderen betekent niet dat we fastfood serveren. Leerlingen moeten de gewoonte krijgen naar het schoolrestaurant te gaan, zonder af te gaan op de menu's. We stapten af van donderdag-frietdag en vrijdag-visdag. Vaste menu's inbouwen maakt dat je de ene dag 500 en de volgende dag slechts 200 klanten hebt. Dat is niet interessant voor een cateringbedrijf. Ouders en leerlingen overtuigen we met lekkere maaltijden met een degelijke presentatie. Catering gaat niet samen met klonterige aardappelpuree en kleffe sausen van een grootkeuken.»

Kroepoek

«We konden voor de actie *gezonde school* toch weer niet de tandarts uitnodigen, de tanden leren poetsen, de dokter laten komen en over gezond eten praten», stelt *Walter Van Geem (Stedelijke Basisschool, Wilrijk)*. «Vermits we Marokkaanse, Spaanse, Turkse, Portugese, Chinese, Iraanse en Belgische kinderen op school hebben, vroegen we aan de moeders om een typische versnapering van hun land klaar te maken. Het werd een groot intercultureel feest en een culinaire week. En de ouders mochten gratis komen meefeesten. Zo hoopten we dat ze wat meer met elkaar zouden praten. Elkaars leef- en eetgewoonten leren kennen past in ons project *samenlevingsschool*. Gedurende 24 dagen stonden bijna alle lessen in het teken van een bepaald land. Daardoor konden de leerlingen een blik op de wereld werpen en leren openstaan en respect opbrengen voor alle culturen. We toonden ook de ouders en de buurt hoe boeiend je met verschillende nationaliteiten kunt samenwerken.»

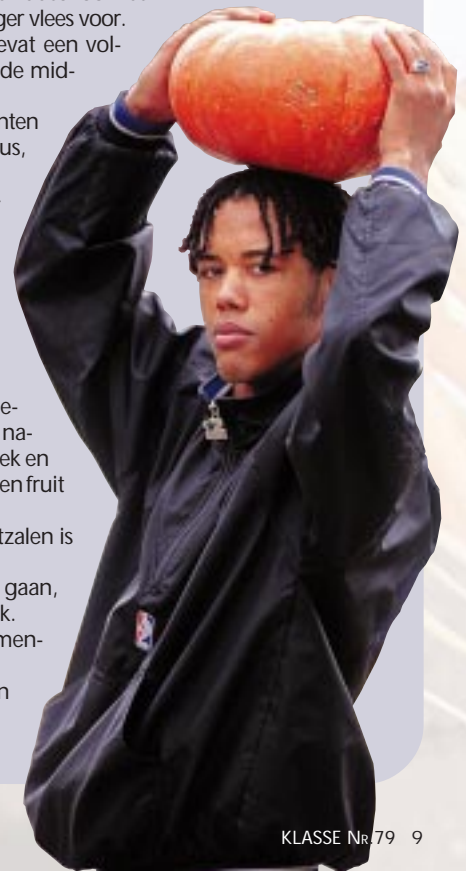
Intussen proefden de kinderen van rijstpap, dolma, sarma, tuzlu, kurabiye, cevezli, pohça, ensaladilla, tortilla, couscous, kroepoek, chopsoy, nan, morabla, panir nana en nogh vanalles. ■

*In het beste geval:
een snelle boterham*

TONG IN MADEIRASAU

Schoolmaaltijden. Gaarkeuken. Grote ketels. Platte puree. Smurrie. Koud... Gaan deze associaties nog op? Op de jongste resultaten van onderzoeken staat intussen ook al wat schimmel. Toch herhalen we de opvallendste tekortkomingen. Oordeelt u zelf maar waar de scheplepel nog krom staat.

- Vette vleessoorten (stoofvlees, worst, gehakt...) zijn de meest gebruikelijke eiwitbronnen in zowat de helft van de schoolmaaltijden. In iets meer dan een derde komt mager vlees voor.
- Slechts de helft van de schoolmenu's bevat een waardevolle groenteportie. In een kwart van de middagmalen ontbreken groenten helemaal.
- Bepaalde gerechten zijn een excuus om groenten weg te laten (stoofvlees, tong in madeirasaus, gehakt in tomatensaus).
- Eieren, aardappelpuree, frieten, deegwaren, paddestoelensaus, pickels en uitjes, currysaus of andere gekruide sausen dienen vaak als vervanging van groenten.
- Aardappelpuree komt dubbel zoveel voor in geleverde maaltijden dan in ter plaatse bereide. Er zou nu een verschuiving zijn naar deegwaren.
- Een kwart van de menu's bevat geen nage-recht. De meest voorkomende en geliefde nagerechten zijn een voorverpakt gebakje, koek en snoep. Tegenwoordig zou er meer yoghurt en fruit op tafel komen.
- De hygiëne in veel schoolkeukens en -eetzalen is belabberd.
- Eerst handen wassen alvorens aan tafel te gaan, blijft in tal van scholen een exotisch gebruik.
- Ouders worden niet betrokken bij de samenstelling van de menu's.
- De (lage) prijs van de warme maaltijden leidt tot concurrentie tussen scholen.

Bijna een derde van de jongeren tussen 11 en 18 jaar ontbijt nooit. Slechts iets meer dan de helft van de meisjes van 17-18 jaar is elke ochtend present aan de ontbijttafel. Als kinderen 's ochtends niet genoeg energie bunkeren, is de kans groot dat ze om 10 uur gauw wat snelle suikers smikkelen. Snoep dus. Tussendoortjes zijn klein, maar ze zitten vol vet en suiker. Caloriebommen. Te mijden. Maar eerlijk, loopt u altijd al een gladgestreken puntzak en zonder omkijken voorbij de koelkast, zo 's avonds tussen soap en slaap?

Snelle suikers

Voor het goede voorbeeld is men bij volwassenen vaak aan het verkeerde adres. Eén Belg op vijf neemt niet de tijd voor een ontbijt. Of hij neemt genoeg met een onevenwichtig samengesteld ochtendmaal. Zoals veel kinderen, een boterham met choco. Dat zegt *Marcel Colla*, minister van Volksgezondheid. Nochtans levert een evenwichtig ontbijt een kwart van de energie die een mens op een dag nodig heeft. Alvast 85 procent van de kleuters neemt elke dag een ontbijt. Hierbij drinkt 86 procent veelal melk of chocolademelk, 31 procent fruitsap, 10 procent koffie of thee. Frisdrank liet zich voor 6 procent optekenen in het onderzoek van de *Dienst Jeugdgezondheidszorg* van de *KULeuven*.

Wij blijven realistisch en verbieden geen snoep

sche prijzen: 5 frank voor een appel, 3 frank voor een wortel. We blijven echter realistisch en verbieden geen snoep. Wij verkopen trouwens zelf nog altijd snoep, zij het zeer beperkt. Enkel 's namiddags zijn er in ons winkeltje koeken te koop. In de voormiddag zijn er gezonde belegde broodjes te verkrijgen. We opteren dus voor een tussenstap, waarbij we vinden dat de jongeren zelf hun keuze moeten leren maken. In onze maatschappij worden ze immers dagelijks geconfronteerd met cola en andere zoetigheden. Waarom zou de school dan verstopperij moeten spelen? Als ze echter uit eigen beweging en bewust iets waardevoller en gezonder verkiezen, als ze een wortel boven een koekje verkiezen, spelen wij de rol die de maatschappij van ons verwacht, die van opvoeder.»

Mentaliteit

Sommige scholen bieden vanaf 7 uur 's ochtends een ontbijt aan.

PETER RITSERVELDT (Instituut Stella Matutina, Michelbeke): «We vonden dat we onze leerlingen moesten sensibiliseren. 31 procent nam soms en 8 procent nam nooit dagelijks een ontbijt. Daarom organiseren we nu een ontbijtactie. Die loopt een hele week. Gratis verzorgd door onze *groenploeg*. Elke dag krijgt telkens een andere groep de kans om rustig en gezond te ontbijten. Tijdens die ontbijtactie leggen we ook uit hoe de leerlingen zelf een evenwichtig ontbijt kunnen samenstellen. Intussen weet iedereen hoe een gezond ontbijt eruit ziet. Het is geen makkelijke klus om de mentaliteit van de leerlingen te veranderen. Een pakje chips kan toch zo lekker zijn. Maar als we met onze actie al een klein deel van de leerlingen kunnen bereiken, zijn we al zeer tevreden.»

Wortels

Tussendoortjes zijn caloriebommen. Maar hoe ontmantel je die?

KRISTINE VAN HAUWERMEIREN (Stedelijk Secundair Instituut Paramedische Beroepen, Gent): «We willen vermijden dat de leerlingen als tussendoortjes uitsluitend snoep nuttigen. Daarom is er bij ons op school een aanbod van gezonde tussendoortjes: yoghurt, appels, peren, bananen, mandarijntjes. We proberen ook, volgens het seizoen, groenten aan te bieden, zoals wortels, komkommers, tomaten en druiven. In het begin draaide dat winkeltje niet zo goed. Maar nu heeft het succes. Dat ligt ook aan de democrati-

Afspreken met de plaatselijke sandwichbar

Aandoeningen

De school kan de sandwichbar uit de buurt binnenhalen. En tegelijk zorgen voor een aanbod van gezonde broodjes.

LEA MAES (Voeding en Gezondheid): «Ik hoor dat hier en daar uitbaters met hun frietkraam en hamburgerstandjes voor de uitgang van de school gaan staan. Anderzijds ken ik scholen die met de plaatselijke sandwichbar afspraken maken. Het is hun gelukt om de uitbater met zijn broodjes op school te laten komen. Hij moest wel zijn gewone aanbod verruimen met bruine broodjes en broodjes met vetarm beleg. Zo is de winkel zeker van een vaste afzet en kan de school een alternatieve gezonde voeding aanbieden. Dat past in onze gezamenlijke campagne met de *Vlaamse Kankerliga*, waarbij we vezelrijke voeding willen bevorderen. De consumptie van groenten, fruit en bruin brood is belangrijk om heel wat aandoeningen te voorkomen. En als men meer groenten en fruit consumeert, zal men automatisch minder vette vleesproducten eten. Dat is dan een stap naar meer evenwichtige en gezonde voeding.» ■

Veel te gezond

• Alle secundaire scholen kregen van de Vlaamse Kankerliga twee brochures over de schoolmaaltijden in Vlaanderen, **Samen aan Tafel**. Hierin stelt de liga een actie voor, waarmee ze leerkrachten, directie, leerlingen, ouders en PMS-medewerkers samen aan tafel wil brengen en hen bewust maken van problemen en knelpunten rond schoolmaaltijden. U kunt de brochure bij uw directie vragen. U kunt alsnog inschrijven tot uiterlijk 15 november, als u vermeldt dat u via Klasse weet kreeg van de actie.

Vlaamse Kankerliga - Actie Samen aan Tafel - Koningsstraat 217 - 1210 Brussel - tel 02-227 69 75 - fax 02-223 22 00

• De **Voedingsdriehoek** (folder-affiche) van de organisatie Voeding en Gezondheid geeft een idee van wat men dagelijks zou moeten eten om voldoende voedingsstoffen op te nemen. De aanbevelingen zijn opgesteld voor de algemene bevolking. Wie intensief sport of een dieet moet volgen, vraagt het best advies aan een diëtist over de juiste hoeveelheid, de keuze en de variatie van voedingsmiddelen. In dit model

vindt men 7 groepen voedingsmiddelen die elk hun aandeel leveren in de samenstelling van een gezonde, gevarieerde en evenwichtige voeding: water; graanproducten en aardappelen; groenten; fruit; melkproducten; vlees, vis, eieren en vervangproducten; smeer- en bereidingsvet. Het topje van de driehoek is de restgroep. Die bevat zoetigheden, alcoholische en suikerrijke dranken, mayonaise... Deze voedingsmiddelen zijn strikt genomen niet nodig. Het topje is een toemaatje.

De Voedingsdriehoek - 3 fr. per exemplaar - te bestellen bij Voorlichtingsbureau voor de voeding - IPB - Jezusstraat 16 - 2000 Antwerpen - tel 03-232 88 55 - fax 03-231 71 33

• **Lekkere en gezonde menu's voor school en bedrijf** (A. Notte, A. Coucke, M.J. Huyghebaert, C. Hardyns, diëtisten van de Dieetpolykliniek UZ Gent) is pas verschenen. «In een tijdperk waarin de massamedia uitgebreid publiciteit voeren voor 'lekkere dingen' en 'fast-food' en hierdoor aan jongeren al vanaf de prille jeugd een verkeerde voorstelling meegeven van wat gezonde voeding eigenlijk is, moeten we alle krachten bundelen om de bevolking correct voor te lichten», zeggen de auteurs. Het boek bevat een reeks aantrekkelijke en evenwichtige weekmenu's die specifiek zijn afgestemd op de grootkeuken. Het kost 895 frank.

Uitgeverij Biblio - Brasschaatsesteenweg 308 - 2920 Kalmthout - gratis nummer 0800 12683. Op dit nummer kunt u ook een gratis proefnummer van de Eetbrief aanvragen. Dat is een maandelijks nieuwsbrief over voeding en gezondheid.

• 50 vragen van de consument - een antwoord op al uw vragen over vlees, vis, gevogelte, wild, konijnen...

- Is het waar dat vis eten gezond is? Het antwoord op deze en andere vragen vindt u in deze brochure. Een gratis bron voor leerkrachten. Vanaf december is een nieuw informatiedossier over de vlees- en visproblematiek verkrijgbaar voor 300 frank. Volgende maand verschijnt ook een nieuwe gratis brochure over de informatie die op een etiket van voedingsmiddelen staat. Het Onderzoeks- en Informatiecentrum van de Verbruikersorganisaties (OIVO) stelt nog andere pedagogische documenten over consumentenopvoeding op school ter beschikking. U kunt een volledige lijst aanvragen.

OIVO - Riddersstraat 18 - 1050 Brussel - tel 02-547 06 11 - fax 02-547 06 01

• **Praktische tips voor een goed ontbijt** - gratis - Vlaamse dienst voor Agro-marketing (VLAM) - Leuvenseplein 4 - 1000 Brussel - tel infoshop 02-501 62 35/36 - fax 02-501 62 05

• **Voeding en Gezondheid** - Deze vereniging heeft als hoofddoel de gezondheid bevorderen door voeding, o.a. door de inname van voedingsvezel te stimuleren. - G. Schildknechtstraat 9 - 1020 Brussel - tel 02-420 33 33

• **Proges** - vereniging voor Promotie en Gezondheid op School - Leerkrachten kunnen hier o.a. terecht voor informatie over het thema voeding. - G. Schildknechtstraat 9 - 1020 Brussel - tel 02-422 49 39

SAMEN AAN TAFEL

Gezondheid, dit is nu zo'n typisch raakvlak waarvoor we best samen aan tafel gaan zitten: de school, ouders én leerlingen. Daarom staat dit thema deze maand centraal in de drie publicaties van Klasse: voor leerkrachten, ouders en leerlingen. Een menu met drie gangen. Zorgt u voor het toetje?

Het ontbijt slaan ze gewoon over

BIPSEN TE ROND

Vanaf september 1997 is gezondheidseducatie een verplicht vormingsgebied voor de eerste graad secundair onderwijs. We lichten twee voorbeelden uit de vakoverschrijdende eindtermen voor voeding. Misschien kunnen alle leerkrachten hier inspiratie opdoen voor een nieuwe saus waarmee ze hun lessen bereiden.

Eerste voorbeeld: De leerlingen kunnen aan de hand van een model een evenwichtige maaltijd samenstellen.

Actie in de klas/school: *Kritisch onderzoek van het schoolmenu, het aanbod aan tussendoortjes en drank in de drankautomaat en de schoolwinkel. Samenstellen en kiezen van gezonde tussendoortjes en lunchpakket.*

Leefwereld van de jongeren: *«Ik hoor de meest tegengestelde berichten. De één zegt dat vlees ongezond en te vermijden is. De ander zegt dat ik niet te veel melkproducten mag eten. Voor een ander zijn aardappelen en spaghetti niet voedzaam. Dat fruit gezond is, daar zijn de meesten het er over eens. Maar uitsluitend fruit eten is ook niet goed. Wie moet ik nu geloven? Waar moet je nu precies op letten om gezond te eten?»*

Tweede voorbeeld: De leerlingen zien in hoe het voedingsgedrag beïnvloed wordt door reclame en sociale omgeving.

Actie in de klas: *Stilstaan bij bepaalde trends, zoals opkomst van light producten, bepaalde diëten volgen enz.*

Leefwereld van de jongeren: *Karen en Tina vinden dat er best enkele kilo's af kunnen. Ze vinden hun bipsen te rond en hun borsten te groot. Ze praten over hoe ze zichzelf 's avonds voor de spiegel inspecteren. Samen willen ze er iets aan doen. Karen stelt voor te gaan sporten. Tina vindt een gezond dieet belangrijk.*

Samenhang

De eindtermen voor de eerste graad bouwen voort op de ontwikkelingsdoelen voor de kleuters en de eindtermen voor leerlingen van de lagere school.

Voorbeeld: *De leerlingen kunnen aan de hand van een model een evenwichtige maaltijd samenstellen.*

Horizontale samenhang tussen de vakken natuurwetenschappen en biologie in het SO: *De leerlingen kunnen het verband aantonen tussen de kwaliteit en de kwantiteit van de voeding en de gezondheid... Ze zien in dat ze hun eigen voedingsgewoonte kunnen bepalen en bijsturen.*

Verticale samenhang met het basisonderwijs: Raakvlak is bijvoorbeeld lichamelijke opvoeding. *De leerlingen kennen de basisregels voor een gezonde voeding en begrijpen het belang van gewichtscntrole.*

Doelen voor heel de school - Leren leren, Sociale vaardigheden, Opvoeden tot burgerzin, Gezondheidseducatie, Milieu-educatie - De vakoverschrijdende eindtermen en ontwikkelingsdoelen voor de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs - ook te raadplegen op het Internet www.vlaanderen.be/eindtermen

AFRIKA

Kleur bekennen

Scholieren worden gevoeliger gemaakt voor internationale solidariteit en verdraagzaamheid. Daarvoor maakt staatssecretaris *Reginald Moreels* van Ontwikkelingssamenwerking 50 miljoen frank vrij. *Kleur bekennen* heet het opvoedingsproject. In Europa draagt België, samen met Frankrijk, de rode lantaarn als het op belangstelling voor ontwikkelingssamenwerking aankomt. Jongeren moeten meer doen dan enkel over de ontwikkeling van landen en volkeren in het zuidelijk halfrond iets horen of leren, zegt men. Deze informatie moet bovendien een verandering van gedrag stimuleren. Om deze doelstelling te bereiken, kunnen scholieren van basis- en secundair onderwijs een *inleefatelier* bezoeken. Daar komen ze in contact met de realiteit van andere culturen en vreemde leefwerelden. De financiële tegemoetkoming van Ontwikkelingssamenwerking wil deelnemen aan het project aantrekkelijker maken. U leest meer over de actie in Idee p. 22.

Informatie moet ook het gedrag veranderen.

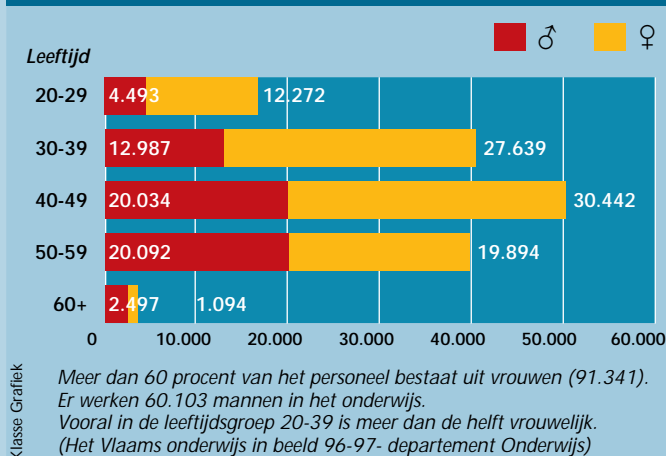
VEEL VOLK

Met meer dan 150.000

In het Vlaams onderwijs werken 151.444 personeelsleden.

basisonderwijs	51.183
secundair onderwijs	70.200
hogescholenonderwijs	10.067
universitair onderwijs	9.240
onderwijs voor sociale promotie	4.569
deeltijds kunstonderwijs	3.988
personeel PMS-centra, onderwijsinspectie en pedagogische begeleiding	2.197

Meer dan de helft vrouwen

SCHOOL EN BEDRIJF

Pijnpunten

Het onderwijs in Vlaanderen is niet afgestemd op de nieuwe en veranderende kennismaatschappij. Dat zegt een stuurgroep van het *Vlaams Economisch Verbond* (VEV), een werkgeversorganisatie. Het VEV wil nochtans geen afgestudeerden die ze onmiddellijk in een bedrijf kan inzetten. Men wil daarentegen dat het onderwijs de jongeren andere attitudes bijbrengt, zoals creativiteit, zin voor initiatief en groepswerk. Deze attitudes zijn belangrijk in ondernemingen. Het Vlaams onderwijs heeft, volgens het VEV, een aantal pijnpunten. Het kost niet te veel, maar de middelen worden weinig doeltreffend gebruikt. Voorbeelden van geldverspilling zijn het te grote aantal zittenblijvers, de te kleine klassen in het secundair onderwijs wegens de verzuiling en het gebrek aan drempels naar het hoger onderwijs. Zo stelt het VEV voor hogescholen en universiteiten te betoelagen op basis van hun kwaliteit en het aantal geslaagden. Men vindt dat de vaste benoeming een te hoge kostprijs heeft. Een dynamischer vorm van personeelsmanagement in een samenwerkingsverband tussen scholen zou de leerkrachten beter begeleiden en beter betalen volgens hun prestaties, vindt het VEV. Voorts legt de organisatie de vinger op nog andere pijnpunten: een weinig doorzichtig onderwijsaanbod, gebrekkige afstemming van het onderwijs op de behoeften van de arbeidsmarkt en het watervalstelsel. Hierbij ligt in het begin van de studie de lat zo hoog mogelijk. Daarna zakt ze om de afdaling naar zogeheten lagere studieniveaus mogelijk te maken. Het VEV pleit voor een opwaardering van het technisch onderwijs en voor een betere plaats van de technologische opvoeding in het algemeen secundair onderwijs. De werkgeversorganisatie wil de relatie tussen school en bedrijf verbeteren. Zo krijgt vanaf deze maand de laatste graad van het secundair onderwijs van het VEV een *Klaskrant*. Er komt een debatcyclus *ondernemer in de school*, waarbij ondernemers aan jongeren duidelijk maken wat ondernemen inhoudt. Leraars secundair onderwijs krijgen de mogelijkheid om bedrijven te bezoeken, waarbij ze hun verwachtingen en ervaringen kunnen uitwisselen.

BEGROTING

Ook voor kleinere scholen

De ontwerpbegroting voor 1998 is klaar. In het totaal zal de Vlaamse gemeenschap meer dan 574 miljard frank uitgeven. Hiervan gaat iets meer dan **245 miljard** naar onderwijs. Ook dit jaar voert men geen feitelijke besparingen door in het onderwijs. De initiële begroting, uitgedrukt in termen van *beleidskredieten*, de provisie voor de index en de algemene CAO niet inbegrepen, bedraagt 246,464 miljard frank. Het vergelijkbare aangepaste budget van 1997 bedroeg 240,165 miljard. Dit betekent een stijging van het onderwijsbudget met 2,6 procent. Enkele nieuwe initiatieven kregen een plaats in de onderwijsbegroting. Vanaf 1 september 1997 kunnen basisscholen vanaf 500 tot en met 599 leerlingen 6 bijkomende lestijden verkrijgen voor beleidsondersteuning. Scholen vanaf 600 leerlingen krijgen 10 uur. Deze lestijden worden toegekend aan een personeelslid om bepaalde taken op zich te nemen, waardoor de directeur wordt ontlast van bijvoorbeeld organisatietaken. Dit kwam vooral de kleine groep *grote* scholen toe. Directies hechten groot belang aan deze ondersteuning. Daarom is er een nieuw initiatief, waardoor het mogelijk wordt om vanaf 1 september 1998 de normen verder naar beneden te laten zakken. *Kleinere* scholen kunnen dan ook van de beleidsondersteuning gebruik maken.

HOBU

Sociale voorzieningen

Een stukje van de discriminatie tussen hogescholen en universiteiten verdwijnt. De hogescholen krijgen meer geld voor de sociale voorzieningen van hun studenten. Op dit moment krijgen ze nog gemiddeld per student 3200 frank. Dat geld dient voor onder meer huisvesting, restaurants en begeleidingsdiensten. Een aparte vzw, waarin de studenten inspraak hebben, beheert dit geld. Enkele jaren geleden kregen de hogescholen helemaal niets voor hun sociale voorzieningen. Universiteiten krijgen daarvoor ongeveer 9000 frank per student. In de ontwerpbegroting voor 1998 staat nu een bedrag van 4000 frank per hogeschoolstudent ingeschreven, gekoppeld aan de index.

■ VLAS

Misnoegen en corporatisme

Een aantal schooldirecteurs van het basisonderwijs voerde actie, omdat ze ontevreden zijn met de gang van zaken. Ze verenigden zich in VLAS, *Vlaamse Actieve Schoolleiders*. Ze vinden onder meer dat er in de werkingsmiddelen een te grote discriminatie is tussen het basis- en het secundair onderwijs. De vakbonden zijn echter niet opgetogen over die actie. «VLAS is vals», zegt de socialistische vakbond ACOD. «We hebben VLAS niet opgemerkt toen de representatieve vakbonden de salarissen van de directies in het basisonderwijs drastisch verhoogden en op nog slechts één en hoogste weddeschaal van directeur basisonderwijs brachten. De vakbond duwde ook aan de kar om een volwaardige administratieve omkadering te krijgen. De directeur-generaal van de administratie basisonderwijs kreeg de opdracht om samen met de vakbonden en inrichtende machten een inventaris op te maken van alle taken van directies. Syndicale eisen horen bij de vakbonden, in solidariteit met alle andere beroeps-categorieën.» Ook de christelijke onderwijsvakbond (COV) is misnoegd. «Wie zich losmaakt uit de solidariteit met anderen moet geen solidariteit verwachten als zijn eigen belangen op het spel staan», zegt het COV. Volgens VLAS delven de onderwijsvakbonden het onderspit bij onderhandelingen. Daarom wil VLAS zo snel mogelijk een erkende beroepsorganisatie worden, waardoor ze volwaardig aan onderhandelingen in de onderwijssector zouden kunnen deelnemen. Maar dat was tegen het zere been van de vakbond: «Sommigen willen de directies losweken van de collega's-leerkrachten. Een aantal directeurs versterkt deze trend door eng corporatisme te promoten als heilbrengend voor alle directeurs.» Bij VLAS zeggen ze dat ze van de traditionele vakbonden geen heil verwachten om de functie van schooldirecteur, zoals die de jongste jaren evolueerde, op de juiste manier te ondersteunen.

Worden de studietoelagen berekend op basis van bijgewerkte verouderde cijfers over studiekosten?

academiejaar 1996-1997, voor een spoorstudent 65.100 frank en voor een student die op minder dan 10 kilometer van de onderwijsinstelling woont 59.400 frank. Door de indexering zal de gemiddelde maximumtoelage voor de spoor- en kotstudenten bijna 75.000 frank bedragen. De reële studiekosten voor beide categorieën bedragen 77.479 frank. Dit cijfer is een actualisering van een studie van het Hoger Instituut voor de Arbeid (HIVA) uit 1987. «Maar men kan toch niet eindeloos cijfers over studiekosten van 10 jaar geleden blijven extrapoleren», zegt de *Vlaamse Confederatie van Ouders en Ouderverenigingen* (VCOV). «In 10 jaar tijd stegen niet enkel de studiekosten zelf, maar ook het uitgavenpatroon ervan. Zo zijn de regelgeving en de praktijk van het inschrijvingsgeld grondig gewijzigd. Er is behoefte aan argumentatie op basis van recente gegevens in plaats van bijgewerkte verouderde cijfers.» Volgens de ABVV-jongeren is sinds 1989 het aantal beursstudenten aan de universiteiten gedaald van 22 naar 15 procent en aan de hogescholen van 35 naar 25 procent. Intussen maakt de onderwijsminister werk van een automatische indexering van de studiebeurzen en doktert hij aan een inhaalbeweging voor de laagste inkomens.

■ STUDIETOELAGEN

Verhoogd

De Vlaamse regering indexeerde de studietoelagen voor studenten van de hogescholen en universiteiten. De verhoging met 2 % komt tegemoet aan de stijgende kosten van studie en levensonderhoud. Het absolute maximum voor een kotstudent bedraagt nu 100.300 frank tegenover 98.400 frank tijdens het

Niets gemist?

■ In september werden **1.089.084 leerlingen** geteld in het basis- en secundair onderwijs. Dat is 4850 leerlingen minder (- 0,44 %) dan vorig jaar. Vooral een daling van 2,5 procent in het gewoon kleuteronderwijs valt op. In het buitengewoon kleuteronderwijs stijgt het aantal met 3,5 procent.

■ De Vlaamse regering zet haar inspanningen om de **schoolgebouwen** te vernieuwen voort met 800 miljoen frank nieuwe middelen voor het Hobu. In het kader van het driejarig impulsprogramma voor de schoolgebouwen zal ze in 1999 voorrang geven aan het basisonderwijs.

■ Het nieuwe Koninklijk Besluit dat een taks voor het gebruik van **kopieermachines** invoert, zou het Vlaams onderwijs naar schatting meer dan 100 miljoen frank kosten. Dit KB regelt de vergoeding van auteurs en uitgevers voor kopies die worden gemaakt voor privé- en onderwijsdoeleinden. De onderwijsminister legt zich echter niet zomaar neer bij het besluit.

■ Vlaamse **ouders** zijn weinig betrokken bij de inhoud van het onderwijs. Dat stelt de Oeso vast. Van de leerlingen in het basisonderwijs zit 16 procent in scholen waar ouders betrokken worden bij het leerplan. In Finland bedraagt dat percentage meer dan 90, in Nederland en Noorwegen meer dan 60, in Spanje, Italië en Zwitserland rond 35 procent.

■ Kinderen die **dialect spreken** zijn dommer, minder beschaafd dan kinderen die algemeen Nederlands praten. Dat denken leerkrachten van het basis- en secundair onderwijs in Nederland. Als gevolg hiervan worden ze vaker naar een lager type middelbare school gestuurd.

■ Eén student op vier kampt met een **psychische stoornis**. Meer dan 8 procent lijdt aan ernstige stoornissen. Het aantal studenten met ernstige psychische problemen neemt alsmaar toe. Studiemoeilijkheden zijn hierbij de belangrijkste oorzaak. Dat zegt het *Psychotherapeutisch Centrum* van de KULeuven.

■ 1 op 10 inwoners van de geïndustrialiseerde landen, waaronder België, is **analfabeet**. Ondanks de leerplicht telt Vlaanderen naar schatting 300.000 Nederlandstalige volwassenen met ernstige schrijf- en leesmoeilijkheden. Ook functioneel analfabeten vallen hier onder.

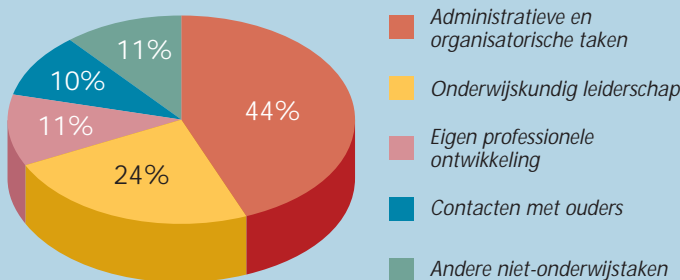
■ BASISCHOOL

Directies en administratie

In de basisscholen van de Vlaamse gemeenschap heeft 96 procent van de directeurs enkel beheerstaken. Vier procent heeft daarnaast nog onderwijstaken en moet voor de klas staan. In andere Europese landen hebben directies blijkbaar een andere taakomschrijving. In Portugal en Frankrijk besteden directeurs hun tijd voor meer dan 60 procent aan onderwijstaken. In Spanje en Nederland is dat tussen de helft en een kwart.

Waaraan besteden directeurs die enkel beheerstaken uitvoeren hun tijd?

Ook in andere Europese landen overweegt het aandeel van de administratieve taken. (Het Vlaams onderwijs - Enkele internationale blikvangers - departement Onderwijs)

Ze houden niet vol

Te veel jongeren verlaten op 18 jaar de school zonder een diploma in handen. Daardoor hebben ze het gevoel dat de tijd die ze in de klas doorbrachten tot niets diende. En dat hoewel ze een bepaald deel van een opleiding afwerkten. Velen houden het niet vol en haken af. Daarom wil de overheid jongeren meer motiveren om minstens een kwalificatie te behalen, waarmee ze terecht kunnen op de arbeidsmarkt. Maar wellicht moeten we daarvoor het onderwijssysteem veranderen. De leerstof «modulariseren» bijvoorbeeld.

BELEID

kenintegratie en modularisering in het beroepssecundair onderwijs (BSO). Tal van 14-jarigen in het BSO weten echt wat ze willen. Om echter mislukkingen te voorkomen, moet men de beroepsopleiding in kleinere pakketten aanbieden, vinden de deskundigen. Zo kunnen de leerlingen kleinere gehelen afwerken, succes ervaren en voor elke stap een attest krijgen. Dit zou hen kunnen motiveren om verder te gaan. Integratie tussen praktische en theoretische vakken is ook een noodzaak in het BSO. Maar dit vereist een flexibele inzet van de leraar. Hij zou dan minder vakleraar en meer begeleider worden.

Prioritair

Het modulair systeem wordt gekoppeld aan de beroeps- en opleidingsprofielen. De toekomstige eindtermen moeten voldoen aan de eisen van het beroepsprofiel. Zulke materie kan men niet geïsoleerd benaderen. Daarom werken het departement Onderwijs, de Vlaamse Onderwijsraad, de Dienst voor Onderwijsontwikkeling en de sociale partners samen. Nicole Vancoillie kreeg van de onderwijsminister de opdracht om de modularisering van het onderwijsaanbod uit te werken voor het technisch secundair onderwijs (TSO), het beroepssecundair onderwijs (BSO), het deeltijds beroepssecundair onderwijs (DBSO), het buitengewoon secundair onderwijs - opleidingsvorm 3 en het onderwijs voor sociale promotie (OSP). Prioritair gaat aandacht naar BSO en DBSO. Op termijn komen echter alle onderwijsvormen in aanmerking voor modularisering.

Gewapend

«Een module is een deel van een opleiding», legt Nicole Vancoillie uit. «Daarin zitten kennis, vaardigheden en attitudes. Met dat deel van de opleiding moet een jongere terecht kunnen op de arbeidsmarkt. Hoe beperkt zijn opleiding ook is,

«We oriënteren de leerlingen nog veel te veel op basis van een mislukking», zegt Nicole Vancoillie, directeur Beroepsopleiding van het departement Onderwijs. «Eigenlijk zouden ze meer succes moeten kunnen ervaren. Wie nu bijvoorbeeld in het beroepssecundair onderwijs aan de studierichting *sanitair* begint, moet doorgaan tot het einde of krijgt niets in handen dat bruikbaar is op de arbeidsmarkt. Als de leerling mislukt, ondanks het zittenblijven, heeft hij niets. De leerling krijgt te weinig kansen om zijn kennis en kunnen te bewijzen. Kunnen we dit alles-of-niets-systeem verhelpen door de leerstof in een modulaire structuur aan te bieden?»

Mislukkingen

Een werkgroep van deskundigen boog zich over de mogelijkheden van vak-

hij moet daarvoor een deelattest krijgen dat de overheid en de bedrijfswereld erkennen. Voor de jongere komt het erop neer dat hij tijd die hij op school doorbracht niet als verloren beschouwt. Zo heeft hij het gevoel dat de school voor iets dient. Wij moeten in elke geval zorgen dat leerlingen beter gewapend het onderwijs verlaten.»

Spuitwerk

Hoe kan een modularisering eruit zien? We geven een theoretisch voorbeeld van het studiegebied mechanica in het BSO. Na de tweede graad zouden de leerlingen een studiegetuigschrift kunnen behalen als ze voor alle basismodules (sanitair, plaatwerk, montage, lassen, machines) slagen. Maar wie niet voor alles slaagt, krijgt per geslaagde basismodule een deelattest. Wie vreest voor de moeilijke module *machines* het einddoel niet te halen, kan zich in de derde graad concentreren op de modules *constructietechnieken* en *autotechnieken*. Zelfs als hij zich enkel goed voelt in autotechnieken en interesse heeft voor carrosserie, kan hij zich in het derde leerjaar van de derde graad voort specialiseren in carrosserie en spuitwerk. Wie een ruimere kwalificatie behaalt, heeft natuurlijk meer kansen. In feite zoekt de leerling een leertraject waarin hij succes ervaart. In een modulair systeem is bij het begin van de studie het aanbod ruimer dan nu het geval is. Binnen de opleidingsstructuur leiden verschillende leertrajecten naar specialisaties. Voor het studiegebied mechanica zijn dat bijvoorbeeld fotolassen; onderhoudstechnieken; centrale verwarming; koeltechnieken; carrosserie en spuitwerk; dieselmotoren en bedrijfsvoertuigen; computergestuurde werktuigmachines.

Europees

«Ook in een modulair systeem blijft in elke module een stuk algemene vorming zitten», zegt Nicole Vancoillie. «Een meer individuele begeleiding van de leerlingen, want niet iedereen evolueert even vlug, zal een praktisch probleem zijn voor de scholen. We zitten immers nog vast aan de eenheidsstructuur en de graden. Ook de rigide reglementering van de bekwaamheidsbewijzen en de prestatieregeling van leraars zijn een probleem. In een eerste fase werken we inhoudelijk aan vier sectoren: hout en bouw; mechanica, elektriciteit, elektronica; verzorging; handel en administratie. Dit is meteen ook een Europees project.» ■

RONDE VAN VLAANDEREN

Directies en leraars worden betrokken bij het denkwerk over modularisering. Het departement stelt in een *Ronde van Vlaanderen* het project aan de scholen voor. Ze werden hiervoor al uitgenodigd. De directeur beroepsopleiding roept op tot dialoog, tot samen nadenken over de mogelijkheden en problemen. Men wil weten wat er leeft bij leerkrachten, middenkader en directies. Wie alsnog wil inschrijven, kan op de valreep het inschrijvingsformulier faxen naar 02-227 14 00 - Dienst Europese Projecten - Project Modulair Opbouw - Koningsstraat 93 bus 3 - 1000 Brussel. Er zijn nog informatiesessies op 12/11 in Antwerpen, 13/11 in Geel en op 14/11 in Kortrijk, telkens om 13.30 u. Intussen zoekt het departement Onderwijs voor de komende twee jaar voltijdse medewerkers om de modules uit te werken (zie Idee p. 18). Wie zijn ideeën over modularisering schriftelijk wil spuien, schrijft naar *KLASSE (Modules) - Koningsstraat 138 - 1000 Brussel*.

KLASSE IN CONCERT

Heel wat jongeren voelen zich aangetrokken tot muziek. Velen volgen notenleer en kiezen een instrument. Gitaar of piano voor de één, dwarsfluit of saxofoon voor de ander. Jonge musici vindt men op elke school, in elke klas. Aan de andere kant van de hifi-installatie leeft het klassieke instrument. Meer dan ooit. Op 7, 13 en 14 december laat de Filharmonische Vereniging van Brussel 1000 leerkrachten met collega of partner kennismaken met de educatieve mogelijkheden rond klassieke en minder klassieke muziek, op alle onderwijsniveaus. Een algemene en een musicologische inleiding, een uitgebreid informatiepakket en om af te ronden een gratis concert, exclusief voor de lezers van Klasse. De programma's bevatten werk van Brahms, Rachmaninov, Elgar, Schubert, Mendelssohn en Richard Strauss. Na afloop hebt u alvast een goede sol sleutel in handen om terug te keren met uw klas. Een uniek aanbod. En voor één keer kunt u de dirigeerstok thuis laten.

KLASSIEK MET KLASSE

a

Wat kennen uw leerlingen van muziek? Weten zij dat klassieke muziek ook modern kan zijn? Gaat hun kennis verder dan Beethoven-Bach-Mozart, saaie concertzalen en verboden te hoesten? Nochtans is veel muziek ook voor de jeugd een fascinerende ontdekking. Dat bewijzen de successen van mega-opera's en andere nights of the proms. Het gaat erom de juiste weg te vinden.

De Filharmonische Vereniging van Brussel organiseert het hele jaar door concerten met symfonische muziek, recitals, kamermuziek, barok- en hedendaagse muziek, wereldmuziek enz. Afwisselend treden grote namen uit het internationale concertcircuit op en beloftevolle of bij ons minder bekende artiesten. De concerten vinden plaats in ruimten die er het best bij passen: van het prestigieuze Paleis voor Schone Kunsten over het meer intieme kader van het Conservatorium voor

kamermuziek tot de unieke Protes-tantse Kapel.

Om ook de jeugd warm te maken voor (klassieke) muziek, biedt de Filharmonische op verzoek en op maat afzonderlijke programma's

aan, organiseert zij interactieve ateliers (bijvoorbeeld rond ritme), en toont zij aan de hand van een bezoek achter de schermen wat bij een concert komt kijken, wat het betekent een concertmuzikant te zijn, waarom er bepaalde gedragscodes bestaan enz. Op aanvraag kunt u zelfs een inleiding krijgen op school.

Op 7 december (basisonderwijs), 13 december (eerste en tweede graad van het secundair) en 14 december (derde graad secundair en hoger pedagogisch onderwijs) kunnen 1000 leerkrachten met collega of partner kennismaken met het educatieve aanbod van de Filharmonische Vereniging van Brussel. Plaats van gebeuren is het monumentale Paleis voor Schone Kunsten. U krijgt een overzicht van alle mogelijkheden die een bezoek met

de klas u biedt, specifiek voor uw onderwijsniveau. Die duurt een uur. Daarna biedt de Filharmonische u en uw partner (of een collega) een concert aan. Normaal kost u dat al gauw 700 fr., maar voor leerkrachten is het voor één keer gratis. Het programma blijft nog even een verrassing. Al zullen *Brahms, Rachmaninov, Elgar, Schubert, Mendelssohnen Richard Strauss* u zeker niet onbekend zijn. U schrijft in via de bon. Wie bij de gelukkigen is, krijgt een bevestiging toegestuurd. Snel reageren dus.

Het seizoenprogramma van de Filharmonische is bijzonder gevarieerd. Dit seizoen is een wandeling door de belangrijkste muzikale stromingen. Van barok over impressionisme tot onder meer jazzinvloeden in de moderne muziek. Daarnaast traditionele muziek uit Europa en kunstmuziek uit andere continenten. In namen vertaald levert dat werk op van Bach, Debussy, Mozart, Haydn, Glass, Bernstein, Varèse en vele anderen.

En de jeugd? In het verleden nam de Filharmonische Vereniging al heel wat initiatieven. Een van de meest bekende is wel *Jeugd en Muziek*, dat

sinds 1940 operationeel is. Vandaag staat *J&M* in de eerste plaats voor muzikale animaties en becommentarieerde concerten op school, van de kleuterschool tot de academie. Soms zijn er ook workshops met dirigenten of solisten.

Voor leerlingen die door de muziekmicrobe gebeten zijn, is er vanaf dit schooljaar ook de *Jongerenkaart*, waarmee zij op bijna alle concerten die de Filharmonische organiseert 50 procent korting kunnen krijgen. Ze krijgen er een informatieve Nieuwsbrief bovenop.

Info: Heidi Vandamme - Filharmonische Vereniging van Brussel - Baron Hortastraat 11 - 1000 Brussel - tel 02-527 84 29 - fax 02-511 79 77

EEN NIEUWJAARSCONCERT MET KLASSE a

De Vlaamse minister van Onderwijs nodigt vijftig leerkrachten uit voor een nieuwjaarsconcert met klasse: vrijdag 16 januari om 20 u. in de Koningin Elisabethzaal in Antwerpen. Het *Koninklijk Filharmonisch Orkest van Vlaanderen* speelt o.a. werk van *Dvorák* en *Prokofiev*. Tijdens de pauze en na het concert zijn de leerkrachten eregast op de nieuwjaarsreceptie in de Wintertuin.

U mag deze hele VIP-ontvangst cadeau doen aan een leerkracht die het volgens u verdient (en er waarschijnlijk interesse voor heeft). Schrijf zijn school, vak, adres enz. op een briefje samen met enige uitleg waarom we hem even in de bloemetjes mogen zetten. Uiteraard mag u ook uzelf verwennen. Gewoon even uitleggen waarom (vóór 25 november).

KLASSE (Concert) - Koningsstraat 138 - 1000 Brussel

ANTWOORDBON

μ *Ja, ik wil graag kennismaken met het educatieve aanbod van de Filharmonische Vereniging van Brussel. Meteen kan ik genieten van een gratis concert.*

Ik kom met 1 / 2 personen (doorhalen wat niet past) en wel op de volgende datum:

- 7 december om 13.00 uur (uitsluitend leerkrachten basisonderwijs)
- 13 december om 18.00 uur (uitsluitend leerkrachten 1ste - 2de graad secundair)
- 14 december om 13.00 uur (uitsluitend leerkrachten 3de graad secundair + hoger onderwijs)

NAAM: .....

ADRES: .....

SCHOOL: .....

Stuur deze bon volledig ingevuld naar de Filharmonische Vereniging van Brussel - Baron Hortastraat 11 - 1000 Brussel - tel 02-527 84 10 - fax 02-511 79 77. Ik krijg een schriftelijke bevestiging.

POSTERS MUZISCHE VORMING **b**

U voelt zich nog niet helemaal vertrouwd met de vijf domeinen van de Muzische Vorming? U zou graag op een speelse en creatieve manier leren omgaan met deze eindtermen? Eind november krijgt iedere basisschool een koker met **vijf posters voor de derde graad basisonderwijs**. Dit is een vervolg op de eerste reeks affiches getekend door *Gerda Den Dooven*. Waar in de eerste reeks vooral de attitudes muzische vorming in beeld werden gebracht, willen de kunstzinnige posters van *Gregie De Maeyer* de mogelijkheden van **vakoverschrijding naar andere leergebieden** verhelderen. Een begeleidende brochure reikt nog meer speels en vakoverschrijdend materiaal aan. Ga ernaar op zoek in uw school. Wilt u graag een koker om zelf in uw klas aan de slag te gaan? Stuur dan een fax of briefkaart naar onderstaand adres en per kerende post krijgt u gratis het gevraagde.

ARE YOU GOING TO THE ENGLISH THEATRE TOO? **S**

De vraag vanuit het onderwijs naar professionele voorstellingen in vreemde talen is groter dan het aanbod. Maar er is goed nieuws. De KVS in Brussel plant een **Engels theaterfestival** in april/mei 1998. We houden u op de hoogte, maar aan **5 mensen** die absoluut niet zo lang meer kunnen wachten, bieden wij **1 vrijkaart** aan voor *Forced Entertainment* op zondag 9 november om 20.30 u. in het Nieuwpoortteater (Gent). In het kader van het *Time Festival* krijgt u Engels theater op het scherp van de snee. Ruwe, naturalistische, brutale berichten uit de rand van de maatschappij. De naam van de voorstelling, **Showtime**, is misleidend, de groep *Forced Entertainment* windt er geen doekjes om. Bel snel onderstaand nummer.

CULTUUR EN ONDERWIJS **a**

Cultuur en Onderwijs is een *hot item* in vele aanbevelingen, studies en rapporten geschreven in opdracht van zeer uiteenlopende sectoren van onze maatschappij. Als voorbereiding op een beleidsadvies gaven de **Vlaamse ministers van Onderwijs en Cultuur** de *Federatie van Vlaamse Erkende Culturele Centra* (FEVECC) de opdracht om de wederzijdse inspanningen, verwachtingen en resultaten in het onderwijsveld én in het culturele veld te onderzoeken. Behoort u niet tot de vaste klanten van de CANON-Cultuurdagen voor het onderwijs en de Meesterstukken? En u bent geen fervent gebruiker van DynaMo2-projecten? Toch voelt u zich *Cultuurgangmaker* van en in uw school en vindt u uw ervaringen met Cultuur en Onderwijs de moeite waard? Dan nodigt CANON u vriendelijk uit om mee te werken aan een **enquête** die deel uitmaakt van het **onderzoek Onderwijs, cultuur, creativiteit en kunst**. Stuur of fax uw naam, adres, school, telefoon- en faxnummer naar CANON (Onderzoek). Onder de deelnemers aan de enquête wordt een artistiek cadeau verloot.

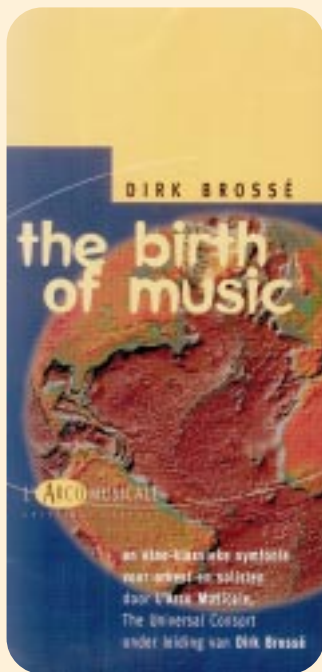
NIEUWSBRIEF VOOR LERARENOPLEIDING **S**

Om de communicatie in verband met muzische vorming directer en aangenamer te laten verlopen ontvingen onlangs alle departementen voor lerarenopleiding het eerste nummer van de **CANON Nieuwsbrief voor Lerarenopleidingen**. Telkens als er interessant nieuws is op het muzische front zal de **Nieuwsbrief** verschijnen. Op eenvoudige vraag kunnen alle lectoren en docenten in de lerarenopleiding deze nieuwsbrief ontvangen. Stuur of fax uw naam, adres, telefoonnummer, vak/functie; naam, adres en telefoonnummer van de hogeschool/campus naar CANON (Nieuwsbrief).

MEESTERSTUKKEN **a**

CANON is erg blij met de **meer dan 3000 inschrijvingen** die zijn binnengekomen voor *Meesterstukken*. Een enorm succes! Hartelijk dank voor zoveel interesse voor dit project. Let wel: wie bij de gelukkigen is en zijn inschrijving bevestigd ziet, wordt ook daadwerkelijk verwacht.

CANON-Cultuurcel - Lydia Asbestaris - Koningsstraat 138 - 1000 Brussel - tel 02-211 45 62 - fax 02-211 45 52

BIRTH OF MUSIC

a

De Vlaamse componist *Dirk Brosse* creëert een eigen **etno-klassieke symfonie voor orkest en solisten: *The Birth of Music***. Daarin combineert hij moderne, klassieke en meer dan zestig (soms eeuwenoude) etnische instrumenten: pre-Columbiaanse fluitjes, een monochord naar het idee van Pythagoras enz. Aan de grondslag van zijn muzikaal verhaal liggen de **vier oerelementen: vuur, aarde, lucht en water**. Het concert is een bijzondere belevenis.

Wie snel is, kan nog reserveren voor zijn leerlingen: woensdag 12 november om 20 u. in Aula Q van de VUB in Brussel, donderdag 13 november om 13.30 u. in het Cultureel Centrum van Hasselt.

Op beide voorstellingen mogen leerkrachten (met twee personen) gratis binnen als ze vooraf reserveren met het toverwoord KLASSE. Aan de kassa toont u nadien dit aan uzelf geadresseerd exemplaar van KLASSE.

Voor Hasselt belt u het Cultureel Centrum - tel 011-22 99 33. Voor Brussel reserveert u rechtstreeks bij *Maestro Music Productions* - tel 089-56 75 57 - fax 089-56 11 17 - www.maestro-brosse.be. Daar krijgt u ook alle inlichtingen over andere optredens, cd's enz. van *Dirk Brosse*.

DEPARTEMENT ONDERWIJS ZOEKT... S

• leraren-correctoren afstandsonderwijs

Het afstandsonderwijs zoekt leerkrachten voor het **bijambt van leraar-corrector van de taken Geschiedenis** (niveau derde graad secundair onderwijs). Beschikt u over de nodige studiebewijzen, geeft u minstens drie jaar effectief les in het betrokken leervak, presteert u minder dan 15 uren per week als hoofdambt? Dan kunt u meteen uw kandidatuur (met CV) stellen bij *departement Onderwijs - administratie Permanente Vorming - afdeling Volwassenenonderwijs - cel Afstandsonderwijs - Koningsstraat 67 - 1000 Brussel - tel 02-211 44 86 of 02-211 43 22 - fax 02-211 44 82*.

• full-time medewerkers

Het departement zoekt 20 voltijdse medewerkers om per sector **opleidingsstructuren uit te werken, uitgaande van beroepsprofielen en beroepsopleidingsprofielen** waarin modules of certificaateenheden een plaats krijgen. De sectoren zijn **hout en bouw (ref. 1); mechanica (ref. 2); elektriciteit-elektronica (ref. 3); verzorging (ref. 4); handel en administratie (ref. 5)**. Het departement zoekt dus mensen met grondige kennis van één van deze sectoren, komende uit de onderwijs- of de privésector. Kandidaten moeten dynamisch, flexibel, mobiel, contactvaardig, taalvaardig, teamgericht en bedreven met tekstverwerking (Word for Windows) zijn. De opdracht start op 1 januari en loopt maximum tot 31 december 1999. De selectieprocedure verloopt in drie fasen (in Brussel): 27 en/of 28 november (preselectie), rond 8 december (selectie) en eindselectie vóór eind december. Solliciteren (met CV én vermelding referentienummer) vóór 20 november bij *departement Onderwijs - directie Beroepsopleiding - Koningsstraat 93 bus 3 - 1000 Brussel*.

TONEEL IN GENT

a

Tijdens de **opentheaterdagen** van het *Nederlands Toneel Gent* (NTG) kunt u met uw leerlingen een kijkje nemen **achter de schermen** van de Gentse KNS. Op het programma: een uitgebreide rondleiding en een initiatieles over de praktijk van het theater. Hiervoor betaalt u 2000 fr. voor 30 leerlingen. Er zijn nog opentheaterdagen 9 december, 3 en 10 februari en 21 april.

Daarnaast organiseert het NTG **prijsgunstige weekmatinee's** (naast de gewone avondvoorstellingen en zondagmatinee's): *Torch Song Trilogy* (2 en 9/2), *Masterclass* (over Maria Callas; 30/3 en 23/4) en *Voorjaarsontwaken* (25/5).

U betaalt voor zo'n weekmatinee 200 fr. per leerling.

NTG - *Yvonne Peiren, NTG-theaterpedagoog - St. Baafsplein 17 - 9000 Gent - tel 09-225 12 02 - fax 09-224 40 25*

SCHOLEN OP DE PLANKEN

S

Scholen uit de provincies Vlaams-Brabant en Oost- en West-Vlaanderen kunnen deelnemen aan de 4de jaarlijkse **toneelwedstrijd voor scholen** van de *Koninklijke Aloude Rederijkerskamer Sint-Barbara* uit Aalst. Tot 30 november kunt u inschrijven. Uiterlijk op 31 december meldt u de voorzitter de titel van het gekozen stuk (duur ongeveer 90 min.), de tekstbrochure, de rolverdeling (minstens drie grote rollen vertolkt door leerlingen) en de speeldata. De voorstellingen moeten wel plaatsvinden vóór 12 april. Beroepsacteurs zijn uitgesloten en minstens de helft van de spelers moeten leerlingen zijn van uw school. Een jury van vijf personen komt een voorstelling bijwonen en beoordeelt spel, regie, enscenering en taalgebruik. Voor het winnende stuk zijn er een wisselbeker en een hoop theaterabonnementen. Voor de beste productie van een stuk geschreven door een Vlaams auteur is er een bijzondere SABAM-prijs. Bovendien mag deze school het stuk integraal opvoeren in de Stadsschouwburg van Aalst (12 mei om 13.30 u.).

Marc Van Der Vurst, Voorzitter Barbaratornooi 1997-1998 - Doriksveld 5 - 9308 Hofstade - tel 053-77 77 31

DRINKWATER

a

Wim en Wis drinken water is een brochure voor de derde graad lager onderwijs en de eerste graad secundair onderwijs over **drinkwater in Vlaanderen**. *Lodewijk Deleu* en *Gregie De Maeyer* tonen in hun vlot geschreven en leuk geïllustreerd boekje aan dat drinkwater niet zo vanzelfsprekend is en dat we er verstandig mee moeten omspringen. In het boekje staan ook heel wat doe- en speurodrachten. Voor de leerkracht is er een handleiding.

Scholen die hun drinkwater krijgen via de *Vlaamse Maatschappij voor Watervoorziening* (VMW; zo'n 170 gemeenten in Oost- en West-Vlaanderen, Vlaams-Brabant en Limburg) kunnen de brochure (één exemplaar per leerling) + handleiding gratis aanvragen bij *VMW - afdeling Voorlichting en Klantenzaken - Belliardstraat 73 - 1040 Brussel - tel 02-238 96 05*

ACTA COMPARANDA

a

Iconografie, Syrisch christendom, jainisme, baha'i, sikhism, immanentie en transcendentie, filosofies négro-africaines, sjamanisme... Religie en cultuur uit de hele wereld komen samen in het curriculum van de *Internationale Vereniging Faculteit voor Vergelijkende Godsdienstwetenschappen (FVG)* in Antwerpen. Een grondige **vergelijkende studie van religies en wereldbeschouwingen** op academisch niveau. U leest er meer over in het jaarlijkse tijdschrift van de vereniging, *Acta Comparanda*. Naast beschouwelijke artikels ook boekbesprekingen, zoals over de nieuwe religieuze bewegingen, de geschiedenis van het Paganisme, geboorte en doopsel, filosofie en mystiek van de Jodo-Shinshu enz. Stort 300 fr. op rek.nr. 001-1364212-80 van de FVG met de vermelding *Acta Comparanda VII*.

Rectoraat FVG - Bist 164 - 2610 Wilrijk - tel 03-830 51 58 - fax 03-825 26 73

PROEVEN VAN WETENSCHAP

b

Eenvoudige **kant-en-klare doe-pakketten** leren uw leerlingen creatief omgaan met wetenschap en technologie. Er zijn twaalf verschillende pakketten. Enkele voorbeelden: **Kijkwonder** (voorwerpen bestuderen met een loep, vingerafdrukken bekijken enz.; 6-12 jaar), **Viltstift** (hoe is het gemaakt? Hoe werkt het? Zelf een viltstift maken; 6-8 jaar); **Waterpas** (eigen waterpas maken - horizontale en verticale posities bekijken; 8-10 jaar); **Mengen en scheiden** (grondstoffen mengen en opnieuw scheiden; 10-12 jaar). Elk pakket bevat het benodigde materiaal voor 25 leerlingen én een duidelijke handleiding voor de leerkracht. Bijkomend materiaal (lijst als bijlage bij elk pakket) zoals lijm, schaar, azijn, plasticen flessen of kiezelstenen kunnen de leerlingen zelf verzamelen.

Deze doe-pakketten zijn een initiatief van de administratie Wetenschap en Innovatie van het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap, de Stichting Flanders Technology International (FTI) en Technologische Opvoeding Basisonderwijs (TOBO). U vindt alle informatie in de **folder op uw school**. U kunt de twaalf pakketten **meteen bestellen in één totaalpakket voor de prijs van 1000 fr.** bij *Stichting FTI - Kathleen Vanhauwaert - Stormstraat 1 - 1000 Brussel - tel 02-502 44 66 - fax 02-502 44 99*.

KINDERRECHTSWINKEL

a

Van 17 tot 21 november houdt de *Kinderrechtswinkel Gent* een **vijfdaagse rond de rechten van het kind** met de **tentoonstelling Kinderen inbegrepen** (zie vorig nummer van KLASSE), een actieve **infostand**, een **Kinderrechtenspeurtocht** enz. Van 13 november tot 20 december vindt u de tentoonstelling *Kinderen inbegrepen* trouwens ook in het *Schoolmuseum (St. Pietersplein - tel 09-244 73 75; gratis toegang)*. Als u in uw klas aandacht wilt besteden aan dit thema, kunnen vrijwilligers uw klas bezoeken en (tijdens deze week) gratis les in uw klas komen geven.

Kinderrechtswinkel Gent - Tina Fabry - Kammerstraat 12 - 900 Gent - tel en fax 09-233 65 65

QUINUA

s

Quinoa is een graansoort uit Bolivia, verspreid via *Oxfam-Wereldwinkels*. Hier rond heeft de **Jongerenservice** van Oxfam een project gelanceerd waarin aandacht wordt besteed aan voedselveiligheid, de coöperatie *Anapqui* en de levensomstandigheden van de Indianen in de Andes. **Recepten met Quinoa** is een kookboekje met 25 haalbare recepten (120 fr.). Begeleiding bij het koken kan ook: **Koken met Quinoa in de klas of op school** (3000 fr.; 2 uur; reserveren op tel 09-223 12 09 van *Ecuadorcentrum Esmeraldas*) brengt enkele Nederlandskundige Ecuadoraanse vrouwen naar uw school om met uw leerlingen de recepten uit te testen. Daarnaast heeft Oxfam nog een diamontage, tentoonstellingsposters en affiches ter beschikking.

Oxfam-Wereldwinkels Jongerenservice - Nieuwland 37 - 9000 Gent - tel 09-223 01 61 - fax 09-225 04 78 - oxfam-www@ngonet.be

GEWELD GENOEG!

a

44 % van de Vlaamse leerkrachten merkt meer (34 %) tot veel meer (10 %) agressie op bij zijn

leerlingen dan enkele jaren geleden. Vooral leerkrachten in de kleuterschool (45 %) en in de lagere school (51 %) zien steeds meer agressieve kinderen. Deze cijfers komen uit een grote enquête die KLASSE vorig jaar organiseerde bij 2000 Vlaamse leerkrachten.

Het **nieuwe vormingspakket *Geweld genoeg!*** (auteur & eindredactie: *Gie Deboutte*) wil een antwoord formuleren op deze tendens. Het verzamelt getuigenissen, informatie en tips voor leerkrachten (en ouders) over **omgaan met geweld in de leefwereld van kinderen en jongeren**. Het pakket bestaat uit een educatieve **video** (19 min.; 295 fr.) om het thema in te leiden, een **handboek** met algemene informatie én specifieke adviezen en tips voor leerkrachten en ouders (445 fr.) en een **vormingsmap** (om met volwassenen rond dit thema te werken!) met theoretische achtergronden en gebruiksklare gespreksmethodieken (180 fr.). Het volledige pakket kost 800 fr.

Geweld genoeg! is een initiatief van Jeugd & Vrede, Pax Christi Vlaanderen, Provincie Limburg en Stichting Vredeseducatie (Nederland) n.a.v. de Vlaamse Vredesweek.

KLASSE heeft 10 gratis exemplaren van het volledige pakket klaarliggen. Stuur een briefje (graag met uw indrukken over dit fenomeen) naar KLASSE - Geweld genoeg! - Koningsstraat 138 - 1000 Brussel.

Voor informatie en bestellingen: *BDJ-Jeugd & Vrede vzw - Van Elewijckstraat 35 - 1050 Brussel - tel 02-640 19 98 - fax 02-640 07 74*

FACE TO FACE

s

Audiovisuele vorming en het gebruik van nieuwe media kunt u bijvoorbeeld in uw lessen integreren via het **Europese mediavormingsproject *Face to Face***. Secundaire scholen wisselen videobrieven uit met scholen uit Duitsland, Frankrijk, Groot-Brittannië, Nederland en Oostenrijk (maar ook als u al contacten hebt met scholen uit andere landen kunt u met hen in dit project stappen). Behalve met videobrieven communiceren leerkrachten en leerlingen vooral via Internet, maar ook fax, telefoon en gewone post blijven uiteraard bruikbaar. Stimuleren van internationale communicatie met leeftijdgenoten uit andere landen en andere ethnische groepen is het hoofddoel, maar tegelijk kunt u wel allerlei lesonderwerpen aan bod laten komen.

In België fungeert vzw *Imagica* als **coördinatiepunt**. *Imagica* zoekt scholen en brengt potentiële partners met elkaar in contact. Daarna gaat u zelf aan de slag, ondersteund door een handleiding en een instructievideo. Werkritme, uitwisselingsfrequentie enz. bepaalt u zelf. Met alle vragen en problemen kunt u terecht bij het coördinatiepunt.

Imagica vzw - Stalingradlaan 21 - 1000 Brussel - tel en fax 02-503 16 19 - imagica@tornado.be

DE REACTIES

Héél veel lezers willen mee op **Expeditie met KLASSE** naar een ontwikkelingsproject in Afrika. We zijn werkelijk overrompeld door uw enthousiasme. Er kunnen echter maar één leerkracht, één ouder en één leerling mee. U zult begrijpen dat we niet iedereen kunnen uitnodigen, hoe waardevol de kandidaturen ook zijn. Een selectiecommissie én het toeval spelen hierbij een rol.

Hoe kunnen leerkrachten omgaan met geweld in de leefwereld van hun leerlingen?

OREN ZIEN!

a

Vertellers krijgen de kans om de rijkdom van het verhaal uit te bouwen tot een volwaardige theatervorm. Dat is het derde **vertelfestival *Oren Zien***. Tussen 5 en 9 januari zijn er **schiftingsproeven** in Mechelen. Het thema van de verhalen is vrij. Het doelpubliek zijn kinderen tussen 8 en 11 jaar. Eigen creaties of bestaande verhalen zijn toegelaten. Enige theatrale vormgeving is mogelijk.

De vijf laureaten van deze proeven gaan daarna op **toernee** langs de culturele centra van Lokeren, Ternat, Genk, Mechelen en Waregem (eerste helft maart). Elke laureaat ontvangt voor deze voorstellingen 30.000 fr. De eerste laureaat wint bovendien de **Ast Fonteyne-prijs** (25.000 fr.). De uiterste inschrijvingsdatum is 1 december.

Oren Zien-vertelfestival - CC A. Spinoy - Minderbroedersgang 5 - 2800 Mechelen - tel 015-20 16 32 - fax 015-20 30 16

STRAATKINDEREN

a

Carlos en de straatkinderen is een gratis stripverhaal van het Algemeen Bestuur van de Ontwikkelingssamenwerking (ABOS). Tachtig tot honderd miljoen straatkinderen zwerven door de grootsteden van onze planeet. Ze moeten het doen zonder thuis, onderwijs, gezondheidszorg, bescherming tegen geweld, misdaad, drugs enz. De strip helpt u om dit zeer actuele gegeven aanschouwelijk te maken in uw klas. Leerkrachten krijgen de strip gratis voor hun leerlingen van 10 tot 18 jaar.

Schriftelijk aanvragen bij **ABOS - dienst Communicatie - Brederodestraat 6 - 1000 Brussel - fax 02-500 65 44.**

KLASSE-SERVICE

a

• Een gepensioneerd collega (Industriële Hogeschool) heeft nog **cursussen** over **klimatisatie, isolatietechniek, studies CV** enz. Bevragen bij **André De Graeve - tel 050-37 38 18.**

• Op de Internetsite www.advanced.org/thinkquest vindt u alle informatie over een **wedstrijd voor jongeren van 12 tot 18 jaar**. De bedoeling is om in (lokaal, nationaal, internationaal) teamverband originele én educatieve webpagina's te maken over een onderwerp dat deze leeftijdsgroep interesseert. De prijzenpot bevat meer dan één miljoen dollar (beurzen en subsidies). Bij de vorige editie deden meer dan 3700 leerlingen uit 40 landen mee, met in totaal ruim 1400 projecten.

Ook op www.edusurf.nl vindt u informatie over deze wedstrijd.

• Wilt u een **wetenschapsweek** organiseren in uw eigen (secundaire) school? Collega **Marc Govaert** beschikt over een uitgewerkte tentoonstelling met een 35-tal interactieve proeven rond het thema **Wetenschap of Paradox**.

Marc Govaert - Wettersesteenweg 22 - 9860 Gijzenzele - tel 09-362 72 65

• Lerare **R. Reubens** zoekt **De ontwikkeling van de Westerse Cultuur Deel I en Deel II** (C. Martony & R. Denorme).

Wie kan haar helpen? Graag contact opnemen op **tel 050-37 38 18.**

• Voor alle vragen rond **handicaps**, werken in de klas rond handicaps, een gehandicapte leerling in uw klas, speciale voorzieningen enz. kunt u terecht bij **HINT (Handicap - Informatie - Tips) - tel 0901-33 133 (9 u. tot 12 u.; 6,05 fr. per 30 sec. van waar u ook belt).**

• vzw **Flipper** organiseert **zeeklassen en andere stages** met omnisport, computerinitiatie, vreemde talen enz. in de omgeving van natuurreservaat **De Westhoek**. Er is plaats voor groepen tot 100 leerlingen.

vzw Flipper - Elisabethlaan 10/02 - 8660 De Panne - tel 058-41 44 40

• Voor 500 fr. krijgt u **VVN-Berichten** in de bus en bent u lid van de **Vereniging voor de Verenigde Naties (VVN)**, een niet-goevernementeel en neutrale organisatie die de werking van de VN, de verschillende programma's, hulporganen enz. bekend maakt in Vlaanderen. Voor 1000 fr. krijgt u er (jaarlijks) vier VN-publicaties bovenop. Het juiste bedrag overschrijven op rekeningnr. 001-0468369-32 van **VVN - VUB Centrum voor UNO-recht - Pleinlaan 2 - 1050 Brussel - tel en fax 02-218 45 97.**

• vzw **Staf Versluys Fonds** (zie **KLASSE 78**, p. 23) bezorgde ons een foutief telefoonnummer.

Voor informatie rond de **Lerarenclub** belt u **tel 09-228 18 37.**

DRIELINK

S

Jonge liefhebbers van klassieke muziek (en van Radio 3) vinden elkaar voortaan in de vereniging **Drieling**, opgericht door en voor jongeren. De leden van de nieuwe vereniging kunnen genieten van een aantal gratis concerten en reducties op andere culturele activiteiten. Het Radio 3-programma **Bruggen & Wegen** (wekdagen van 18.30 u. tot 20 u.) is de thuisbasis van **Drieling**.

Lid worden kost 200 fr., te storten op rekening **424-4150671-61 van Drieling**.

Drieling - Oude Mechelsebaan 82 - 3200 Aarschot - tel 016-56 40 80 (na 18.30 u.) of 03-272 51 79 (na 18.30 u.) / Radio 3 - Bruggen & Wegen - Kamer 3N19 - 1043 Brussel - tel 02-741 32 02 - fax 02-734 70 80 - bruggenenwegen@brtn.be

GELETTERDE MENSEN

a

Marc De Bel (Vlaanderens meest productieve jeugdschrijver) en **Jan De Smet** (het gezicht van de Nieuwe Snaar) samen voor het voetlicht: dat is de 11de reeks **Geletterde Mensen**, een initiatief van **Behoud de Begeerte**. Tussen 23 november en 21 december reizen ze langs tien Vlaamse podia.

Behoud de Begeerte vzw - Congresstraat 67 - 2060 Antwerpen - tel 03-272 40 41 - fax 03-272 06 48 - bdb@innet.be

SID-IN

S

In elke provincie zijn er de volgende maanden **studie-informatiedagen (SID-in)** waar laatstejaars secundair onderwijs terecht kunnen voor alle informatie over **opleidingsmogelijkheden ná het secundair onderwijs**. Deze SID-in's zijn een organisatie van de PMS-Centra en het departement Onderwijs. Telkens zijn er twee dagen voor klassikale bezoeken en één dag voor individuele bezoeken door leerlingen (en hun ouders).

De plaatsen en data: Oost-Vlaanderen (20 tot 22/11; ICC Gent); West-Vlaanderen (8 tot 10/1; Beurshalle Brugge); Antwerpen (15 tot 17/1; Stadsfeestzaal Antwerpen); Vlaams-Brabant en Brussels Hoofdstedelijk Gewest (22 tot 24/1; Boudewijngebouw Brussel); Limburg (27 tot 29/1; Limburghal Genk).

Op zaterdag 24 januari (Boudewijngebouw Brussel) kunnen geïnteresseerde laatstejaars alle informatie krijgen over **studeren in het buitenland** (Europese uitwisselingsprogramma's, gelijkwaardigheid van diploma's, studietoelagen enz.)

Weldra krijgt u (en uw leerlingen) via uw PMS-centrum ook een exemplaar van de nieuwe gratis brochure **Wat na het secundair onderwijs?** (met een lijst van alle studiemogelijkheden en alle Vlaamse onderwijsinstellingen voor hoger onderwijs). Bijkomende exemplaren kunt u bestellen bij **afdeling Informatie en Documentatie - tel 02-219 94 36 - fax 02-219 77 73.**

Voor meer informatie kunt u altijd terecht bij uw plaatselijk PMS-centrum of bij departement Onderwijs - afdeling Informatie en Documentatie - **Luc Aelbrecht - tel en fax 02-211 43 20**

TEST UW MEERTALIGHEID

a

Het **Dictee van de Toekomst '97** (Jaycees Dictee) is een gratis taaltest voor leerkrachten én leerlingen (geboren vóór 1 januari 1982). U kunt uw talenkennis testen in **vier categorieën:** enkel Nederlands, Nederlands plus 1 vreemde taal (Frans, Engels of Duits), Nederlands plus 2 vreemde talen of Nederlands plus 3 vreemde talen. Op vrijdag 28 november (19 u.) is er een **voorrunde** in meer dan 25 Vlaamse gemeenten. In die voorronde zijn er twee laureaten per categorie: één bij de -25-jarigen en één bij de +25-jarigen. De beste van elke categorie (ongeacht de leeftijd) mag naar de **finale** in Brussel (Auditorium Kredietbank) op vrijdag 12 december (19 u.). Deelnemen aan de wedstrijd is gratis. De prijzenpot is gevuld met 500.000 fr. (filmtickets Kinepolis, woordenboeken, Knack-abonnementen, taalstages enz.). In alle kantoren van de KB vindt u een inschrijvingsformulier. U moet wel inschrijven vóór 20 november.

Jonge Kamer Vlaanderen vzw - E. Bockstaellaan 213/2 - 1020 Brussel - tel 02-428 36 61 - fax 02-425 48 90

MEDEWERKERS GEZOCHT

a

• Een **gedetacheerd leerkracht** (vastbenoemd, max. 39 jaar) kan aan de slag bij jeugddienst *Contact J vzw - Bresstraat 10 - 2018 Antwerpen - tel 03-216 31 38*.

• De *Vereniging van Vlaamse Studenten (VVS)* zoekt een vastbenoemd leerkracht voor een detachering als **coördinator** van de vereniging. Uw taak: onderwijsbeleid opvolgen, rapporteren aan Raad van Beheer en Algemene Vergadering, redactie van het ledentijdschrift, acties voorbereiden enz. Uw profiel: communicatief, kritisch, kennis van tekstverwerking...

VVS - Kerstenmannekensstraat 5 - 1000 Brussel - tel 02-511 93 75 - fax 02-511 78 06 - vvs@glo.be

• Bent u één of meer dagen vrij op werkdagen en antiracistisch ingesteld? Jongeren Tegen Racisme zoekt vrijwilligers voor de **begeleiding van de alternatieve schoolreizen Brussel Anders Bekeken** (multicultureel karakter, woonproblematiek, psychose rond onveiligheid enz.).

Jongeren Tegen Racisme Brussel - Carine Haesen - Cellebroersstraat 39 - 1000 Brussel - tel 02-512 60 07 - fax 02-511 16 36

• Gezocht: een gezin of koppel dat samen met een ander gezin en een beroepskracht mee wil instaan voor de **begeleiding van vijf volwassenen met een licht mentale handicap** (woonvoorziening in de aanpalende woning). U betreft een comfortabele woning (aantrekkelijke huurprijs) en krijgt alle steun van *Volwassenenwerking Lokeren - Daknamdorp 54 - 9160 Lokeren - tel 09-348 02 46*.

HEKSENKRING

b

Groezeleest Grazebeest Gruzemeest... Van 11 tot 24 maart zijn heksen, trollen, kabouters en allerlei andere onwerkelijke boekwezens de hoofd-

rolspelers van de **Jeugdboekenweek**. Op het **opningsfeest** (woensdag 11 maart) zullen zo'n 400 leerlingen (derde graad lager onderwijs) de *Gentse Vooruit* omtoveren in één grote glazen bol, met de hulp van een tovenaer, een magische muzikant, een lettermagiër, een kaartenlegster en een heksendrankbrouwer. Maar welke klassen mogen komen? Dat beslist *De Heksenkring*, maar uw leerlingen moeten er wel iets voor doen. Met uw klas maakt u een **heksenhandboekje** (20x15 cm; max. 20 blz.) waarin een doorsneeheks alles terugvindt wat ze moet weten: spreuken om een pestkop te betoveren, recepten voor een heerlijke paddendrank, gebruiksaanwijzing van haar bezemsteel, vindplaatsen van zwarte katten enz.

Uw leerlingen hebben tijd tot 1 februari om hun fantasie de vrije loop te laten. De 20 heksigste klassen mogen naar het openingsfeest komen.

Nationaal Centrum voor Jeugdliteratuur - De Heksenkring - Minderbroeders-

straat 22 - 2000 Antwerpen - tel 03-234 16 67 - fax 03-226 64 55

BESTE JEUGDBOEK 1998

a

Tot 15 december kunt u manuscripten insturen voor de *Prijs Knokke-Heist Beste Jeugdboek 1998*. Komen in aanmerking: alle onuitgegeven Nederlandstalige verhalende **jeugdboeken voor 12-tot 16-jarigen**. De Prijs bedraagt 250.000 fr. Het winnende boek wordt uitgegeven door medeorganisator *Davidfonds/Infodok*. De bekendmaking van de winnaar gebeurt ten laatste in juni. *Inzendingen en reglement: Davidfonds/Infodok - Blijde-Inkomststraat 79-81 - 3000 Leuven - tel 016-31 06 00 - fax 016-31 06 08*

VERHAEREN EN DE KUNST S

Nog tot 30 november loopt in het intieme (door *Horta* ontworpen) *Charliermuseum* in Brussel een unieke tentoonstelling: het **imaginair museum** van de dichter *Emiel Verhaeren*. Hij was een spilfiguur voor vele kunstenaars rond de eeuwwisseling. Zo hangt er een werk van *Ensor* dat gewoon heet *Emiel Verhaeren scherpt zijn potlood*. Veel meer verbanden worden hier geïllustreerd met meer dan 200 werken van *Ensor*, *Manet*, *Meunier*, *Monet*, *Minne*, *Gauguin*, *Khnopff*, *Rodin*, *Seurat* enz. Deze tentoonstelling was eerder in mini-versie (een tachtigtal werken) te zien in het Parijse *Musée d'Orsay*.

Een bezoek met leerlingen (uitsluitend derde graad secundair onderwijs) is **gratis**. Wel verplicht reserveren bij *Arcadia* - tel 02-534 38 19. Een Nederlandstalige gids geeft voor 1000 fr. aan max. 20 leerlingen een rondleiding van 50 minuten. De tentoonstelling is (behalve op maandag) elke dag open van 10 u.-12 u. en van 13 u.-18 u.

De gewone toegangsprijs bedraagt 200 fr. Leerkrachten die eerst even op prospectie willen, mogen gratis binnen als ze dit exemplaar van KLASSE meebrengen.

Charliermuseum - Kunstlaan 16 - 1210 Brussel - tel 02-220 27 72

KLEUR BEKENNEN a

Het **nieuwe educatieve project *Kleur bekennen*** steunt leerkrachten en scholen bij de organisatie van **activiteiten rond de Noord-Zuid-thematiek**. Ook aanverwante thema's als mensenrechten, vrede, milieu, interculturele opvoeding enz. komen aan bod. Binnen het aangeboden pakket vindt u een waaier van activiteiten, workshops enz. voor verschillende leeftijdsgroepen (lager én secundair onderwijs) en afkomstig van verscheidene organisaties. Sommige van deze activiteiten bestaan al geruime tijd, andere zijn nieuw.

Nieuw is daarenboven dat ze voor het eerst worden gegroepeerd in **thematische pakketten van telkens drie activiteiten**. Zo'n pakket vraagt dus inderdaad een engagement van leerkracht, leerlingen en school. Om dit engagement te belonen, betaalt *Kleur Bekennen* een groot deel van de kostprijs aan de organisaties terug.

Alle thematische pakketten opsommen is onbegonnen werk. Per provincie is er echter een uitgebreide brochure gemaakt die u kunt aanvragen bij de provinciale promotoren. In de brochure wordt elk pakket uitvoerig voorgesteld. Sommige pakketten worden over heel Vlaanderen aangeboden, andere pakketten enkel in één bepaalde provincie.

Een voorbeeld (lager onderwijs, provincie Antwerpen): *Feestelijk de wereld rond*. Vertrekpunt is een boeiende lesmap. Binnen deze lessenreeks komen twee organisaties een ervaringsgerichte methodiek leiden in de klas: *Alfa* brengt een Indische koffer mee en *Carte Blanche* vertelt een Afrikaans verhaal en leert uw leerlingen Afrikaans dansen. Voor dit hele project betaalt u 1000 fr., de rest betaalt *Kleur Bekennen*.

Provinciale promotoren: Antwerpen: Else Nollet - Provinciehuis - K. Elisabethlei 22 - 2018 Antwerpen - tel 03-240 56 53 - fax 03-240 56 79; Limburg: Koen Depreitere - Provinciehuis - Universiteitslaan 1 - 3500 Hasselt - tel 011-23 72 97 - fax 011-23 72 10; Oost-Vlaanderen: Carol Gheeraert - Wereldcentrum Inter-

nationale Opvoeding - Visserij 152 - 9000 Gent - tel 09-233 75 46 - fax 09-233 94 84; Vlaams-Brabant: Francis Bauwelinckx - Provinciehuis - Diestsesteenweg 52 - 3010 Leuven - tel 016-26 73 04 - fax 016-26 73 01; West-Vlaanderen - Stefan Lannoo - Provinciaal Educatief Centrum - Hugo Verrieststraat 22 - 8800 Roeselare - tel 051-20 21 66 - fax 051-20 43 49

ONUITPUTTELIJK a

Wat is een tsoenami? Hoe organiseren de Amish in Pennsylvania het onderwijs voor hun kinderen? Wat veroorzaakte de emigratie van zoveel Ieren naar de VS in de negentiende eeuw? Waar vind ik informatie over de Germaanse goden? Hoe verbeter ik mijn schrijfstijl? Een variatie van vragen waarvan u de verzamelde antwoorden hooguit vindt in een encyclopedie. Of op **Internet**. Achtergrondinformatie, materiaal voor studieprojecten, zelfs antwoorden van experts op de moeilijkste vragen. Een aantal (Engelstalige) sites bieden links aan met tal van **educatieve rubrieken** (van aardrijkskunde over fysica en muziek tot zoölogie). Tienduizenden onderwerpen, maar ook tips en suggesties en kant-en-klare infopakketten, de meeste gratis.

www.education-world.com - www.studyweb.com - www.researchpaper.com - www.infoseek.com

BEURZEN VOOR HET BUITENLAND a

• Een **zomercursus over de geschiedenis en cultuur van de VS**. Vier weken verblijven aan een Amerikaanse campus, twee weken georganiseerd rondreizen. Voor leerkrachten met minimum drie jaar onderwijservaring.

• Wie geen drie jaar onderwijservaring heeft en talen geeft, kan volgend schooljaar een jaar **Frans, Duits of Nederlands geven aan een Amerikaanse 'college' of universiteit**, met als extra enkele cursussen op universitair niveau.

Geïnteresseerden vragen een sollicitatieformulier aan en sturen dit voor 15 januari 1998 terug.

Commission for Educational Exchange - Koninklijke Bibliotheek Albert I - 6de verdieping - Keizerslaan 4 - 1000 Brussel - www.kbr.be/fulbright

PUZZEL S

Vaardig met leerstof! is een nieuwe cursus voor **leerlingen met leerproblemen** (eerste jaar secundair onderwijs) om op een speelse, actieve en ervaringsgerichte wijze teksten en informatie te leren structureren, samenvatten en memoriseren. Het is een intensieve cursus met maximum 8 deelnemers per groep. *Puzzel* organiseert deze cursus tijdens elke schoolvakantie (telkens vijf voormiddagen, van 9 u. tot 12 u.). Tijdens de zomervakantie is de cursus bedoeld voor leerlingen die in september naar de secundaire school overstappen.

Deelnemen aan de cursus kost 3950 fr. Voor de cursus tijdens de kerstvakantie (23, 29, 30 en 31/12) kan men inschrijven tot 8 december.

Puzzel vzw - Centrum voor kinderen en jongeren met leerproblemen - Uitbreidingsstraat 488 - 2600 Berchem - tel 03-239 65 35 - fax 03-281 16 19

ALFA a

Zoekt u materiaal over andere culturen? Over **wereld- en vredesopvoeding**? Vormingscentrum *Alfa* verzamelt en verspreidt achtergrondinformatie, lesbrochures en werkmodellen, voorwerpenkoffers uit alle continenten, informatieve spelen, een wereldspeelmat, video's, uitgewerkte projecten rond Guatemala, Indië, Filippijnen enz. Vraag de gratis folder aan.

Alfa - Regionaal Centrum voor Wereld- en Vredesopvoeding - K. Albertstraat 13-15 - 2300 Turnhout - tel 014-41 94 39 - fax 014-43 68 96 - alfa@unicall.be

ZUINIG MET WATER, THUIS EN OP SCHOOL

a

Het WWF-Bronnenproject biedt **boeiende inleefspelen** die uw leerlingen (3de graad basis- en 1ste graad secundair onderwijs) inzicht geven in de oorzaken en gevolgen van het hooggelopen waterverbruik. Het project mikt op **milieuvriendelijke alternatieven binnen het bereik** van kinderen: persoonlijke gedragsveranderingen (bijvoorbeeld water niet nodeloos laten stromen) en technische aanpassingen (spaarouchekoppen, spaarperlators en wc-spaargewicht). **Scholen kunnen via WWF waterzuinige apparatuur aan sterk verminderde prijs bestellen.** In een eerste fase namen kinderen het demonstratiepakket van de school mee naar huis. Vele ouders raakten overtuigd en haalden waterzuinige snufjes in huis... Het lespakket **Papa wast de auto** geeft uw leerlingen **sociale vaardigheden** om hun mannetje te staan in «groene» discussies op het thuisfront.

Het project kreeg steun van het departement Lerarenopleiding (RUG) en verzekeringsgroep UAB. Wie inschrijft, krijgt meteen het werkdocument toegestuurd.

WWF-Bronnenproject - Waterloosteenweg 608 - 1050 Brussel - tel 02-340 09 60 - fax 02-340 09 33 - bronnenproject@wwf.be

LINC MET EEN C

a

Informatie over informatie vindt u bij het Centrum voor Lezen en Informatie vzw (LINC). Deze dienst ondersteunt iedereen die aan **leesbevordering en informatieverstrekking** doet. Naast publicaties over lezen, leesbevordering en informatie heeft LINC ook twee eigen tijdschriften. In **Klapper** leest u viermaal per jaar (600 fr. voor leerkrachten, 800 fr. voor scholen) over leesbevordering en het (leren) omgaan met informatie. In het bijhorende **Puizer-katern** vindt u recensies van kinder- en jeugdboeken. Achtmaal per jaar (525 fr.) verschijnt **De Grijs Zone**, een overzicht van folders, brochures, video's, lespakketten enz. die buiten het commerciële circuit zijn uitgebracht.

Ten slotte organiseert LINC **nascholingsprogramma's op maat**. Enkele thema's: *Prehistorie van het lezen* (voor ouders en kleuterleiders); *Een boekenhoek in de kleuterklas*; *Boekgenoot* (vervolg van Prehistorie; voor ouders en onderwijzers); *Boek & evenement: misdaad en mysterie* (tweede en derde graad secundair onderwijs) enz.

LINC vzw - Maria-Theresiastraat 20 - 3000 Leuven - tel 016-22 89 33 of 22 43 10 - fax 016-29 51 12

HET MUZISCH TREINTJE

b

Het muzisch treintje van *Wiebe* komt een hele dag op uw school langsgereden. Vier pedagogische begeleiders brengen een **waaiër van muzische activiteiten**: meespeeltheater, circus en percussie, tekenpaleis en dansen en zingen. Na een hele dag werken bouwen de begeleiders met uw leerlingen 's avonds een muzisch feest waarop u alle ouders kunt uitnodigen. Wat

dit alles u kost? *Wiebe* vraagt middag- en avondeten voor de vier begeleiders en de financiële opbrengst van het avondfeest.

vzw Muzikaal Kindertheater Wiebe - Peerdsdonkendreef 18 - 2221 Heist-Op-Den-Berg - tel 015-22 56 56

NAAR INDIA

b

Een korte vliegreis brengt de helft van uw klas (zesde klas lager onderwijs) naar Malapattl, een klein dorpje in Tamil Nadu, India. De andere leerlingen bezoeken miljoenenstad Bombay. Een Indiase naam en kledij horen er vanzelfsprekend bij. Ter plaatse gaan ze koken, werken, spelen, leren, feesten... Het leuke van de zaak: u moet voor dit alles niet verder dan Roeselare. Want daar vindt u het **India-inleefatelier** van *Kinderwereldatelier*. Een halve schooldag lang kruipen uw leerlingen in de huid van Indiase mensen.

Zo'n inleefatelier moet wel grondig worden voorbereid. Vooreerst is er een **vormingssessie** voor de begeleidende leerkrachten (twee per

klasgroep; één volledige dag; 1000 fr. per deelnemer). Daarna gaat u drie dagen lang aan de slag in de klas met het **lespakket Wonen en leven in India** (80 fr. per leerling + 350 fr. voor leerkrachtenboek + 500 fr. voor huur mediapakket), zodat ook uw leerlingen klaar zijn voor het eigenlijke atelier (150 fr. per leerling; minimum 3000 fr.).

Het mediapakket is eigenlijk een voorwerpenkoffer met gebruiksvoorwerpen, kledij, speelgoed, muziekinstrumenten, verhalenvideo's, diareeks, vertelprenten, voorwerpenfiches enz. U kunt dit pakket ook afzonderlijk huren zonder aan het grote project deel te nemen.

KLASSE en *Kinderwereldatelier* willen vijf klasgroepen de kans geven om gratis een India-inleefatelier te volgen, alles inbegrepen. Dit betekent: u volgt zelf een vormingssessie (3 of 4 december of 19 februari), daarna bereidt u uw klas voor met bovengenoemd pakket en ten slotte neemt u met uw klas (max. 34 leerlingen) deel aan het inleefatelier. De data hiervoor zijn 25, 26 of 28 mei. Stuur dus zo snel mogelijk een briefje met uw aanvraag (en een motivatie waarom precies u en uw klas in aanmerking komen voor zo'n gratis inleefatelier) naar **KLASSE - India - Koningsstraat 138 - 1000 Brussel**. KLASSE selecteert hieruit de vijf winnende klassen. *Kinderwereldatelier* zal vervolgens met u contact opnemen voor alle verdere afspraken. Meer over het bezoek van KLASSE aan Zuid-India leest u in de drie publicaties van KLASSE die in oktober verschenen.

Kinderwereldatelier West-Vlaanderen - Provinciaal Educatief Centrum - H. Verrieststraat 22 - 8800 Roeselare - tel en fax 051-22 11 03

ONTDEK ONZE KUST

a

Verken met uw leerlingen de Belgische kust, een uniek stukje Vlaanderen. Zee, strand, duinen en schorren vormen een boeiend onderwerp voor **zeeklassen** (jaarlijks zo'n 5000 leerlingen van kleuter- tot hoger onderwijs), strandwandelingen, lessenspakketten en ander didactisch materiaal... Het *Marien Ecologisch Centrum* in Oostende beschikt daarnaast over een **bezoekerscentrum** (met educatieve en informatieve panelen, bibliotheek enz.) én een eigen **vogelasiel** voor zieke en gekwetste vogels (jaarlijks zo'n 600 à 800 vogels, waarbij vele slachtoffers van olielozingen in zee). *Marien Ecologisch Centrum - Langestraat 99 - 8400 Oostende - tel 059-80 67 66 - fax 059-70 64 24*

CIRCUS OP SCHOOL

a

Éénwielrijden, rolla-bolla, kabbellen, jongleren, bal- en tonlopen, steltlopen, diablo...: op zoek naar originele **ideeën voor de lessen L.O., sportdagen of -kampen?** Docenten van de Federatie voor Vlaamse Circusscholen komen naar uw school om uw leerlingen te initiëren in circustechnieken. Het programma is vooral bedoeld voor klassen lager onderwijs (max. 20 leerlingen per begeleider), maar ook leerkrachten L.O. secundair onderwijs kunnen het aanvragen. Per begeleider betaalt u 1500 fr. voor anderhalf uur, 4000 fr. voor een hele dag (3 u.) of 6000 fr. voor een hele dag (6 u.), vervoerkosten (8 fr./km) niet inbegrepen.

Paula Wieërs - Stevoortse Kiezal 434 - 3512 Hasselt - tel 011-59 12 14 - valere.donne@skynet.be

Zeker zien lezen doen

ALGEMEEN MINDERHEDEN

Wilt u het fijne weten over het Vlaams beleid voor etnisch-culturele minderheden (migranten, maar ook vluchtelingen, asielzoekers en trekkende bevolkingsgroepen), dan wordt u op uw wenken bediend met de publicatie **Het vrijblijvende voorbij**. De evolutie van louter migrantenbeleid naar een bredere, positieve aanpak van de

minderheden in een strategisch plan, het verschil tussen wens en werkelijkheid, een oproep om mee te evalueren, denken en werken, nuttige adressen enz. gebundeld in 110 blz.

Bestel uw gratis exemplaar (ook beschikbaar in het Frans en in het Engels) bij het ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - ICEM-secretariaat - Markiesstraat 1 - lokaal 222b - 1000 Brussel - fax 02-507 31 40 - anemier.degroot@vlaanderen.be

WEBGIDS

The Belgian Web Directory is een papieren gids waarin alle websites van Belgische bedrijven, organisaties en verenigingen gratis worden opgenomen, gerangschikt in hoofden en subrubrieken. Elke drie maanden volgt een update. De uitgave zelf kost 195 fr.

Verkrijgbaar in de handel - info: Marc Van Keer - Publico bvba - tel 075-28 31 82 - marc.van.keer@skynet.be - Wie ook in de gids wil, meldt zich aan op www.publico.be

BASISONDERWIJS STERREN HOREN AAN DE HEMEL

In dit (bekroonde) verhaal maken kinderen vanaf 8 jaar kennis met de tragiek van de

jodenvervolgting tijdens WO II. Ze doen dit vanuit de ogen van Hélène, een leeftijdgenoot, die op een avond, zonder het te beseffen, voor goed afscheid neemt van haar beste vriendin, Lydia. Want de volgende dag wordt

Lydia met haar familie opgepakt en gedeporteerd... Op een gevoelige manier weergegeven en sober maar stijlvol geïllustreerd.

Uitg. Ludion - Muinkkaai 42 - 9000 Gent - tel 09-233 48 16 - fax 09-233 48 62 - info@ludion.be

PIETER KLOK

Het museum van Pieter Klok (350 fr.) is een muzisch speelwerk voor kinderen van 7 tot 10 jaar. Het verhaal over horlogemaker Pieter Klok wordt aangevuld met historische info over de klokpersonages en bijzonderheden over de tijd. Die info geeft aanleiding tot muziek maken, tekenen, knutselen, ontwerpen, rijmen enz. Kant-en-klare toepassingen voor leerkrachten en suggesties voor het vak muzische vorming. Suggesties voor het beluisteren van muziek door kinderen (5-12 jaar) vindt u in **Malle muzes Luisterkabinet** (295 fr.): van de wereld der geluiden naar de wereld van de muziek, met diverse muziekfragmenten en dito oefeningen.

Uitg. Alamire - Postbus 45 - 3990 Peer - tel 011-63 21 64 - fax 011-63 49 11 - musica@innet.be - www.innet.net/musica/alamire

HET KWADRAATBEELD

De concentratie testen en oefenen, het kwadraatbeeld, het honderdveld... Het wordt allemaal speels geoefend via software van leraar

a

Hubert Claesen. Behalve rekenprogramma's ook taalprogramma's (klank- en letterposities, leestechische oefeningen...). Vaste kleuren voor de duidelijkheid. Leerlingen kunnen individueel oefenen, de resultaten kunt u opslaan en afdrucken. Vraag gerust een demodiskette aan.

Hubert Claesen - Helbeekplein 3-4 - 3500 Hasselt - tel 011-22 86 29

KLIPPER

Wilt u ook zwakke lezers plezier doen krijgen in lezen? De Klipper-serie biedt speciaal leesvoer voor leerlingen van 8 tot 14 jaar. De leesboeken hebben een eenvoudige, maar aantrekkelijke vorm en sluiten inhoudelijk aan bij het belevingsniveau van de lezer. Een kleurcode geeft aan voor welke leeftijdscategorie een leesboek geschikt is. Ook het AVI-niveau wordt vermeld. Voor elke categorie is bovendien een map voorhanden met begeleidingssuggesties voor de leerkracht en werkbladen voor de leerlingen.

Uitg. Educa - Leermarkt 5 bus 17 - 2800 Mechelen - tel 015-27 05 90

SENAAT

Parlementaire onschendbaarheid, onderzoekscommissies, antwoord op de witte mars... Hebt u vragen over de Belgische senaat of zin in dialoog? Draai het groene faxnummer van de informatiedienst (0800-90989) of consulteer de website van de senaat. Maar er is ook het nieuwe tijdschrift **Senaat**, waarin u drie à vier keer per jaar voor 15 fr. per nummer al heel wat info krijgt (niveau secundair en hoger onderwijs). Leerkrachten kunnen een gratis kennismakingsnummer aanvragen.

Info: Patrick Peremans - info-ambtenaar - Leuvenseweg 7 - 1009 Brussel - fax 02-501 72 16 - info@senate.be - www.senate.be

SPELLING

De nieuwe spelling inoefenen op pc (Windows gestuurd). Het kan op verschillende manieren. De **Elektronische Spelweg** is een sober en duidelijk individueel oefenpakket waarin u alle nieuwigheden inoefent. U krijgt uitleg bij fouten of vraagt erom indien nodig. Het aantal oefeningen is instelbaar. Na registratie kunt u een beroep doen op een telefonische helpdesk. De **nieuwe spelling** is zowel geschikt voor zelfstudie als voor gebruik in de les. Het programma bevat oefeningen, al of niet met uitleg of feedback, en maakt het u ook mogelijk zelf een oefeningenpakket samen te stellen uit het aanbod van woordenlijsten. Scores van leerlingen opvolgen en de resultaten afdrucken kan ook. U kunt een demoversie downloaden via Internet (www.traffic.be). Voor de derde graad van het basisonderwijs is er de **Spellingdiskette**.

Hier wordt het allemaal veel speelser opgevat met elf woordspellen (anagram, verstopperje, optelwoord...) en de mogelijkheid tot visueel dictee. Pictogrammen en geluidseffecten verlevendigen het programma. De woordenlijst waaruit wordt geput, kunt u aanvullen met eigen oefeningen. De score van de leerling opslaan kan ook.

De **Elektronische Spelweg**, 450 fr. - verkrijgbaar in de handel - Standaard Uitgeverij - België 147a - 2018 Antwerpen - tel 03-239 59 00 - fax 03-230 85 50

De **nieuwe spelling**, 950 fr. - uitg. Plantyn - Santvoortbeeklaan 21-25 - 2100 Deurne - tel 03-360 04 52 - fax 03-360 03 30

Spellingdiskette, 1295 fr. - uitg. Abimo - Beukenlaan 8 - 9250 Waasmunster - tel 052-46 24 07 - fax 052-46 19 62

DE VERVANGSTER

Raf is vijftien en heeft een hekel aan naar school gaan. Een paar lessen kunnen hem nog boeien, b.v. die van de knappe leerkracht Nederlands. Als zij na een ongeluk in het ziekenhuis belandt, wordt ze vervangen door een lerares, die niet met jongeren weet om te gaan. Gevolg: pesterijen die van kwaad naar erger evolueren. Een jeugdboek voor leerkrachten? Als nawoord volgt een brief van de echte Raf, die intussen zelf leraar is geworden, met een pleidooi tegen onverschilligheid en voor communicatie in het onderwijs.

Frank Andriat - *De vervangster*, 475 fr. - uitg. Clavis - Kuringersteenweg 120 - 3500 Hasselt - tel 011-87 25 44 - fax 011-87 25 45

LEKKER BROOD

Uitverkocht maar sinds oktober weer verkrijgbaar. Dat is **Lekker brood**, een boek vol wetenswaardigheden over al wat met brood te maken heeft: het bakkersberoep, de broodsoorten, samenstelling en bereiding van brood enz. inclusief enkele recepten die kinderen probleemloos aankunnen (en grappige tekeningen). Speciaal voor kinderen van 8 tot 12. Prijs: 100 fr. per exemplaar (80 fr. vanaf 10 ex.)

Stort het juiste bedrag op rek. nr. 001-3013121-86 van VLAM - Leuvenseplein 4 - 1000 Brussel met de vermelding **Lekker brood** + aantal gewenste exemplaren.

SECUNDAIR ONDERWIJS INDIANEN VERHALEN

Waren indianen echt woeste krijgers die met pijl en boog bizonen en blanken neerlegden? Laffe, bloeddorstige rovers die Hollywoodhelden scalpeerden? Of waren het edele, vredelievende bloedbroeders zoals Winnetou? Vragen die veel 13+'ers graag beantwoord zien. Schrijfster **Marita De Sterck** deed research, bezocht het Navajo-reservaat en laat in haar boek de echte indianen aan het woord, chefs van weleer en jongeren van nu.

Indianen verhalen, 160 blz., 695 fr. - uitg. Altiora Averbode - postbus 54 - 3271 Averbode - tel 016-78 01 11 - fax 013-78 01 79

Zeker zien lezen doen

GUSTAVE VAN DE WOESTYNE: TOT 14/12

Ruim 75 werken, vooral olieverfschilderijen, schetsen chronologisch het werk van **Gustave van de Woestyne**, één van de boegbeelden van de eerste groep Latemse schilders. Hij schilderde vooral portretten (religieuze werken, boerenkoppen enz.) en later ook veel stillevens.

De toegangsprijs bedraagt 150 fr. Groepen en reductiehouders betalen 100 fr. Schoolgroepen (6 tot 16 jaar) van scholen buiten Deinze betalen 75 fr. per leerling. Scholen uit Deinze zelf hebben gratis toegang.

Museum van Deinze en de Leiestreek - Lucien Matthyslaan 3-5 - 9800 Deinze - tel 09-381 96 70 - fax 09-381 96 79

BLIKKEN ZONDER BLOZEN: 22/11 TOT 28/12

Anecdotes, voorbeelden, getuigenissen, citaten, beelden... vormen samen een inleefftentoonstelling die de bezoeker toont hoe door de eeuwen heen gehandicapte mensen leefden, een parcours van isolatie naar integratie. De tentoonstelling staat opgesteld in het **Vesaliusinstituut - Leffingestraat 1 - 8400 Oostende**.

De toegang is gratis. Groepsbezoeken zijn mogelijk van 8 u. tot 20 u. (a.u.b. wel reserveren). De catalogus (400 fr.) biedt heel wat nuttig materiaal voor leerkrachten. Er zit meer in! is een gratis educatieve brochure die u tijdens of na het bezoek kunt gebruiken om wat dieper in te gaan op het thema. Voor licht mentaal gehandicapte bezoekers is er een speciale kijkwijzer.

vzw 't Zonnetje - Blikken zonder Blozen - Peter Velle - Nieuwpoortsesteenweg 126 - 8400 Oostende - tel en fax 059-70 67 17

MODE ONDER MODE: TOT 27/12

Een honderdtal kledingstukken illustreren de **geschiedenis van ons ondergoed van vijgenblad tot vandaag**. Ook de geschiedenis van kousen en nachtkleding en de relatie van lingerie met fotografie en publiciteit worden verkend.

De toegangsprijs bedraagt 90 fr. Groepen en reductiehouders betalen 70 fr., schoolgroepen 40 fr. Leerlingen tot 12 jaar hebben gratis toegang. Een geleid bezoek (90 minuten) kost 900 fr. (max. 25 leerlingen).

Stedelijk Modemuseum - Gasthuisstraat 11 - 3500 Hasselt - tel 011-23 96 21 - fax 011-22 10 66 - reservatie geleide bezoeken: dienst voor Toerisme - tel 011-23 95 42

GOUD, ZIJDE, KRALEN... TIJDLOOS BORDUURWERK: TOT 31/12

Japonnen, damesmuiltjes, kousenbanden, handsjassetjes, zakdoeken, herenvest... alles vernuftig getooid met **borduurwerk in rijke materialen**. Vroom en plechtstatig, gedurfd, speels en humoristisch. 16de-eeuwse pareltjes tot hedendaagse creaties.

De toegangsprijs bedraagt 80 fr. (geeft ook toegang tot de permanente tentoonstelling over de geschiedenis van de kant). Groepen (vanaf 12 personen) en kinderen tussen 6 en 12 jaar betalen 50 fr. Kinderen tot 6 jaar en inwoners van Brussel hebben gratis toegang. Een geleid bezoek kost 1000 fr. voor schoolgroepen.

Museum voor het Kostuum en de Kant - Violetstraat 6 - 1000 Brussel - tel 02-512 77 09 - geleide bezoeken: Educatieve Dienst van de Musea van de Stad Brussel - tel 02-279 43 55 - fax 02-279 43 62

FAYDHERBE '97: TOT 16/11

Lucas Faydherbe, **Mechels beeldhouwer en architect**, stierf 300 jaar geleden. Reden

voor de stad om met een **tentoonstelling + wandelparcours** langs zijn werk de kunstenaar te herdenken. In het **Hof van Busleyden** staan kunststukken uit Europese musea en privé-verzamelingen. Een speciaal uitgestippelde wandeling voert u langs het werk

(architectuur én sculptuur) dat zich in Mechelen bevindt (en er op zijn gewone plaats blijft staan).

De toegangsprijs tot het Hof van Busleyden bedraagt 150 fr. Reductiehouders betalen 120 fr. en (school)groepen 100 fr. Leerlingen tot 12 jaar hebben gratis toegang. Een geleid bezoek kost 2000 fr. (tot 15 deelnemers). Voor het parcours (steeds met gids) betaalt u 150 fr. (individuele bezoekers) of 2000 fr. (groepen tot 20 deelnemers). Een dagprogramma (tentoonstelling + parcours) kost 300 fr. (individuele bezoekers) of 3500 fr. (groepen tot 15 deelnemers). De NMBS heeft speciale combinatietickets.

Hof van Busleyden - Merodestraat 65 - 2800 Mechelen - inlichtingen: dienst Stedelijke Musea - tel 015-20 00 45 - fax 015-20

30 16 - reservaties geleide bezoeken: dienst Toerisme - tel 015-29 76 54 - fax 015-29 76 53

INTERACTIEVE TENTOONSTELLING

KANT IN EUROPA: TOT 23/11

Vlaamse kloskant, Italiaanse naaldkant, Point de France enz. van de 17de eeuw tot vandaag; in sommige streken ontwikkelde het kantwerk zich tot een heuse kunstvorm, in andere streken bleef het ambachtelijk en zelfs folklore. Dank zij de medewerking van diverse musea en privé-collecties in binnen- en buitenland krijgt u een goed beeld van **verscheidenheid én eenheid van het Europese kantwerk**.

De toegangsprijs bedraagt 200 fr. Groepen (15 personen), senioren en studenten betalen 150 fr. Schoolgroepen (secundair onderwijs) betalen 60 fr. per leerling. Een gezinskaart kost 400 fr. Kinderen tot 12 jaar hebben gratis toegang.

Museum Arentshuis - Dijver 16 - 8000 Brugge - inlichtingen en reservaties groepsbezoeken: Stedelijke Brugse Musea - tel 050-44 87 11 - fax 050-44 87 78

JULES LAGAE EN TIJDGENOTEN: 1 TOT 30/11

Beeldhouwer **Jules Lagae** staat centraal in een grootse tentoonstelling: meer dan honderd werken uit musea, openbare instellingen en privé-collecties, een twintigtal medailles en een groot aantal gipsen beelden uit zijn Brussels atelier. Dit alles wordt aangevuld met een dertigtal werken van leeraars, medeleerlingen en andere tijdgenoten, waaronder ook een zestal Franse kunstenaars (**Rodin, Bourdelle, Pompon** enz.).

De tentoonstelling vindt plaats in het **CC De Herbakker** en het **Jenevermuseum**, beiden **Pastoor De Nevestraat** in Eeklo (alle dagen van 10 u. tot 17 u.). De toegangsprijs bedraagt 100 fr. Schoolgroepen betalen 25 fr. per leerling. Een geleid bezoek kost 1000 fr. (max. 20 deelnemers). Wel vooraf reserveren op tel 09-377 77 66 of 09-377 29 52. In de hal van de Academies vindt terzelfdertijd een tentoonstelling plaats over werk en leven van dichter **Karel Lodewijk Ledeganck** (toegang gratis).

Kunstkring/Academie voor Schone Kunsten - Jan Andries, voorzitter - K. Albertstraat 20 - 9900 Eeklo - tel 09-377 77 66

De organisatoren en KLASSE hebben vijfmaal twee gratis vrijkaarten klaarliggen voor leerkrachten (met collega of partner) die snel even op verkenning willen gaan. Een kaartje naar **KLASSE (Lagae) - Koningsstraat 138 - 1000 Brussel** volstaat.

5 ZINTUIGEN VOOR 1001 VERRASSINGEN: PERMANENT

Een spiegel waarmee men kan vliegen, de zetel van een fakir, zelf 3D-beelden maken, de microscopische wereld induiken, uw stem visualiseren of op een lichtfluit spelen... Optica en kleuren, zicht en illusies, gehoor en geluid, reuk en smaak: meer dan 50 interactieve, leuke én leerrijke proeven loodsen uw leerlingen door de verbazingwekkende wereld van de zintuigen.

Het **Scientastic Museum** bevindt zich in metrostation **Beurs**. Het is geopend tijdens weekends, schoolvakantiedagen en feestdagen van 14 u. tot 17.30 u. Op schooldagen is het enkel op afspraak toegankelijk. De toegangsprijs bedraagt 150 fr. Groepen, senioren en jongeren tot 26 jaar betalen 130 fr. Grote groepen (vanaf 25 deelnemers) betalen 90 fr. Een geleid bezoek kost 800 fr. per uur (1000 fr. in weekend).

Scientastic Museum - Metro Beurs 1 - 1000 Brussel - tel 02-646 89 15 (tot 31/11) - fax 02-646 81 61 (tot 31/11) - reservaties op tel 02-715 91 30 - scientastic@imagnet.be

Scientastic Museum en KLASSE nodigen u uit om vrijblijvend een kijkje te nemen in het museum. Met bijgaande bon krijgt één persoon een gratis toegangsticket voor het museum.

GRATIS NAAR SCIENTASTIC MUSEUM

Ja, ik wil graag gratis een kijkje nemen in het **Scientastic Museum**.

NAAM: .....

NAAM EN ADRES VAN DE SCHOOL: .....

TEL/FAX VAN DE SCHOOL: .....

Deze bon volledig ingevuld afgeven aan de kassa van het museum.

ALGEMEEN

• **5de Spel Werkt-dag:** 20/11 in Utrecht, Nederland

Workshops theater, spel en muziek voor professionals die met kinderen werken.

Centrum Spelmethodiek - Postbus 85055 - 3508 AB Utrecht - Nederland - tel 00-31-30-252 98 00 - fax 00-31-30-252 98 01

• **Preventie van geweld en misbruik:** op aanvraag.

Vorming voor leerkrachten/schoolteams die in klasverband rond dit thema willen werken.

Refleks Weerbaarheidscentrum - Breughelstraat 31 - 2018 Antwerpen - tel 03-239 29 83 - fax 03-281 66 31 - members.net4all.be/Refleks-refleks@net4all.be

• **Psychologisch-pedagogische vorming:** Ondersteunen van het zelfbeeld bij kinderen (4 sessies vanaf 19/11 in Jeugdcentrum De Kouter Poperinge); Angst en agressie bij kinderen (3 sessies vanaf 24/11 in CC De Schakel Waregem).

Sociale vaardigheden: Effectieve presentatie en spreken voor een groep (7 sessies vanaf 6/11); Stemtraining (3 sessies vanaf 1/12).

West-Vlaamse Volkshogeschool - Belfaststraat 18 - 8500 Kortrijk - tel 056-22 23 11 - fax 056-21 78 67

• **Orthopedagogen handelen** - handelen is doen, plannen, ontvangen en verkopen: 28/11 in Ontmoetingshuis *Il Fioretta*, Lennik.

Vlaamse Vereniging van Orthopedagogen vzw - Chris Verstraete - Ruilare 110 - 9080 Lochristi-Zeveneken - tel en fax 09-355 61 81

• **1ste Dialoogdag: Waarden en normen in opvoeding en onderwijs. Ja, maar hoe?:** 22/12 in het Europees Parlement, Brussel.

Dialoogcentrum Reflectie op Opvoeding en Onderwijs vzw - Vietsdam 6 - 2880 Bornem - tel en fax 03-899 22 01

• **Handpoppen maken** (13, 18 en 27/11 en 4/12); **Spelen met handpoppen** (6, 13 en 20/1). School voor Poppenspel - Kadodderstraat 14 - 2800 Mechelen - tel 015-21 83 66

• **Initiatielessen sportieve ritmische gymnastiek en aerobic:** op afspraak in Arena van Vletingen, Gent.

Gratis initiatielessen

voor leerkrachten L.O. én voor leerlingen. Forza Ritmica Gent vzw - Orchideestraat 66A - 9041 Gent - tel en fax 09-355 17 50

• **6de Gezinsconferentie:** De Mythes van de Media. Een conferentie over kind, gezin en media: 3/12 in Paleis voor Congressen, Brussel.

Gastsprekers, panelgesprekken, beeldmateriaal, inbreng van het publiek...

Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap - administratie Gezin en Maatschappelijk Welzijn - afdeling Algemeen Welzijnsbeleid - Markiesstraat 1 - 1000 Brussel - tel 02-507 33 30 - fax 02-507 34 19

• **3de Europees Congres EFECOT:** In partnership we progress: 14 tot 16/11 in Floreal Club, Blankenberge.

European Federation for the Education of the Children of the Occupational Travellers - Grensstraat 6 - 1210 Brussel - tel 02-227 40 60 - fax 02-227 40 69 - efecot@pophost.eunet.be

• **Studiereis naar New York:** 7 tot 14/3. KATHO - Instituut voor Psycho-Sociale Opleiding - Doorniksesteenweg 145 - 8500 Kortrijk - tel 056-22 15 24 - fax 056-21 58 03 - ipsoc-katho@unicall.be

• **Wat met uw financiële zaken na de Euro?:** 17/11 in Heilig-Grafinstituut Turnhout.

Kempens Instituut voor Onderwijsbegeleiding - Patersstraat 26 - 2300 Turnhout - tel 014-41 00 92

• **Kunstzinnige vorming:** Horen, zien en schrijven - een initiatiecyclus verhalen en gedichten (12, 19 en 26/11 en 3, 10 en 17/12 in Antwerpen en Kortrijk); Verhalen schrijven voor kinderen (6-8/3 in Korbeek-Lo of 28/3, 25/4 en 16/5 in Berchem); Trainings-

a

cursus creatief schrijven - op reis door jezelf en een rits creatieve schrijfvormen (21 tot 23/11, 12 tot 14/12 en 16 tot 18/1 in Hoepertingen).

Stichting-Lodewijk de Raet - Liedtsstraat 27-29 - 1030 Brussel - tel 02-240 95 00 - fax 02-242 26 10

• **Een kind tot elke prijs?:** 20/11 in auditorium T'Serclaes, Kredietbank, Brussel.

Technische, juridische, financiële, politieke, psychologische en bio-ethische aspecten van **fertilisatietechnieken**.

Nederlandstalige Vrouwenraad - commissie Gezondheid - Anne Rowie - Middaglijnsstraat 10 - 1210 Brussel - tel 02-229 38 18 - fax 02-229 38 66 - nvr@ngonet.be

BASISONDERWIJS

b

• **Vraaggestuurde nascholing VUBrussel:** Filosoferen met kinderen.

VUBrussel - Interfacultair Departement voor LerarenOpleiding - Pleinlaan 2 - 1050 Brussel - tel 02-629 24 32 - fax 02-629 36 36

SECUNDAIR EN HOGER ONDERWIJS

s

• **Welzijnsconferentie over maatschappelijk kwetsbare jongeren en huisvesting:** Een Voet tussen de Deur: 24/11.

Provincie Limburg - 2de Directie Welzijn - Hilde Borgerhoff - Universiteitsslaan 1 - 3500 Hasselt - tel 011-23 72 33 - fax 011-23 72 10

• **Nascholingsaanbod VUBrussel:** Lineaire algebra (19/11); Taaldidactische dag: Van taalhandelend naar taalbeschouwend onderwijs - mythe en praktijk (19/11); Lesgeven aan allochtone kinderen (26/11 en 3/12); Gerontologie: de vergrijzing van de bevolking (27/11); Judo-badminton-dans (9, 10 en 11/12).

Aanbod pedagogische dagen: Vraagstellingstechnieken; Activerende didactische werkvormen en leerstijlen; Sociale en communicatieve vaardigheden voor leraren; Evaluatie van leerlingen; Individuele gespreksvaardigheden in leerlingbegeleiding; Vergadertechnieken; Prestatiemotivatie en faalangst - van theorie naar praktijk.

VUBrussel - Interfacultair Departement voor LerarenOpleiding - Pleinlaan 2 - 1050 Brussel - tel 02-629 24 32 - fax 02-629 36 36

• **Toekomstgerichte reflexie over de deeltijdse leerplicht:** 11/12 in BBL, Brussel.

Studienamiddag over het rapport van de commissie deeltijds leren.

Koning Boudewijnstichting - Nadine Vanoverberghe - Brederodestraat 21 - 1000 Brussel - tel 02-549 02 66

PROFESSIELE NATUUR- EN MILIEUEDUCATIE

s

Van 4 tot 6 maart kunt u in Lichtaart (Hoge Rielen) deelnemen aan een **basis cursus Natuur- en Milieueducatie (NME)**. De cursus is uitgewerkt door het **Centrum voor Natuur- en Milieueducatie (CVN)**, op vraag van **AMINAL**. Bijdragen van universiteiten, hogescholen en uit het buitenland maken dit tot de meest volledige opleiding in Vlaanderen. In de maanden mei en juni is er een vervolgmodule, verspreid over drie dagen, met verschillende excursies. Deelnemen aan de cursus kost 19.000 fr., alles inbegrepen.

Op donderdag 11 december kunt u in NME-centrum De Helix (Grimminge) vrijblijvend kennis maken met het programma en met de docenten.

CVN vzw - Ommeganckstraat 20 - 2018 Antwerpen - tel 03-226 02 91 - fax 03-233 59 97

Het aanbod is groot. Uiteraard kan deze pagina enkel een selectie bieden. Vraag meer informatie bij de pedagogische begeleiding van uw school.

KLASSE-MENT

a

Entbehren sollst du! sollst entbehren! (Goethe, Faust). Inderdaad, elke maand laten wij onze lezers eindeloos afzien in de genadeloze race voor de vijf boekenbons van 2000 fr., genadig geschonken door Standaard Boekhandel. We verwachten de vrucht van uw lijden ten laatste op 28 november.

Winnaars opgave 41: *Lieve Dobbelaere* (Oosteklo), *Paul Helsen* (Arendonk), *Frieda Devos* (De Haan), *Mia De Zaeyer* (Wezemaal) en *Leo Henkens* (Tessenderlo).

Oplossing opgave 42: Speelplaats.

Opgave 43: We zoeken een tienletterwoord waaraan (lees elders in dit nummer) veel leerlingen een tekort hebben. Scrabbelen maar met de volgende letters:

- de 6de en 7de letter van de thuishaven van Amerika's beroemdste universiteit, Harvard University;
- de 8ste en 9de letter uit de plaats waar een Vlaams schrijver-onderwijzer-inspecteur in 1972 zijn beroemde Zwanen liet rondvliegen;
- de 1ste en 4de letter uit de naam van een zoon van de koning van Sicilië, titelfiguur van één van de vier bewaarde abele spelen;
- de 2de en 4de letter van de Russische scheikundige die met nr. 101 eindelijk loon naar werken kreeg;
- de 1ste en 4de letter van het dorp van de oervlaamse leerling die, gekleed in zijn moeders lingerie, zijn makkers de Guldensporenslag aan den lijve deed ondervinden.

KLASSE-Ment - Koningsstraat 138 - kantoor 802 - 1000 Brussel

Standaard
Boekhandel

SOCRATES & LEONARDO OPENEN EIGEN GRENZEN **a**

Vanaf 1 september 1997 kunnen **Roemenië, Hongarije** en de **Republiek Tsjechië** deelnemen aan het Socrates- en Leonardo da Vinci-programma. Instellingen uit deze landen kunnen subsidies voor projecten aanvragen en leerkrachten, directies enz. kunnen studiebezoeken of voorbereidende bezoeken brengen, studeren of tijdelijk lesgeven in een lidstaat van de EU. Op hun beurt kunnen Vlaamse leerkrachten en directies naar ginder.

In de nabije toekomst verwachten we dezelfde mogelijkheden voor Polen, Slowakije en Cyprus. Meer info bij het *Vlaams Socrates-agentschap - Renilde Reynders - RAC Arcadengebouw - 1010 Brussel - tel 02-210 63 42 - fax 02-210 53 72 - renilde.reynders@vlaanderen.be.*

SOCRATES/VOLWASSENENONDERWIJS **S**

Van 26 tot en met 30 november is er in de *Landcommanderij Alden Biesen* (Bilzen-Rijkhoven) een **internationaal contactseminarie** voor leerkrachten en directies uit het volwassenenonderwijs. De bedoeling is nieuwe Socrates-projecten te stimuleren. Daarbij beoogt Socrates samenwerking tussen zowel de non-formele volwassenenvorming als de officiële sector.

Als onderwijsinstelling kan je dus in zee gaan met buitenlandse bibliotheken, musea, culturele centra... De deelnemers komen uit Groot-Brittannië, Oostenrijk, Italië, Griekenland, Zweden, Finland en Vlaanderen. Er zullen ook vertegenwoordigers zijn uit de nieuwe (en uit de toekomstige) leden Tsjechië, Hongarije, Polen, Roemenië, Slovakije en Cyprus. Geïnteresseerde leerkrachten en directies uit Vlaanderen kunnen gratis deelnemen. Contacteer hiervoor het *Vlaams Socrates-agentschap - Renilde Reynders - tel 02-210 63 42 - fax 02-210 53 72 - renilde.reynders@vlaanderen.be* of *Guy Tilkin - tel 089-51 93 52 - fax 089-41 70 33 - alden.biesen@pophost.eunet.be*

GOP-HANDBOEK **S**

Wie in het kader van Lingua E een **Gemeenschappelijk Onderwijsproject** (GOP) wil uitwerken met een buitenlandse school, kan gebruik maken van het gloednieuwe **Lingua E handboek**. De verschillende stappen van een GOP worden uit de doeken gedaan en u krijgt praktische tips en voorbeelden van bestaande projecten. Het handboek is voorlopig enkel te lezen op Internet (europa.eu.int/en/comm/dg22/socrates/lingua/jep.html). Binnenkort verschijnt het ook in boekvorm (gratis!). Een kopie kunt u alvast aanvragen bij *departement Onderwijs - Linda Vercauteren - Lingua-agentschap - RAC Arcadengebouw - 5de verdieping - 1010 Brussel - tel 02-210 53 38 - fax 02-210 53 55.*

GROS-INFORMATIEDAG **S**

Uitwisselingsprojecten tussen Vlaamse en Nederlandse secundaire scholen zijn het onderwerp van een informatiedag op 26 november, georganiseerd door *AETE* i.s.m. het *Europees Platform*. GROS-subsidies (vanuit het departement Onderwijs; GROS staat voor Grens-Overschrijdende Samenwerking) maken daarbij mobiliteit mogelijk voor leerkrachten én leerlingen. Inschrijven vóór 13 november bij *departement Onderwijs - Ann Hottat - RAC Arcadengebouw - 1010 Brussel - tel 02-210 52 86 - fax 02-210 52 73 - ann.hottat@vlaanderen.be.*

INTERNET EN VIDEOCONFERENTIE IN DE KLAS **a**

Op vrijdag 21 november organiseert de *Landcommanderij Alden Biesen* (Bilzen-Rijkhoven) een studiedag over het gebruik van Internet en videoconferentie in de klas en tijdens internationaliseringsprojecten. Parallel zijn er workshops en demonstraties voor deelnemers van alle niveaus (basis- en secundair onderwijs; beginners en gevorderden). Deelnemen kost 1100 fr. documentatiemap en lunch inbegrepen. Meer info bij *Guy Tilkin - tel 089-51 93 52 of alden.biesen@pophost.eunet.be*

PARTNERS VIA INTERNET **a**

Scholen die op zoek zijn naar een **buitenlandse partnerschool** kunnen die voortaan vinden via de Europese databank op Internet. Op partbase.eupro.se kunt u de gegevens van uw eigen school inbrengen of gegevens raadplegen van buitenlandse scholen die eveneens op zoek zijn naar een partner voor een Comenius 1 of een Lingua E-project. Heeft u geen toegang tot Internet, dan kunt u het nationale Comenius- en/of Lingua-agentschap contacteren op het *departement Onderwijs - tel 02-210 52 86 en 02-210 52 89 - fax 02-210 53 55 (secundair onderwijs) of tel 02-211 45 07 - fax 02-211 45 03 (basisonderwijs).*

Eerste les filosofie voor de vierde klas. Ze weten niet wat er staat te gebeuren en ze vrezen het ergste. Krijgen ze een spuit misschien? Nee, ze gaan samen denken. Praten over denken. «Wat is dat, nadenken?» Verbaasde gezichten. «Laten we

Ik praat dus ik denk

ons eens een spuit indenen. Een grote spuit, en nu vullen we die met gedachten. Daarna spuiten we die gedachten in

AANPAK

ons hoofd.» Alle kinderen doen onmiddellijk mee. Houden een denkbeeldige spuit tegen hun hoofd. «Ik voel een kring», roept Tom enthousiast. «Ik zie beelden», vindt Raf. Lies voelt een aanwezigheid. «Nadenken is alsof je iets in jezelf zegt», beweert Mohammed.

«Filosofen is niet zomaar over iets praten», benadrukt *Goedele De Swaef*, die deze filosofieën begeleidt voor het *Pedagogisch Centrum Gent*. «Het is gestructureerd. De kinderen leren redeneren, leren de vaardigheid om goede argumenten van mindere goede te onderscheiden, leren luisteren naar elkaar. Niet de waarheid staat daarbij voorop. Het denkproces zelf is belangrijk. De antwoorden die kinderen geven, zijn niet altijd even filosofisch, maar dat hoeft niet. Het doel is immers niet filosofische antwoorden verzinnen, maar wel het denken ontwikkelen. Ze leren verwoorden hoe ze denken. Dat gebeurt in een open dialoog. Er zijn geen foute antwoorden, alleen goede of minder goede. Waar filosoferen ze over? Over denken, het leven, over alles wat ze zinvol vinden. Soms is het moeilijk abstract te blijven, want de kinderen gaan naar het concrete: hun konijntje is

er een concreet antwoord komt. Ze slaan niet in paniek als je geen direct antwoord kunt geven. Dat aanvaarden ze. Ze willen alleen verwoorden en horen verwoorden. Iedereen kan een mening uiten en iedereen luistert naar de mening van de andere. Je kunt overtuigd zijn van iets. Maar ook dat stelt filosofie in vraag. In een kleuterklas werd na een opmerking 'Jij bent stom' gefilosofeerd over 'Wat is stom?' De leerkracht zag wat later op de speelplaats hoe een van de vijfjarigen zich na een verwijt omdraaide en heel ernstig vroeg: 'Wat bedoel je daar juist mee?' Filosofie brengt op die manier gedragsverandering mee.»

Flaneren

«Filosoferen met kinderen sluit aan bij het *wij-denken*, een dimensie die nu weer belangrijk is», vindt *Jan Van Gils*, pedagoog en medewerker van

dood. Maar je filosofeert over de dood, niet over dat konijntje. Anders kunnen ze zich niet losmaken van het concrete en gaat de aandacht voor het denkproces verloren.»

Andere ogen

Informatie kan iedereen gemakkelijk bereiken. Maar hoe leer je verwerken wat je ziet, voelt of denkt? Filosoferen helpt kinderen daarbij. Het gaat niet om de filosofen, maar om het filosoferen zelf. Filosoferen met kinderen is met andere ogen de wereld bekijken en respect hebben voor hun visie.

«Kinderen stellen veel vragen aan volwassenen», zegt *Richard Anthonie* van het filosofisch centrum *Zeno*. «Sommige vragen zijn praktisch en die kunnen we gemakkelijk beantwoorden. Bij andere vragen zijn geen gemakkelijke antwoorden voorhanden. Kinderen maken geen onderscheid tussen de soorten vragen die ze stellen. Met die vragen hebben ze de bedoeling zich te oriënteren in de wereld, de relatie tussen zichzelf en de wereld te bepalen. In die zin is filosoferen met kinderen elementair en essentieel, een deel van het natuurlijk proces van intelligentie en persoonlijke ontwikkeling. Hoe weet ik dat ik echt ben, vragen ze zich af. Word ik nog wel wakker als ik ga slapen? Ze vinden het niet zo belangrijk dat

Kind en Samenleving. «Het ik is niet het belangrijkste. Wij is geen optelling van ikjes. Dat wij hebben we in onze westerse samenleving te lang verwaarloosd. Als je samen filosofeert, vervagen de grenzen binnen wij. Je denkt niet na over wie een bepaalde gedachte eerst dacht of uitgevonden heeft. Dat heeft geen belang. Filosoferen is een uitdrukking voor *flaneren aan de wij-kant van de opvoeding*. De dialoog komt tot stand vanuit een fundamentele betrokkenheid op elkaar. Kinderen en jongeren kunnen de ervaring opdoen vreugde te vinden in het zoeken zelf, niet in het resultaat. Die houding vind je trouwens duidelijk in de eindtermen terug. Of filosoferen nu een vak op school moet worden, dat weet ik zo nog niet. Vanaf het moment dat men iets op flessen trekt, verliest het. In Zuid-Amerika filosoferen ze op straat. Dat is het wezenlijke van filosofie. Daar komen de kinderen zelf tot de benedking *cogito ergo sum*. Ze kunnen mij alles afnemen, maar dit niet. Dat boeiende proces in een leerplan krijgen? Een hachelijke onderneming. Filosoferen is zoals spelen. Je stelt je open voor wat er gaande is, voor je omgeving, de anderen. Het is grensverleggend. Je bent met emoties bezig zonder dat die bedreigend zijn. En vrijwilligheid is toch wel essentieel.»

Wij is geen optelling van ikjes

Karikatuur

«In de toekomst zou er meer moeten worden gefilosofeerd in het onderwijs», vindt *Willy Poppelmonde*, medewerker van *Unesco Centrum Vlaanderen*. «Dat hoeft niet per se filosofie als apart vak te worden. In andere vakken, biologie, taal, wiskunde kan men ook filosoferen. Ik denk in termen van *en, niet ofof*. In het basisonderwijs komt het in een aantal scholen al aan bod, maar dat moet zeker ook kunnen in het secundair. Dat de filosofische vaardigheden alle vakken ondersteunen, daar is zowat iedereen van overtuigd. Kritisch, creatief en zelfstandig leren denken, sociale vaardigheden ontwikkelen, omgaan met conflicten, reflecteren, zicht hebben op het geheel, attitudes aanleren. Dit sluit volledig aan bij de eindtermen en een nieuwe visie op onderwijs. Daar is eensgezindheid over. Er blijft alleen tegenkanting voor het invullen van het vak filosofie. Maar als democratie belangrijk is, dan lijkt me dat wellicht het grootste pro voor filosofen met kinderen en jongeren in het onderwijs. In een democratie is het conflict tussen mensen het voornaamste. Hoe lost men conflicten op? Door goede dialoog. En in een goede dialoog zijn er geen verborgen agenda's. Je probeert ieder zijn mening te laten zeggen, je maakt geen karikatuur van de ander. Je probeert de andere niet af te breken maar sterker te maken. Daar heeft iedereen belang bij, want samen sta je sterker. Filosoferen is hier de ideale basis voor.»

In een democratie is het conflict tussen mensen het voornaamste

«Van leerkrachten vraagt dit natuurlijk heel wat», vervolgt *Jan Van Gils*. «Ze moeten leren op een andere manier te denken. Van overdracht naar gesprek. Dat moet je durven. Je moet er ook belangstelling voor hebben. En niet iedereen voelt zich daar goed bij. Heel wat leerkrachten die op school staan hebben zelf geen ervaring met onderzoekend leren. Maar welke leerkrachten herinner je je later? Die van de directe communicatie. Waar je in dialoog mee komt treden. Of ze streng waren of niet, dat deed er niet toe. Zij die zich kwetsbaar durfden opstellen: *ik weet het ook niet, laten we samen zoeken*. Een houding van gezonde twijfel, daar kom je mee vooruit. De verwondering weer naar boven laten komen in de klas. Er gelukkig mee kunnen zijn dat er geen antwoord is.»

Zwembad

«Filosoferen blijft een avontuur», beaamt *Richard Anthone*. «Je weet wel waar je aan begint, maar je weet niet waar het eindigt. Ik vergelijk filosofen met leren zwemmen. Je kunt er boeken over lezen, maar je moet op een bepaald moment in het water springen. Het gevoel hebben dat je verdrinkt, maar dat gevoel overwinnen en ervaring opdoen. Filosoferen is een socratische activiteit, dus al 2000 jaar oud. Wat Plato en Socrates deden, had ook een pedagogische functie: in een democratische maatschappij is iedereen verantwoordelijk. Het socratische denken was vormend en dat is ook de moderne gedachte.»

«In het begin», vertelt *Eric Verstraeten*, leraar Project Algemene Vakken, «vroegen mijn leerlingen wel eens: 'Zeg meneer, heeft u wel een diploma, want u zegt altijd dat u het niet weet?' Ik sta in het deeltijds onderwijs en voor de leerlingen is het vaak een openbaring dat er naar hen geluisterd wordt. Ze hebben meestal een erg negatief zelfbeeld. Nu mogen ze zelf iets zeggen en voelen ze dat wat ze zeggen

Troetelbeesten

belangrijk wordt gevonden. Filosoferen is geen wondermiddel, maar er blijkt een duidelijke behoefte aan deze manier van onderwijzen. Ik ben begonnen met filosoferen vanuit een onvrede in mij over het bestaande lesmateriaal voor het Project Algemene Vakken. Ik kies nu onderwerpen die mijn leerlingen boeien: heelal en ruimte, het ontstaan van leven, of actuele onderwerpen. Na een nieuwsuitzending over die elektronische troetelbeesten hadden we een prachtige les over de functie van speelgoed. Voor de leerlingen is het soms een openbaring. Een 18-jarig meisje kwam me vertellen: 'Vroeger dacht ik dat iedereen hetzelfde dacht.' Een echte revelatie voor haar.» ■

• *Het filosofisch centrum Zeno, officieel erkend door ICPIC (International Council Philosophical Inquiry with Children), stelt zich tot doel het filosoferen in al zijn theoretische en praktische aspecten te stimuleren. Dat kan o.a. door informatieverstrekking, educatievorming en onderzoek. In Kidcity, een website voor kinderen op internet, werd een filosofisch hotel geopend (www.eduweb/averbode/kidcity). Kinderen tussen 10 en 14 vanuit heel Europa kunnen in klasverband met elkaar filosoferen. Alle bijdragen worden vertaald in 4 talen: Nederlands, Frans, Duits en Engels. Zeno - Lange Kongostraat 54 - 2060 Antwerpen 6 - tel 03-236 31 83 - anth@belspo.be*

• *De initiatie reeks Samen filosoferen met kinderen van het onderzoekscentrum Kind en Samenleving richt zich tot leerkrachten en ieder die regelmatig en graag met kinderen vanaf 5 jaar samenwerkt. Er zijn drie reeksen: 26 november en 10+17 december; 6+13 februari en 6 maart; 23+24 februari en 14 maart. Het pakket Filosoferen met kinderen vanuit beeldend werk (met handleiding) kunt u bestellen voor 750 fr. (verzending inbegrepen). Ook over de werkmapp Filosoferen op de basisschool kunt u meer informatie krijgen. Al deze initiatieven in samenwerking met Zeno. Onderzoekscentrum Kind en Samenleving - Nieuwelaan 63 1860 Meise - tel 02-269 71 80 - fax 02-269 78 72*

• *Het centrum voor orthopedagogische dienstverlening Woord en Argument organiseert cursussen voor kinderen en opleidingen voor leerkrachten en andere geïnteresseerden. Woord en Argument - Oude Kuringerbaan 115 - 3500 Hasselt - tel 011-25 66 03 - fax 011-87 31 44*

• *Voor informatie over de Europese kinderfilosofiekrant 100, een samenwerking tussen verschillende scholen in Europa: Goedele De Swaef - Lange Steenstraat 10 - 9000 Gent - tel 09-225 81 05*

• *U kunt de brochure Een school voor vrijheid. Filosofie en democratie in Vlaanderen van Unesco verkrijgen*

door 70 fr. (verzending inbegrepen) te storten op 001-1766592-07 - Unesco Centrum Vlaanderen - Franklin Rooseveltplaats 12 - 2060 Antwerpen - tel 03-231 77 66

• *Het boek Socrates op de speelplaats - Filosoferen met kinderen in de praktijk van F. Mortier en R. Anthone van de Universiteit Gent, verscheen bij Acco Leuven. Prijs: 795 fr. Wij geven 10 exemplaren weg. Schrijf onse kaartje. Noteer daarop waarom u zou willen filosoferen met kinderen in de klas.*

Filosoferen is zoals spelen

Denkpet

Wat zeggen de kinderen zelf dat ze dankzij filosofen op school hebben bijgeleerd?

Beseffen dat andere kinderen een andere mening kunnen hebben	72 %
Beter leren denken	69 %
Meer nadenken over de dingen	68 %
Beter rekening houden met de ander	62 %
Beter zeggen wat ik denk	60 %
Beter luisteren naar de ander	59 %
Gemakkelijker mijn mening durven zeggen	55 %
Gemakkelijker van denkpet wisselen	53 %
Beter omgaan met de ander	50 %
Zien welke denkpet de ander draagt	49 %
Beter tegen kritiek kunnen	32 %

RUZIE EN VRIENDSCHAP

«Wat we proberen te bereiken met onze lessen filosofie in de basisschool is het denken van de kinderen ontwikkelen, sociale vaardigheden stimuleren en hen samen leren praten over begrippen als rechtvaardigheid, waarheid, schoonheid, ruzie, vriendschap...», vertelt *Jan Van Dormael* van het centrum *Woord en Argument*. «Na de lessen enquêteren we bij leerlingen, ouders en leerkrachten. De resultaten? Alle ouders vinden dat filosofie een plaats verdient op school. De meeste ouders zien ook het effect. Ze vinden dat hun kind onder andere beter durft uitkomen voor zijn eigen mening, mondiger is, beter verbanden legt, beter kan omgaan met andere kinderen, meer rekening houdt met anderen, meer uitleg durft vragen en dat zijn faalangst vermindert. De leerkrachten noemen de filosofielessen inspirerend en leerrijk. Ondanks het feit dat het soms druk is in de klas, vinden ze het belangrijk dat kinderen een eigen mening leren vormen en mondiger zijn. Het heeft bovendien hun kijk op kinderen veranderd. Kinderen weten meer dan je denkt, zeggen ze. Velen geven er wel de voorkeur aan dat de lessen door anderen worden gegeven. Maar het verdient zeker een plaats op elke school, bijvoorbeeld binnen bepaalde lessen. Op de vraag *filosofie ja of nee* antwoordt 98 procent van de kinderen die er kennis mee gemaakt hebben, volmondig

«Ik zat al enkele weken thuis met rugproblemen. Plots stond een leerling naast mijn bed. 'Ik hoorde dat u ziek was en daarom kom ik eens langs', zei hij. Het mense-lijke van de leerlingen is zo eigen aan ons buitengewoon secundair onderwijs. Zo-iets spontaan doen, is hun manier om waardering te tonen.» Ook op school

REPORTAGE

is er een hechte band tussen leerling en leerkracht, zodat de hiërarchie tussen lesgever en -krijger vaak wegvalt. Leraars stimuleren enthousiast hun leerlingen. Samen werken ze zelfs aan een bouwsel à la **Gaudí**. Je moet het gezien hebben.

Buitengewone leerkrachten bij **Gaudí**

«Ik zou geld geven om hier te mogen lesgeven», zegt leraar *Jan*. «De samenwerking tussen leerkrachten algemene en sociale vorming en beroepsgerichte vorming is plezierig. Samen geven wij een thuisgevoel aan de leerlingen. En de leerkrachten zijn hier ook thuis. Zelfs als we geen les hebben, lopen we al eens de school binnen.»

In de bouwafdeling van de BuSO-school *Spectrum* in Buggenhout leren de leerlingen van opleidingsvorm 3 (OV3) metselen. Dat gaat van muurtjes tot een bakoven die ze echt kunnen gebruiken. «Ze leren hier samenwerken in groep. Dat komt neer op conflictbeheersing», vertelt leraar *Jan*. «Die gasten ontdekken dat ze creatief zijn. Wij geven ze de mogelijkheid om dat te uiten. Ze mogen proberen, experimenteren. Maar de school zorgt ervoor dat de buitenwereld het resultaat van hun werk ziet. Dat geeft ze vertrouwen.»

Toog

Even verder, in een hoek van de speelplaats, krijgt een leerling een schouderklop van leraar *Benny*. Enkele andere leerlingen breken kleurige faïencetegels. Met de stukken creëren ze een bankstel in de stijl van *Antoni Gaudí*. Je zou je in Barcelona wanen, waar dergelijke surrealistische kunstwerken verrassend de stad sieren.

Een trapje op. Boven de schrijnwerkerij. Hier zijn kleine ateliers voor handenarbeid. Hoewel er geen leerkracht meteen in de buurt aanwezig is, werken de leerlingen rustig, in alle kalmte. Dat valt op. Op de werktafels staan echte kunstwerkjes. «Veel van onze leerlingen hebben gouden handen», zegt directeur *Werner De Clippeleir*. «Ze krijgen een evaluatie van wat ze wél kunnen. Wij geven ze springplanken, waardoor ze leren ken-

Een onderwijs-systeem voor elke leerling afzonderlijk

nismaken met de wereld. Ze moeten later in het beroepsleven hun plan kunnen trekken. Op sportief vlak moedigen we ze aan om lid te worden van de plaatselijke sportverenigingen. Ze leren gebruik maken van het openbaar vervoer. En aan de toog moeten ze een beetje kunnen meepraten over politiek en zo. Dat vergemakkelijkt hun integratie. Dat geeft hun ook de zekerheid dat ze het leven aankunnen.»

Voetbalploeg

«Ik leerde hier niet enkel een beroep, de leraars hielpen me ook mezelf ontdekken», vertelt oud-BuSO-leerling *Danny*. «Ik leerde mijn

mogelijkheden kennen en gebruiken. Ik ontdekte dat ik goed ideeën kon formuleren en daarvan profiteer ik nog elke dag. Nu werk ik in verschillende organisaties: penningmeester en verzorger van een voetbalploeg, medewerker in een wielervedstrijden. In het BuSO volgde ik de afdeling houtbewerking. Ik werk momenteel bij een schrijnwerker.»

Uniek

Kinderen en jongeren die het moeilijk hebben op school verliezen hun motivatie en enthousiasme. «Ze vervallen in een lakse houding tegenover de school en zelfs tegenover thuis», vult *Werner De Clippeleir* aan. «Zo'n leerlingen komen vaak terecht in het buitengewoon onderwijs. Wij respecteren en waarderen er hun uniek-zijn. We houden rekening met hun mogelijkheden en beperkingen. Voor elk kind maken we een plan op, waarin we de doelstellingen, de werkwijze en het programma uitwerken en voortdurend aanpassen. In de hele aanpak van het buitengewoon secundair onder-

wijs spelen buitengewone leerkrachten een sleutelrol.»

Dialect

«Als u in uw vorige, gewone school tien woorden gebruikte in de les, moest u er waarschijnlijk één van uitleggen. In het buitengewoon onderwijs snappen de leerlingen er slechts drie woorden van.» Dat zegt directeur *Willy Dries* van de BuSO-OV3-school *Galbergen* in Mol tegen een nieuwe leerkracht. «Leerlingen pruttelen dan tegen. Dus vraag ik hem een woordenschat te gebruiken die de leerlingen begrijpen. Af en toe moeten leerkrachten ook durven een woord te vertalen in het dialect. Er zijn leerkrachten die er maar niet in slagen in de begrips- en leefwereld van BuSO-leerlingen te komen. Nochtans moet de leer-

Met beperkte middelen, maar met veel creativiteit

metaal, gezins- en nijverheidstechnieken, tuinbouw, schilderen, behangen en grafische technieken. Het tweede en derde jaar beoogt een functionele polyvalentie binnen een bepaald beroepenveld. Het vierde en vijfde jaar is de kwalificatiefase. Binnen hun afdeling volgen de leerlingen een welbepaalde kwalificatierichting als voorbereiding voor een welbepaald beroep. De lange en intensieve stageperiodes en de zeer praktisch gerichte opleiding zijn pluspunten.

Werkgevers stellen meermaals vast dat BuSO-afgestudeerden hierdoor interessante kandidaat-werknemers zijn. Vooral voor sociale vorming en arbeidshouding scoren BuSO-schoolverlaters hoger dan de vergelijkbare groep van zwakkere BSO-afgestudeerden.»

Rusland

Het Vlaams BuSO-onderwijs is goed voor export. Sedert een vijftal jaren loopt er met een zevental Vlaamse BuSO-scholen een samenwerkingsproject met Russische scholen. Ook het project geïntegreerd onderwijs (GON) staat model voor de Russen. Delegaties uit Rusland kwamen intussen al op bezoek in Vlaamse scholen. Rusland selecteerde een aantal experimenterscholen en PMS-centra om in een systeem van peterschap ervaringen uit te wisselen met Vlaanderen en zo het buitengewoon onderwijs bij hen voort te ontwikkelen. *Alexandra Furagina*, directeur van een Russische experimenteerscholen, vindt de grote rijkdom aan didactisch materiaal hier opvallend. Zoals ook de aandacht voor de persoonlijkheid van elk kind afzonderlijk en zijn emotionele ontwikkeling. Het Russische buitengewoon onderwijs is anders gestructureerd en baadt in de medische sfeer. Een PMS-systeem met multidisciplinair overleg bestaat er amper. Een arts verwijst de leerlingen door. Er is evenwel een aparte lerarenopleiding voor het buitengewoon onderwijs. Rusland heeft echter behoefte aan onderwijs op maat en zou de kracht van teamwerk willen ontdekken. Maar eigenlijk kunnen we veel van de Russische leerkrachten leren, vinden de Vlaamse leraars. Vooral als het gaat om met beperkte middelen, maar met veel creativiteit, buitengewoon onderwijs te geven. ■

Het Vlaams buitengewoon secundair onderwijs is goed voor export.

kracht een onderwijssysteem opbouwen voor elke leerling afzonderlijk. Hij legt hiervoor verantwoording af. Echter niet bij de ouders, niet bij het schoolteam en niet bij de inspectie. Maar als de leerling zich bij een werkgever aanbiedt, staat de leraar als een schaduw achter hem. De werkgever zal de leerkracht evalueren. Maar ik ben gelukkig, want meestal is dit oordeel erg positief. Minder gelukkig ben ik met de vaststelling dat men in de lerarenopleiding bedroevend weinig aandacht besteedt aan het buitengewoon onderwijs.»

Arbeidshouding

Drie kwart van de leerlingen in BuSO-OV3 behaalt een kwalificatiegetuigschrift na een stage en een kwalificatieproef. Deze is te vergelijken met de geïntegreerde proef, maar met een niveau dat aangepast is aan de mogelijkheden van de leerling. Alle leerlingen ontvangen een studieattest. Maar hebben ze ook kans op werk? *WIM VERDYCK*, pedagogisch adviseur BuSO, OVSG: «Na een observatiejaar oriënteren we OV3-leerlingen naar afdelingen zoals hout, bouw,

VOOR 7 MILJARD FRANK

Zowat 3,5 procent van de scholieren van het secundair onderwijs gaat naar het buitengewoon onderwijs (BuSO). Inechte aantallen zijn dat 15.548 leerlingen van het totale aantal dat voltijds secundair onderwijs volgt. In het schooljaar 95-96 waren er dat 11 minder.

Uitgedrukt in voltijdse jobs zijn 4234 leerkrachten tewerkgesteld in het BuSO, of iets meer dan 7 procent van het totale aantal onderwijzende personeelsleden in het secundair. In het gewoon secundair onderwijs staan, omgerekend in voltijdse jobs, 53.473 leerkrachten.

Het budget van het gewoon secundair onderwijs bedraagt 99,75 miljard frank. Hiervan gaat 11 procent naar de werking en 89 procent naar lonen. Het buitengewoon secundair heeft een begroting van zowat 7 miljard frank: 91 procent is voor de lonen, 9 procent voor de werking.

De kostprijs per leerling in het buitengewoon onderwijs is sinds 1991 merkbaar meer gestegen dan die in het gewoon secundair. In 1991 bedroeg die kostprijs voor een leerling in het gewoon secundair 188.579 frank, in 1997 226.615 frank. Voor een leerling in het buitengewoon secundair groeide de kostprijs van 325.715 frank in 1991 tot 455.215 frank in 1997.

(*Secundair onderwijs in beeld* - 96-97)

«Wij evalueren op wat ze wél kunnen»

INTEGREREN

In het buitengewoon secundair onderwijs (BuSO) bestaan vier verschillende opleidingsvormen. Leerlingen uit verschillende types (met een licht mentale handicap, matige of ernstige mentale handicap, ernstige emotionele en gedragsproblemen...) kunnen samen de lessen volgen.

- **Opleidingsvorm 1 (OV1)** wil bijdragen tot een actief en zinvol leven van mensen die wegens de ernst van hun handicap niet kunnen deelnemen aan het arbeidsproces. De school bereidt ze voor op het leven in een beschermde woonomgeving.

- **Opleidingsvorm 2 (OV2)** geeft naast een algemene en sociale vorming ook een arbeidstraining om de integratie in een beschermd leef- en arbeidsmilieu mogelijk te maken.

- **Opleidingsvorm 3 (OV3)** geeft leerlingen een algemene en sociale vorming en beroepsopleiding. Voor deze leerlingen streeft de school naar een integratie in het gewoon leef- en arbeidsmilieu. Het merendeel van de leerlingen die uitvallen in het gewoon secundair onderwijs worden in de OV3 opgevangen. Zowat drie kwart van alle BuSO-leerlingen volgen onderwijs in OV3.

- **Opleidingsvorm 4 (OV4)** is enkel voor kinderen met een normale begaafdheid, maar met een fysieke of sensoriele handicap of met gedragsstoornissen. De structuur van deze opleidingsvorm is volledig gelijk aan die van het gewoon BSO, TSO, KSO en ASO.

«Sinds de dood van mijn man, nu vijf jaar geleden, sluit Anita zich voortdurend af. Van haar vrienden, haar klasgenoten, haar thuis zelfs. Ze verliest me geen minuut uit het

AANPAK

oog. Heel vaak belt ze van school om te zeggen dat ze ziek is en naar huis wil.» Aldus **Sandra**, moeder van drie kinderen. Dood en rouw zijn nooit ver weg in het leven, ook niet op school. Zowat alle leerlingen worden vóór hun negentiende op een of andere manier met de dood geconfronteerd. Maar in één school op vijf wordt het onderwerp doodgezwegen. Taboe voor tranen.

Hoe vaak werden leerlingen in hun omgeving al met de dood geconfronteerd als ze achttien zijn? Gemiddeld vier keer. In meer dan de helft van de gevallen gaat het om oudere familieleden, maar het overlijden van broer, zus, vriend(in) of medeleerling komt ook voor. Dat blijkt uit Nederlands onderzoek bij 600 leerlingen tussen 12 en 19 jaar oud en uit gesprekken met leraars. In het basisonderwijs maakte twintig procent van de leerkrachten de jongste vijf jaar géén sterfgeval mee op school, in het secundair slechts 11 procent. Maar liefst 28 procent van de leerkrachten basisonderwijs verloor ooit een leerling. Van de leerlingen secundair maakte gemiddeld 64 procent het overlijden van een leraar of medeleerling mee.

Vertrouwen

«Een moeder verloor haar oudste zoon», getuigt *dr. Riet Fiddelaers-Jaspers* in haar boek *Doodnormaal?* «Haar andere zoon, die op dezelfde school zat, werd niet opgevangen. Er werd met geen woord gerept over het overlijden. Men deed alsof er niets was gebeurd. Proefwerken gingen gewoon door. De jongen werd gestraft omdat hij niet goed oplette. Niemand vroeg hoe het met hem ging. Hij kon zijn pijn en verdriet niet laten zien op school. 'De school heeft meegewerkt aan de verlenging van het rouwproces van mijn zoon', reageerde de moeder.»

Scholen kunnen niet altijd goed om met rouw bij kinderen. Ze maken deel uit van de maatschappij en in de huidige maatschappij is de dood het laatste taboe. Niettemin vinden bijna alle leerkrachten dat ze de leerlingen moeten informeren en opvangen bij het overlijden van een klasgenoot. Er is ook een consensus dat de school een taak heeft bij het overlijden van een leerling. De klasleraar speelt hierbij de belangrijkste rol. Hij overlegt met de ouders. Op zijn initiatief wordt in de klas gepraat, getekend, gedichten geschreven... Hij organiseert rouwbetuiging en deelname aan de uitvaart. Natuurlijk moet hij dit aankunnen. «Er zijn nu eenmaal leerkrachten die zelf heel gesloten zijn», vertelt ons een lerares, die ooit in dramatische omstandigheden een leerling verloor. «Wij hebben een zogenaamde sociale dienst, die wordt waargenomen door twee collega's. Ze zijn daar gedeeltelijk voor vrijgesteld. Het zijn vertrouwensfiguren, die ook over de nodige vakkennis beschikken. Als leerlingen gehoor willen, kunnen ze bij hen terecht. Maar andere collega's houden zich ook ter beschikking.»

Waxinelichtjes

In sommige scholen krijgen leerlingen de kans zelf een ritueel voor te bereiden. Zo trok een klas naar de straat waar een klasgenoot was veronge-

Als tranen mogen

Niets op papier, maar we weten het

lukt, omcirkelde met krijt de plaats van het gebeuren en plaatste er waxinelichtjes, een foto, bloemen. Praten, zich bezinnen en deelnemen aan een ritueel zijn belangrijke elementen in het rouwproces. «Daarom ook dat men de herinnering aan het kind het best levendig houdt», adviseert *Hilde Debacker* in *Een kind in rouw*. «Hang een foto in de klas, verwijder de bank of de tafel niet uit de klas, durf de naam van het overleden kind te noemen bij bijzondere gebeurtenissen die in de klas gevierd of herdacht worden.» Leerlingen verwachten ook later nog een signaal op de verjaardag of sterfdag van hun medeleerling. En uiteindelijk zullen zij zelf aangeven wanneer het genoeg is. Ook kleuters. Of het kaarsje op de plaats van Johan nu weg mag, juf?

Plant

Maar ook als een overledene geen lid van de school is, moeten dood en rouw bespreekbaar zijn. In het secundair onderwijs stelt 70 procent van de leraars het onderwerp aan de orde in de les. 26 procent doet dit echter nooit (ter vergelijking: in het basisonderwijs is dat maar vier procent). De leerlingen schatten dit gemis nog hoger in: 36 procent oordeelt dat over de dood niet gesproken wordt op school. Nochtans zijn er gelegenheden genoeg. Voor de lessen godsdienst en moraal bestaan er lespakketten, maar in het taalonderwijs kan de literatuur een invalshoek zijn, in aardrijkskunde demografische statistieken, in de biologiele de levenscyclus van zowel plant, dier als mens enz. Als de leraar ervoor openstaat, zijn er genoeg aanknopingspunten om de dood in de klas aan de orde te stellen. Praten over de dood blijkt namelijk op veel vlakken essentieel. «De klap zal niet kleiner zijn», argumenteert *Hilde Debacker*. «Maar de kans dat het kind beter weet om te gaan met zijn gevoelens is wel reëel. Als er geen woorden meer zijn, krijgen gevoelens in verband met de dood, ernstig ziek-zijn enz. ook geen plaats meer in het leven van mensen.»

Een tekening voor oma

«Onze school staat daar open voor», getuigt een lerares uit Dendermonde. «Als in de familie van een leerling iemand ernstig ziek is, wordt ons dat tijdens een speciale klassenraad, ergens tussen acht en halfnegen, meegedeeld door de directie. Er staat niets van op papier, maar we weten het. Het moet ons beletten te blunderen als de leerling in kwestie bijvoorbeeld wat laat is met een taak of minder goed oplet. De school geniet op dat punt vertrouwen. Men is discreet.»

Stille hoek

In de klas van *juffrouw Marleen* staat een *stille hoek*: stoeltje, tafel, papier en kleurpotloden, sfeerbengers... Het is een afgescheiden stukje klas waar een leerling die met zijn gevoelens in de knoop zit even alleen kan zijn. In die afzondering kan hij eventueel wat rekenen, tekenen of schrijven. Echt stil is het er nooit, maar het feit dat de leerling een beetje afgescheiden zit van de groep, zonder het gevaar dat er iemand binnenkomt, geeft de indruk van rust en stilte. «De kinderen weten waar de hoek voor dient, er zijn afspraken gemaakt», zegt *juffrouw Marleen*. «In het begin van het schooljaar willen ze er natuurlijk allemaal gaan zitten, kwestie van nieuwsgierigheid. Maar

dat ebt vlug weg. Nu heeft hij zijn werkelijke functie.» Momenteel zit *Saskia* (8) in de stille hoek. Ze maakt een tekening voor haar oma, die vorige week overleed.

Voetballen

Bij een sterfgeval in de familie zijn de ouders vaak te zeer zelf in een rouwproces betrokken om dat van hun kinderen goed te kunnen begeleiden. Voorts hebben jongere kinderen ofwel nog geen ofwel een heel ander besef van de dood dan tieners en volwassenen. Soms zullen kinderen zelfs hun verdriet uitstellen tot ze voelen dat ze er ergens mee terecht kunnen. En dus reageren ze ook anders. «Als je een tekening zou maken van iemands verdriet, dan zou dat van een kind veel meer pieken en dalen vertonen dan bij een volwassene», zegt crisisbegeleider *Grace Jordan*. «Dat merk je aan het gedrag: een kind kan helemaal overstuur zijn en twee minuten later naar hartelust voetballen.» Hoe dan ook zoeken kinderen een plaatsvervanger voor de geliefde persoon die gestorven is. Die plaatsvervanger kan de leraar zijn, al moet hij er zich voor hoeden het verdriet alleen op te vangen. De verantwoordelijkheid ligt niet bij hem, maar bij de hele school. Een draaiboek voor rouwbegeleiding mag dan ook best in het schoolwerkplan.

«Voor veel kinderen is de school iets therapeutisch», besluit *prof. Oliver Leman* in *Times Educational Supplement*. «Ze komen goed overeen met hun leraars, die heel effectief hulp kunnen bieden. Als leraars geen respons bieden, beginnen kinderen zich vaak af te vragen of hun gevoelens wel juist zijn. Maar er is geen juist of fout bij rouw. Er is enkel de manier waarop het kind voelt dat het moet rouwen.» ■

• **Doodnormaal?** - *Dr. Riet Fiddelaers-Jaspers*. Dit boek biedt een kader om binnen de school adequaat met verdriet en rouw van leerlingen om te gaan. Naast de achtergronden van rouwprocessen bij jongeren bevat het een volledig uitgewerkt draaiboek. Een boek met praktische inslag, gericht op het secundair onderwijs. Van dezelfde auteur is er *Afscheid voor altijd*. Over omgaan met verdriet en rouw in de lagere school. Ook hier vindt u de nodige achtergronden van rouwprocessen bij kinderen. Daarbij ook tal van werkvormen, voorleesverhalen, jeugdliteratuur en een handreiking om een draaiboek op te stellen. Met ervaringen uit de schoolpraktijk en van ouders. Beide boeken tellen ca. 100 blz.

Uitg. Educatieve Partners - De Molen 20 - 3994 DB Houten - Nederland - tel 00 31 30 63 59 777 - fax 00 31 30 63 59 700 - epn@epn.nl

• **Verdriet op school, onderzoek naar de wijze waarop in scholen met de dood wordt omgegaan** - A. Ros & J. Visser - KPC - postbus 482 - 5201 AL 's Hertogenbosch - Nederland - tel 00 31 73 62 47 247 - fax 00 31 76 624 72 94

• **Een kind in rouw** - H. Debacker - 70 bladzijden theorie, beschouwingen en vooral veel praktische richtlijnen voor de leraar in de klas en de school in het algemeen (boeken, stille hoek, ritueel, fotomateriaal, gebeden...) - uitg. Altiora Averbode - postbus 54 - 3271 Averbode - tel 016-78 01 11 - fax 013-78 01 79

GEEN TABOE IN DE KLAS

Kinderen reageren heel verschillend op verlies: ze zijn meer teruggetrokken, angstig, kwaad, ze letten niet op... Jonge kinderen erkennen moeilijker het permanente karakter van de dood. Hoe ouder ze worden, hoe meer ze dit beseffen. Bijgevolg worden ze ook nieuwsgieriger naar details. In het secundair zien leerlingen de dood steeds meer zoals volwassenen dat doen. Een aantal vuistregels voor alle niveaus:

• **Praat erover.** Niets zeggen is de boodschap geven dat deze gebeurtenis onbelangrijk is, dat de leerkracht er niets aan kan doen, dat alles hopeloos is. Een klasgesprek of zelfs maar even persoonlijk zeggen dat je weet wat er gebeurd is, dat je er bent mocht het nodig zijn, kan al veel doen. Soms is het wel opportuun de leerling de toestemming te vragen om het er klassikaal over te hebben. Een klas kan ook op praktische manieren reageren, bijvoorbeeld door een kaartje te sturen. In één klas troffen onderzoekers een *verdrietboek* aan, een ringmap die de leerlingen zelf aanvullen met tekeningen over verdriet.

• **Denk niet dat een kind zo snel erbovenop komt.** Verlies verwerken kan maanden duren. Bij jonge kinderen kan het zich uiten in nachtelijke huilbuien of zelfs het wegstoppen van gevoelens omdat volwassenen zich er ongemakkelijk bij voelen (*Ik mag niet zoveel huilen, want dan is mama nog meer verdrietig*). Oudere kinderen zouden het verdriet kunnen gaan cultiveren en er elke vorm van persoonlijk falen op afwentelen.

• **Wees eerlijk.** Kinderen in rouw verdienen dat. Mijd het woord 'dood' niet. Eufemismen als 'verloren', 'in slaap', 'op een verre reis'... impliceren dat de overledene ergens naartoe is zonder het kind te willen meenemen of informeren. Jonge kinderen zouden de schuld op zich kunnen nemen. Geef de leerlingen correcte informatie en tijd om die te verwerken.

• **Wacht niet af om er in de klas over te praten.** Integreer het thema in uw lessen. In sommige landen zit het zelfs in de lerarenopleiding verwerkt. Zelfs in de kleuterklas kunnen er aanleidingen zijn om het over de dood te hebben als onderdeel van de levenscyclus: een blad dat van een boom valt, een roerloos insekt, een gestorven huisdier... Met verlies leren omgaan is een deel van het opgroeiingsproces.

■ DEPRESSIEVE KINDEREN

Te braaf, te stout

Bijna 4 procent van de kinderen tussen zes en twaalf jaar is depressief. Drie keer zoveel meisjes dan jongens. Toch herkennen opvoeders het syndroom zelden. Depressie is moeilijk op te sporen bij kinderen. Depressieve volwassenen zijn lusteloos en somber. Bij kinderen valt dat niet zo op. Wel de zogenaamde *secun-*

daire symptomen. Die maken niet echt deel uit van de depressie, maar het zijn uitingvormen: leermoeilijkheden; vijandig, opstandig of agressief gedrag; overaangepast, te braaf gedrag; negatieve faalangst; sociaal isolement; hoofd- of buikpijn; tics; stotteren; bedplassen; weigeren te praten; slaapstoornissen; te veel of te weinig eetlust; vermoeidheid... Al die symptomen kunnen verwijzen naar een onderliggende depressie. Leerkrachten en ouders bekijken deze secundaire kenmerken vaak als de kern van het probleem. «Natuurlijk is het niet omdat het kind leermoeilijkheden heeft op school, of omdat het zich agressief gedraagt, dat het een depressie heeft. Er moeten ook ander symptomen aanwezig zijn: affectieve, cognitieve en motivationele symptomen», zegt prof. De Fever, samen met Mia Coppens auteur van *Kinderen met een depressie*. Het boek is een hulpmiddel voor opvoeders om depressieve kinderen op te sporen en eventueel te behandelen. Het vertrekpunt is de volledige opvoedingssituatie. De onderzoekers reiken drie steunpunten aan, te beginnen met de natuurlijke opvoedingssituatie. In het gezin en op school moet het kind een gunstig klimaat ervaren. Een depressief kind heeft aantrekkelijke en eenvoudige situaties nodig en een opvoeder die het kind houvast biedt. Wordt de problematische opvoedingssituatie niet doorbroken, dan kan een psychotherapeutische behandeling of een behandeling met geneesmiddelen nodig zijn. In sommige gevallen kan de depressie zulke ernstige proporties aannemen dat opname in een psychiatrische kliniek noodzakelijk is. Frank De Fever & Mia Coppens - *Kinderen met een depressie* - 595 fr. - uitg. Acco - Tiensestraat 134-136 - 3000 Leuven - tel 016-29 11 00 - fax 016- 20 73 89

■ LUISTERVAARDIGHEID

U zei?

Om een taal te leren moet men allereerst goed kunnen luisteren. Vaak worden leerlingen nogal abrupt geconfronteerd met een tekst of dialoog op geluidscassette en bijhorende inhoudsvragen. Resultaten zijn goed of slecht, de relevantie is soms zoek. Een goede luisteroefening is geen test, maar een echte *oefening*, die voorbereiding en begeleiding vraagt. In *Times Educational Supplement* geeft taaladviseur David Hood enkele tips:

1. Geef de leerlingen de titel van de opname. Houd een kleine klassikale brainstorm waarin ze proberen te voorspellen wat ze zullen horen. Stuur hun suggesties bij met vragen en zet het hele verwachtingspatroon op het bord. Daar kunt u naar verwijzen tijdens het luisteren zelf.
2. Leerlingen zoeken *clues*, zoals vraagwoorden, woorden die een tegenstelling uitdrukken (maar), ontkenningen, allerlei cijfers... Ze merken goed wanneer de spreker van toon verandert. Speel hierop in. Laat ze de algemene context bepalen uit een reeks mogelijkheden.
3. Voorzie in een papieren versie van de tekst of een gedeelte ervan. Laat daarin woorden weg, interpunctie enz.
4. Leg de opname geregeld stil en vraag 'Wat is er net gezegd?' Varieer hierin: vraag afwisselend naar details en grotere informatie-eenheden. Laat de leerlingen met argumenten suggereren hoe het verder kan gaan.

Laat de leerlingen met argumenten suggereren hoe het verder kan gaan.

5. Sluit gerust af met typische tests als juist/fout, verbeter enz. Zolang de luistervaardigheidstraining maar het doel is. Uiteindelijk moeten alle leerlingen na afloop kunnen antwoorden op de vraag: 'Waarover ging het hier eigenlijk?'

■ ONDERZOEK

Hulp gevraagd

«Ze zijn niet gemotiveerd, ze doen er gewoon niets voor.» Zo worden leerlingen met slechte resultaten of studieproblemen wel vaker gecatalogiseerd. Ten onrechte. Veel leerlingen hebben namelijk moeite met studieplanning en -houding, algemene studiemethode, ze leren slaafs uit het hoofd... Kortom, ze moeten dringend *leren leren*. Niet voor niets zit *leren leren* in de eindtermen. De Vlaamse leerkracht wil wel helpen. 78 procent vindt dit trouwens zijn taak. De vraag is enkel: hoe? Leerlingen basisonderwijs leren thuis gemiddeld één uur per dag. Ze werken hun taken ineens af zonder te stoppen. De meerderheid laat zijn lessen opvragen door de ouders, maar ongeveer 40 procent leert niet altijd al de gegeven lessen of maakt niet alle taken. Bij het plannen van lessen gebruiken ze hun agenda, vaak nadat de leerkracht hen eraan heeft herinnerd dat ze iets moeten leren. Dat doen ze hoofdzakelijk door leerteksten te lezen en de hoofdpunten te onderstrepen. Als ze zichzelf ondervragen, doen ze dat vooral via reproductievragen. Geheugenwerk dus. Ze stellen zich echter geen vragen als ze een les leren. Leerlingen maken bij het leren bondige samenvattingen van de les of zetten de leerstof in schema's, maar vaste studeer- en werkuren of een begin- en eindpunt van studie kunnen zij zelden of nooit opgeven. Ze weten heel goed wat ze moeten leren, maar de manier waarop is vaak onduidelijk. Tot die bevindingen komt Kristel de Boever in haar doctoraatsthesis *Leren leren*.

Kop nog staart

Bijna alle leerkrachten secundair onderwijs vinden studieplanning, studiehouding en streven naar inzicht bijzonder belangrijk.

Niettemin onderwijzen nog te veel leraars op het niveau van wát, minder op dat van het hoé. Kennisoverdracht staat centraal. Ze geven wel richtlijnen rond nauwkeurigheid, volledigheid en netheid en occasioneel praktische tips, maar specifieke technieken waarmee de leerlingen zich bijvoorbeeld beter kunnen voorbereiden op het examen zijn zeldzaam. Voorts krijgen leerlingen zelden of nooit feedback over de manier waarop ze met de leerstof bezig zijn. In het secundair brengen leerkrachten vooral algemene studievaardigheden bij, in het basisonderwijs geeft men veel-er tips voor studiehouding en -planning. Leren leren komt in de doorsnee lesvoorbereiding niet voor als expliciet doel en dus gebeurt het sporadisch en onsystematisch. Tenzij in het zesde jaar basisonderwijs, waar de overgang naar het secundair in het achterhoofd zit. Daar wordt meestal een afzonderlijk lesuur voor studiebegeleiding uitgetrokken. Men oefent er specifieke vaardigheden: hoofd- en bijzaken onderscheiden, samenvatten, structureren. Zichzelf controleren, regelmatig herhalen en aantekeningen maken bij de studie zijn bijkomende items.

Eindtermen

Er bestaat een bloeiende markt van studiewijzers en studievaardigheidstrainingen. Het accent ligt veelal op technieken om de studiemethode te verbeteren. Dit *leren studeren* is echter maar één component van het ruimere *leren leren*. Aangezien kennis steeds sneller verouderd, wordt van elk van ons verwacht dat we ons levenslang blijven nascholen. Zelfstandig leren is dan ook een tweede belangrijke component. Ten slotte bewijst recent onderzoek dat leerlingen effectief leren als ze een grotere controle kunnen uitoefenen op het leerproces. Als ze met andere woorden

Nieuwe reuzen

De Vlaamse jongeren groeien waar we bij staan. Gemiddeld worden ze elke tien jaar één centimeter groter. Steeds meer leerlingen steken met hun hoofd boven de leerkracht uit. Tegenwoordig zijn mensen al volgroeid op hun 19, honderd jaar geleden pas op hun 25ste. Het schoolmeubilair volgt deze groei echter niet. Veel leerlingen hebben dan ook moeite om zich in de bank te wringen. In technisch onderwijs brengen leerlingen al houten blokjes mee om de draaibank te verhogen. Als de leerlingen op twee stoelpoten achterover leunen, heeft dat vooral te maken met de lengte van hun benen. Daar zit immers vooral de groei. De romp wordt in verhouding niet langer. Er zijn geen vaste normen, maar een tafel zou minstens 75 cm hoog moeten zijn, een stoel 45. Er bestaat in de handel meubilair met instelbare hoogte, maar dat is voorlopig vrij duur. Onderzoekers stelden vast dat 60 procent van de 14-jarigen al rugklachten heeft. Lang stilzitten in een slechte houding is daar

zeker een oorzaak van. In **Klasse voor Jongeren** vragen de leerlingen meer aandacht van de school voor hun rugproblemen: aangepast meubilair en meer kans op beweging.

■ DE CYBERBUS

Zonder biljet

Tien computers met telkens twee zitjes, dat biedt de cyberbus van *De Lijn* aan. De school zorgt voor telefoon, elektriciteit en lesgevers, het gebruik van de bus en haar faciliteiten is gratis dankzij privé-sponsoring. De omgebouwde stadsbus bevat alle technische snufjes om klassen een initiatie op Internet te geven. 800 scholen kregen het aanbod voorgeschoteld, 200 reageerden positief. Over heel Vlaanderen werden hieruit dertig scholen, veelal de minder geïnformateerde, geselecteerd. Even veel als het aantal schoolweken Het initiatief loopt dit schooljaar proef, maar een verlenging is zo goed als zeker. Mogelijk komt er zelfs een extra cyberbus.

Meer informatie: tel 02-222 54 03

■ LEERSTOORNISSEN OF NIET...

«Wij zijn niet dom»

Eén ding hebben *Thomas Edison, H. C. Andersen, generaal Patton, Albert Einstein* en heel wat andere beroemdheden met elkaar gemeen: als kind hadden ze leerstoornissen. Problemen met lezen, schrijven, concentratiestoornissen, problemen om informatie te onthouden of te verwerken... In de VS alleen zouden 30 miljoen leerlingen er op een of andere manier mee worstelen. Hun schoolprestaties lijdten eronder. Slecht voor hun zelfbeeld ook. Samen met ouders of leerkrachten zoeken ze naar middeltjes om het beter te doen, al was het maar om zich beter te voelen in de klas. Een vijftigtal leerlingen met leerstoornissen formuleerde zelf een waaiër van praktische tips om met die stoornissen om te gaan. «Problemen met lezen? Gebruik eens een boekenstandaard om je boek rechtop te zetten. Of hanteer een leeslat of kaartje als het niet vlot. Probeer een onbekend woord op te splitsen in kleinere deeltjes. Lees kleine zus verhaaltjes voor.» Matige schrijvers kunnen verschillende balpenen uitproberen om te weten welke hen het beste ligt. Of een pen

met speciale handgreep kopen. «Herlees hardop wat je schreef; zo ontdek je gemakkelijker de fouten», is nog een tip. Minder goede rekenaars kunnen soelaas vinden bij het gebruik van ruitjespapier, een geheugenkaartje met de cijfers erop, in sprongtjes optellen enz. Zelfs Monopoly spelen kan helpen, net zoals Scrabble kan bijdragen tot nieuwe woorden leren. Concentratieproblemen? Kijk zoveel mogelijk naar de leerkracht. Op de voorste rij zitten of krabbeltjes maken tijdens het luisteren helpt ook. Stress? Examen op komst? Niet assertief genoeg? Te weinig vrienden? Hoe voelt het om leerstoornissen te hebben? Antwoord in «Wij zijn niet dom», niet minder dan 256 blz. praktische tips van en voor leerlingen met leerstoornissen van allerlei slag en soort. Het theorieelukkig is beknopt maar duidelijk, het accent ligt volledig op de realiteit van alledag. Zeer helder geschreven, ook leesbaar voor leerlingen, en verlicht met illustraties. Aan het eind volgen raadgevingen voor ouders, leraars, begeleiders en tabellen (controlelijsten, model voor tijdsindeling, werkplan). Prijs: 850 fr. Uitg. Garant - Tiensesteenweg 83 - 3010 Kessel-Lo - tel 016-58 64 64 - fax 016-25 13 14

weten waar ze mee bezig zijn en waarom. Die controle is de derde component. Deze visie maakt van leren leren een geïntegreerd bestanddeel voor elke les. In die zin zit het ook vervat in de eindtermen.

Kladblad

Hoe kan de leerkracht iemand beter leren leren? Kristel de Boevere biedt hiervoor een nieuw programma aan. De leerlingen ontdekken hoe hun leren en denken verloopt. Ze leren hoe ze zelfstandig met de leerstof kunnen omgaan. Zes weken werken met dit programma in een vijfde en zesde leerjaar lager onderwijs toonde duidelijk een positief effect aan.

Diagnose is belangrijk in het plan. De leerkracht kan als toets of taak aan de leerlingen vragen zelf oefeningen op te stellen bij de les die ze moeten leren. Hij kan kladbladen opvragen om zicht te krijgen op de leeractiviteiten. Hij kan leerlingen gewoon naar hun aanpak vragen. Die informatie legt hij vast op een waardenschaal. Daarmee kan hij maandelijks de evolutie van de leerling volgen, evalueren en eventueel bijsturen. Leerlingen en leerkrachten kunnen die schaal los van elkaar invullen en later vergelijken.

Een aansluitend en even belangrijk aspect is feedback. Het gaat er niet om toetsen te corrigeren en er 7/10 op te schrijven. Er hoort een gericht woordje uitleg bij. Klassikale bespreking van taken en toetsen dus, gekoppeld aan een bespreking van de eerder genoemde waardenschaal. Dat levert informatie op. De leerkracht krijgt inzicht in de fouten en tekortkomingen van de leerling en de leerling krijgt beter zicht op zijn leerprestaties. Leerlingen die in het kader van het onderzoek met dit programma werkten, behaalden betere resultaten dan hun schoolgenoten die dat niet deden.

On the job

Op mesoniveau pleit de Boevere voor een accentverschuiving in bijvoorbeeld de leerboeken: meer motivatie, *kunnen* in plaats van kennen, probleemoplossend en zelfontdekkend leren enz. Om dit te realiseren moeten leraars hun onderwijsstijl op elkaar afstemmen. Een totale aanpak die leren leren een plaats toewijst in het schoolwerkplan. Ten slotte blijkt duidelijk dat hoewel leerkrachten leren leren tot hun takenpakket rekenen, ze er gewoon niet voor zijn opgeleid. Laat onderzoekers de nieuwe inzichten aandragen, maar laat de leerkrachten meedenken vanuit hun eigen ervaringen in de praktijk. *On the job training* met kennis als gereedschap in plaats van kennis als doel. Wie is er klaar voor?

Leren leren - Kristel de Boevere - Vakgroep Onderwijsstudies - Rijksuniversiteit Leiden. Het proefschrift bestaat uit vijf delen. Naast theorie en onderzoek rond leren leren in de praktijk, biedt de auteur ook een nieuw programma aan voor leren leren, hier toegepast in *Vraagstukken en Begrijpend Lezen*. Geïnteresseerden storten 1000 fr. + 70 fr. verzendingskosten op rek. nr. 443-8631611-75 van Kristel de Boevere - Visserij 21 - 9000 Gent. Meer info: tel 09-225 12 24.

De brievenbus

De postbode sleurt kreunend zijn postzakken de trap op. De fax is dringend aan vervanging toe. Onze webmaster wordt overstelpt met elektronische mail. Maar laat dit u a.u.b. niet tegenhouden. Blijf ons bestoken met uw mening en uw (praktijk)ervaringen. In Dialoog vindt u elke maand een selectie uit deze oogst. Anonieme brieven kunnen we echter niet publiceren. Wél laten we desgevallend - indien u

dit uitdrukkelijk vraagt

- naam en adres achterwege. Maar «naam en adres bekend» betekent ook echt dat naam en adres aan de redactie bekend zijn.

KLASSE (Dialoog) - Koningsstraat 138 - 1000 Brussel

Eén brievenbus volstaat al lang niet meer voor al uw brieven.

«Hij kan wel, maar hij wil niet»

Als moeder van een elfjarige hyperkinetische zoon heb ik toch mijn bedenkingen of iedere school evenveel inspanningen levert bij de opvang van zo'n kind. Ik wil dan ook graag reageren op uw artikel *Hoofd boven water* (Klasse voor Ouders nr. 7). Mijn kind heeft zich min of meer kunnen handhaven tot het vierde leerjaar met hulp van mijzelf én een privéleraar, terwijl de school toch beschikt over een hulpleraar voor kinderen met leerproblemen. De leerkrachten vonden de bijscholing niet nodig. **Ik ben dus de eerste en laatste leerkracht van mijn kind.** Informatie over problemen werd aangewend om hem belachelijk te maken. Elke impulsieve beweging werd opgevat als pesten van de leerkracht. Zijn rapport vermeldt stevast een onvoldoende voor gedrag. Alhoewel uitdrukkelijk gevraagd, «vergat» de leerkracht hem zijn medicatie toe te dienen die hij nodig had om zich beter te kunnen concentreren.

Als we vragen of BLO niet gepaster zou zijn, krijgen we als antwoord: «Hij kan wel, maar hij wil niet». Tests, tests en nog eens tests bij het PMS, een neurologe, een psychologe, een periode in een revalidatiecentrum om ach-

terstanden op te halen... geen enkel resultaat, behalve spanningen in ons gezin.

We hebben alle specialisten en alle tests opgegeven. Ik zorg dat zijn huistaken gemaakt worden, maar lessen en toetsen houden we voor bekeken. Zijn motivatie en werklust zijn totaal verdwenen. De vragen blijven echter. Welke toekomst heeft mijn kind? Wie zal de achterstand wegwerken? Welke richting kan hij volgen? Bij wie krijg ik extra hulp? Hoe kan ik hem een nieuwe kans geven in het eerste jaar secundair onderwijs?

(Naam en adres bekend)

Eigen kind

Meestal zitten ouders in het **oudercomité** om de belangen van hun eigen kind(eren) te verdedigen. Puur eigenbelang om gecamouflerde druk uit te oefenen om «mijn kind, schoon kind» tot zijn recht te laten komen met (soms terechte) kritiek op heersende school-situaties. Weinig ouders zijn evenwel in staat om het beleid in een opvoedingsproject voor een schoolgemeenschap te overzien, ook al wordt hen hieromtrent alle informatie geboden. Idem dito voor de deelname van ouders (meestal dezelfde als in het oudercomité) aan de participatieraad.

Leerlingenraden die door de directie ernstig worden genomen, hebben anderzijds wél een positieve invloed op concrete punten van het schoolbeleid, zowel essentieel als voor de praktische uitwerking ervan.

Een prefect (naam en adres bekend)

Huiswerk

Momenteel is het zo dat het merendeel van het huiswerk instudeer-oefeningen zijn. Die worden thuis gemaakt, en dan ook massaal gekopieerd onder de leerlingen. Een soortgelijk probleem stelt zich bij allerhande jaartaken. Vermits die tegenwoordig meer en meer met de computer worden gemaakt is kopiëren ook hier kinderspel. Op zich ware dit reeds een boeiend onderwerp om verder uit te diepen in KLASSE.

Mijn grote kritiek op de huistaken (en jaartaken) zoals die nu gegeven worden is dat ze niet echt bijleren aan de leerlingen, enkel voor de zoveelste keer reproduceren. Een algemene fout in het onderwijs (zeker voor het ASO). We moeten de leerlingen meer actief betrekken in de kennisverwerving, waarbij ze bepaalde vaar-

digheden, technieken onder de knie krijgen, waarbij ze meer probleemoplossend leren denken.

Een voorbeeld. In onze school bestaat reeds enkele jaren een baccalaureaat (ter vervanging van de jaartaken) voor alle laatstejaars. Ze kiezen zelf een onderwerp en een begeleider, en werken dan het onderwerp persoonlijk uit. Ook moeten ze er een kleine scriptie over maken en die dan verdedigen tegenover een jury (leerkrachten en mensen van buiten de school), in aanwezigheid van de vijfdejaars. Luc Zwartjes - Waardamme

«We moeten wel vliegen»

Handenwringend stond de directeur van één van mijn scholen me uit te leggen dat het écht niet anders kon. «We zitten vast», zei hij, «we geraken er niet uit». De arme man vindt natuurlijk geen

mogelijkheid om de twee lestijden van de maandagvoormiddag te verplaatsen naar de donderdagmiddag, waar ook al twee lestijden stonden. Immers, zolang er collega's zijn die kunnen po-

chen dat ze in geen zoveel jaar deze of andere dag les dienden te geven, «zullen er gaatjes gevuld moeten worden». Maar waar mijn arme directeur geen rekening mee houdt, is dat ik me daardoor twee dagen moet verplaatsen i.p.v. één: 200 km rijden i.p.v. 100 km.

En dát miste ik in het artikel «We kunnen niet vliegen» (KLASSE nr. 78): de **economische gevolgen van het heen en weer vliegen.**

Kan er mij iemand uitleggen waarom ik méér dan een derde van mijn loon moet besteden aan verplaatsingen? Waarom ik méér dan de normale dagdagelijkse verkeersrisico's moet doorstaan omdat men belachelijke lesroosters maakt? Kan mij iemand verklaren waarom ik dan nog maar eens moet gediscrimineerd worden t.o.v. collega's met maar één school door op drie scholen opendeurweekends, modeshows, sportdagen, pedagogische (?) dagen, klassenraden, deliberaties, mosselsoupers, kaartavonden en allerhande te «mogen» verblijden met mijn onmisbare aanwezigheid? Is er iemand die dit aan mijn partner en mijn kind kan uitleggen? Tot slot: kunnen collega's die soortgelijke situaties tot op heden lijd-

zaam ondergaan a.u.b. reageren? Naam en adres bekend

Belgisch leger

In juni hield de legerbasis Leopoldsborg **opendeurdagen**. Het leek wel een pretpark: leerlingen mochten in tanks meerijden, in Agusta's zitten, het fusiliersparcours afleggen... Er waren Eerste Hulp- en grime-stands enz. Wegens het succes (tienduizenden bezoekers) wil het Belgisch leger dit initiatief in de toekomst herhalen én opnieuw via Klasse bekendmaken.

Wij vrezen dat de opvoedkundige waarde en de kritische zin van dergelijk bezoek ver te zoeken zijn. Krijgt onze jeugd ook ervaring met de slachtofferkant van de wapens, of blijven ze achter de trekker, spelenderwijs leren doden zonder ethische vragen? De aandacht voor de simpelste vorm

van het recht van de sterkste staat in schril contrast met de tijd en energie die we steken in het aanleren van **geweldloze conflictantering**. Die wapens kosten miljarden aan de

belastingbetaler en marginaliseren zodoende de ontwikkeling van vreedzame strategieën en instrumenten voor geweldpreventie en conflictoplossing.

De motieven van het leger zijn duidelijk, al is de verpakking handig en verleidelijk. Het budget daalt, het imago zit ook niet in de lift en men vreest dat in de toekomst de jongeren niet meer voor de krijgsmacht zullen kiezen. De opendeurdagen van het leger zijn géén onschuldig evenement voor onze kinderen.

vzw Forum voor Vredesaktie & vzw BDJ-Jeugd en Vrede

Dialoog op Internet

Kan jullie site op Internet niet uitgebreid worden met een deel waar ideeën enz. kunnen uitgewisseld worden tussen geïnte-

resseerden? Waarom stelt het tijdschrift KLASSE de ideeën van het departement Onderwijs altijd (te) positief voor. Als je de artikels leest dan moet daar steeds

uit blijken dat alles wat het departement Onderwijs propageert steeds goed is en alleen maar positieve kanten heeft. Reacties van personeelsleden, verenigingen die de leerkrachten of de ouders vertegenwoordigen... die ook al eens de negatieve kant van de ideeën willen belichten en toelichten blijven steeds achterwege. Het departement Onderwijs is toch God niet, of denken zij daar anders over?
Yves.Lorquin@ping.be

Koude douche

In het kader van de bestaande leerplannen en eindtermen is het vak Project Algemene Vakken (PAV) niet opgenomen. Alleen als methode om de eindtermen te realiseren werd projectonderwijs in het beroepsonderwijs als mogelijkheid opgehouden. Als leerkracht die al bijna twintig jaar uitsluitend actief is in het beroepsonderwijs is dat voor mij een koude douche. Eens te meer lijkt het me duidelijk dat nog steeds te veel beleidsmensen het beroepsonderwijs als wereldvreemd ervaren. Door het vak PAV te herleiden tot methode, zet men de onderwijsklok in het beroepsonderwijs terug tot begin jaren '80.

Alle netten hebben het vak PAV opgenomen. Er zijn de nodige leerplannen voor geschreven. De leerlingen van het beroepsonderwijs voelen zich heel goed bij deze aanbieding van algemene vakken. Is door de beleidsmensen projectonderwijs en PAV met elkaar verward? Hechten zij geen belang meer aan PAV? PAV heeft volgens mij behoefte aan een eigen leerplan. De optelsom van de leerplannen Nederlands, geschiedenis, wiskunde, wetenschappen, aardrijkskunde is immers helemaal niet gelijk aan een leerplan PAV. Wanneer het beleid dat niet inziet, betekent dit het einde van PAV in het beroepsonderwijs.
(Naam en adres bekend)

Pen pals

I am a 7th grade core teacher at Nooksack Valley Junior High in northwest Washington. I am trying to find more ways to get my kids involved with the computer and thought that e-mail pen pals would be a good idea. Is there anyone that would care to be pen pals with us? I have two 7th grade groups, at about 25 students each.

Robb Myhre - rmyhre@sprynet.com

Stress

Dat stress bij leerkrachten toeneemt, schrijf ik toe aan het feit dat er te veel en vooral te vlug «nieuwe» zaken opgelepeld worden. Iedere inspectie heeft ook zowat zijn «been» waarop ze knauwt. Ik hoop dat dit door de eindtermen wat verbetert. In het kleuteronderwijs hebben we geen «leerplan». Voor mijn part mogen ze echter gerust iets dergelijks invoeren, dan weten we tenminste dat we voor een tijd op het juiste spoor zitten.

Ook in het kleuteronderwijs krijgen we hoe langer hoe meer last van de «papierwinkel». Kindvolgsystemen, planningroosters, registratieroosters en nog veel meer.

Ik vraag me soms af wat we aan het doen zijn. De kwaliteit van het onderwijs zelf wordt er in mijn ogen daarom niet beter op.

De huidige instapregeling voor jonge kleuters (2,5 jaar) vind ik nu veel beter. Gedaan dus met om de haverklap een nieuwe kleuter in de klas. Alhoewel ik volledig voor de tewerkstelling ben én alle kleuterleiders een vaste benoeming wens, zal ik toch blij zijn wanneer de kleuters weer pas op 3-jarige leeftijd mogen komen. Teveel 2,5-jarigen zijn nog niet zindelijk of taalvaardig of zelfstandig genoeg.
Cécile Bourgeois - Kortrijk

Ouders herscholen?

Onze school start met het nieuwe leerplan «taal». Vorig schooljaar kon ik nog net mee met «doe-woordjes» (werkwoorden)... Dit jaar is alles anders. Wie weet wat een hoor-woordje, een weet-woordje of een regel-woordje is? Moeten ouders dringend herschoold worden om «avondonderwijs» aan hun kinderen te kunnen geven? Waar kunnen we terecht voor informatie? Wie leert ons hoe we dit onze kinderen kunnen aanleren?

Dirk Willekens - dwssoft@innet.be
(vader van zes kinderen)

Vorstverlet

Joepie, roepen onze leerlingen misschien weer binnen enkele maanden. Het vriest dat het kraakt, de schoolverwarming is kapot en dus is er geen school. Maar moe-

ten die lessen later niet worden ingehaald?

(naam en adres bekend)

De spreiding van de lessen op dag-, week- en jaarbasis ligt vast in een reglement (Besluit van de Vlaamse Regering van 17 april 1991). Het doel van dit reglement is de onderwijsbelangen van de leerlingen vrijwaren: aan de beschikbare onderwijstijd waarop de leerlingen aanspraak maken, mag onder geen beding worden geraakt. Een schorsing wegens overmacht, bijvoorbeeld door hevige vorst, kan, maar de verloren gegane lessen moeten achteraf inderdaad worden ingehaald. Hierbij moet de inrichtende macht wél de toestemming vragen van het departement On-

derwijs als de inhallessen buiten de gebruikelijke lestijden of lesdagen zouden vallen (bijvoorbeeld extra lessen op woensdagnamiddag of na 17 u.). Bij deze inhaaloperatie is eigenlijk maar één criterium altijd van tel: het verloren gegane lesvolume moet worden ingehaald.

Vlaams Parlement - Vragen en Antwoorden - Vraag nr. 128 van 20 februari 1997

Spijbelen

Ik denk niet dat er de laatste jaren verandering is gekomen in het spijbelgedrag van leerlingen. Spijbelen heeft altijd bestaan, en niettegenstaande ik het zeker niet goedkeur, is het in sommige situaties wel te begrijpen. Op sommige scholen is de accommodatie zo erbarmelijk, dat leerlingen gaan vluchten. Ik ben ervan overtuigd dat, indien er activiteiten georganiseerd worden door het lerarenkorps of zelfs door leerlingen van de derde graad tijdens de middagpauze, het spijbelen beperkt kan worden.

Voor al uw vragen over onderwijs belt u de Infolijn van het departement Onderwijs: tel 02-219 18 00

Zelf heb ik ook veel gespijbeld als leerling, want bij ons op school was niet veel te beleven. Je bent jong... en je wilt wat!

(Naam en adres bekend)

Onbespreekbaar

Met aandacht heb ik uw artikel over pesten gelezen (*Klasse voor Ouders* nr. 8). Toch blijft het nog onbespreekbaar dat kinderen door hun begeleiders worden gepest. Mijn dochtertje van zes wordt bijvoorbeeld op haar kleuterschool gepest door de hulp in de eetzaal. Dat pesten gaat van opsluiten in de keuken, alleen eten op de gang tot blijven zitten als alle andere kinderen naar buiten mogen. Eerst liet ik haar enkel 's voormiddags naar school gaan, maar ze wil zelf graag de hele dag gaan. Ik heb dit probleem meerdere malen aan de schooldirecteur doorgegeven, maar die reageerde alleen door te zeggen dat het toch niet zo erg was als mijn dochtertje enkel in de voormiddag naar school zou komen. Maar zij wil een hele dag gaan! Ik heb er dan mee gedreigd om klacht in te dienen wegens kindermishandeling en nu gaat het iets beter. Mag die mevrouw in de eetzaal alles doen wat zij wil?

(Naam en adres bekend)

Kapot gescheurd

Mijn zoon van 14 heeft dyslexie. In artikelen en tv-reportages zegt en schrijft men dat de scholen hieraan de nodige aandacht besteden als zo'n probleem wordt vastgesteld. Niets is minder waar, de meeste leerkrachten reageren nog steeds vol onbegrip op dit probleem. Ik heb de school nochtans op de hoogte gebracht van het probleem. De lerares Frans bijvoorbeeld vond het nodig om mijn zoon op zijn kinderlijke geschrift te wijzen en zijn taak voor de hele klas kapot te scheuren. Kan men leraars in opleiding niet voldoende op de hoogte brengen van dit en andere problemen?

(Naam en adres bekend)

TJDSCHRIFT

verschijnt maandelijks (behalve in juli en augustus)

Netscape: Welkom bij KLASSE

Back Forward Reload Home Search Guide Images Print Security Stop

Locatie: <http://www.artefact.be/klasse/welkom.gny>

KLASSE

HALLO
 WELKOM IN
 DE WERELD VAN KLASSE

nieuwe publicaties

- [Klasse voor Leerkrachten 78](#) **NIETW**
- [Klasse voor Ouders 11](#) Voor de deur
- [Klasse voor Jongeren 7](#) Interzonaal

volgend nummer:
 Klasse voor Ouders 12 (vandaag)

in de kijker

Internetquiz
 * Quizzen, tegelijkertijd Internet verkennen en prijzen winnen? Het kan. Tussen 10 oktober en 11 november. Op www.bib.vlaanderen.be. Nu ook een hotlink met de Klasse-site.

KLASSE site in de kijker
 * De KLASSE site werd het afgelopen jaar door de lezers en redactie van het weekblad [ClickX](#) uitgeroepen tot "site van de week". Vanaf 7 oktober kunnen de ClickX-lezers stemmen voor de "site van het jaar '97". Ze kiezen daarbij uit de honderd beste sites uit 1997 die in een speciale bijlage in ClickX 49 van 7 oktober gebundeld worden. Deze site hoort daar dus ook bij!

De nota van het VVKSO
 * [Brief](#) van KLASSE aan de scholen als reactie op de nota van het VVKSO (kritiek op Klasse voor Jongeren).
 * [Reactie](#) van KLASSE op de nota van het VVKSO aan de scholen.

De KLASSE Archieven
 * Wist je dat er in [de KLASSE Archieven](#) aan elke individuele tekst (via de Feedback-functie in de linkerkolom) een "score" kan toegekend worden? De redactie houdt er rekening mee, en onze webserver ook: hij laat je namelijk het resultaat zien die de betreffende tekst tot dan toe behaald heeft. **NIETW**

KLASSE Mailinglists
 * Ontmoet via [KLASSE Talk](#) anderen die met onderwijs te maken hebben, of laat je via [KLASSE News](#) op de hoogte brengen van wat er leeft en beweegt binnen de wereld van KLASSE.
 Je kan je inschrijven op deze mailing lists via een eenvoudig [abonneerformulier](#).

KLASSE Hotlinks
 * Op [deze pagina's](#) vind je een lijst van interessante links naar sites die met **onderwijs** te maken hebben. Je kan er ook zelf een [link aan toevoegen](#).

KLASSE Banner
 * Plaats [onze banner](#) op je webpagina's indien je anderen op de hoogte wil brengen van deze site.

wat is KLASSE?

KLASSE is een drieluik. Drie tijdschriften die door het departement Onderwijs worden uitgegeven en elke maand gratis verspreid naar de drie betrokkenen die school maken in Vlaanderen: leerkrachten, ouders en leerlingen.

KLASSE VOOR LEERKRACHTEN (150.000 ex.)

NET OP TIJD

Het wordt al aardig druk in Vlaams Interland. Bijna een kwart miljoen Vlamingen e-mailen, surfen en chatten erop los. Dus ook leerkrachten, ouders en leerlingen. Maar wie ziet nog de bomen door het grote homepagebos? Ook de KLASSE-site blijft groeien en daarom hebben we onze thuispagina vernieuwd. Wie nu op www.artefact.be/klasse binnensurft, ziet in één oogop-

slag wat nieuw, de aandacht waard of gewoon hoogst interessant is. Links met andere onderwijssites, communiceren over onderwijs via KLASSE Talk, cartoons versturen naar uw vrienden over heel de wereld of up to date blijven via KLASSE News... U vraagt, wij leggen de link.

KLASSE op Internet: www.artefact.be/klasse

België - Belgique	
PB/PP	
B	331